

Liturgisk verksted med barn

Konkrete tips til gudstjenestearbeid med barn 8-13 år

Therese Kråvik Schøien

Benedikte Havig Os
Kristine Laundal
Egil Eidheim Elseth
Sindre Skeie
Jan Christian Nielsen

Liturgisk verksted med barn

Konkrete tips til gudstjenestearbeid med barn 8-13 år

Grafisk form og illustrasjon: Tyde: Bendik Kråvik Schøien

Illustrasjon: Benedikte Havig Os, Eline Kråvik

Utgitt av:

Norges KFUK-KFUM
Pb.6814 St.Olavs plass,
0130 Oslo
www.kfuk-kfum.no

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale rettighetshavere til åndsverk.

Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Innhold

Forord	2
Metoden	4
pådriveren som ikke bestemmer	8
De fire hovedfortellingene	12
Evaluering	36
Hvordan legge opp arbeidet	38
Metoder	44
Fortellinger i liturgien	76
Symboler	80
Eksempel på hvordan legge opp arbeidsøkter	82
Ressurser	88

Forord

Prosjektet «Liturgisk verksted med barn» startet høsten 2005 og ble mulig blant annet fordi vi i Norges KFUK-KFUM fikk midler fra Trosopplæringsfondet. Prosjektet arbeidet videre med det arbeidet som var utviklet gjennom organisasjonens nasjonale gudstjenestesatsing med barn, «den store gudstjenestedugnaden». I utgangspunktet var tanken å samle inn liturgiske ledd som skulle gis ut, men av ulike årsaker forandret prosjektet litt karakter underveis. En hovedgrunn var at når vi i utvalget spurte gruppene våre om å være med i prosjektet fikk vi stort sett til svar at de ikke viste hvordan de skulle gjøre dette. Vi så et stort behov for en metode som enkelt fortalte hvordan jobbe med barn og liturgi blant lederne våre. Dermed begynte arbeidet med å utvikle en metode som kunne fungere på forskjellige lokalsteder. Ideen var å utvikle en metode som alle kunne bruke, men som kunne gi forskjellige resultater ut fra lokalforankring. Metoden utviklet vi gjennom arbeidet med PLA-metoden (Participatory learning and action) og rabbiner-metoden, og gjennom forsøk i grupper lokalt og samling nasjonalt.

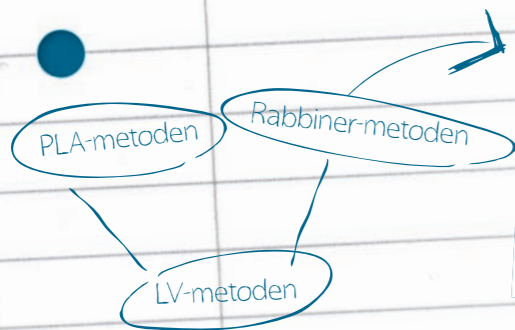
De konkrete resultatene er blitt dette metodeheftet og et kirkerom på nett. Kirkerommet på nett kan du finne gjennom Norges KFUK-KFUM sin hjemmeside (www.kfuk-kfum.no). Kirkerommet er i utgangspunktet laget for barna som er 8 til 13 år, som er målgruppen i dette prosjektet, men kan fint fungere som hjelp i arbeidet med liturgiske verksted. Målsettingen med dette heftet er å gi voksne som møter barn fra 8 til 13 år et grunnlag for å jobbe med barn og liturgi på barnas premisser. Gjennom dette håper og tror vi at barn kan få være med og gjøre og erfare gudstjenesten på en slik måte at både barn og voksne får en tilhørighet til gudstjenesten (med dens liturgi) og kirkerommet. Dette heftet kan på en måte sies å være todelt. Først prøver vi å gi en enkel innføring i metoden vi har utviklet og liturgien, så kommer vi med mer konkrete tips som du kan bruke i øvelsen. Vi anbefaler at du leser første del før du begynner å bruke andre del, dette fordi vi mener at du da vil få mer ut av de konkrete tipsene. Men du kan fint forstå den andre delen uten å ha lest alt i første del.

Det har vært en utfordring å skrive dette heftet. Ikke fordi vi ikke har kunnet metoden, men fordi metoden er så praktisk. Det ligger så mye kunnskap i erfaringen når du jobber med liturgien og barn, en kunnskap som er nonverbal. Og den nonverbale kunnskapen er vanskelig å skrive ned. Når vi nå likevel lager et hefte er

det i håp om at vi gjennom dette heftet kan vise deg noe om hvordan du praktisk kan lære deg metoden og liturgien. Dette er altså en praktisk metode som du må lære deg også ved å gjøre.

Utvalget som har jobbet med de liturgiske verkstedet har bestått av Benedikte Havig Os, Kristine Laundal, Egil Eidheim Elseth, Sindre Skeie (2005-2006), Jan Christian Nielsen (2007), og Therese Kråvik Schøien. Utvalget har fungert som et arbeidsutvalg. De har blant annet utarbeidet enkelte metoder (også metoder som ikke er tatt med her), arbeid på nasjonal samlinger, gitt tilbakemeldinger, lest korrektur, kommet med ideer og deltatt på ca 11 møter i året. Therese Kråvik Schøien har vært prosjektleder og er den som har samlet inn, bearbeidet og skrevet ut arbeidsboken. Vi vil gjerne få takke alle gruppene og tilretteleggerne som har vært med og prøvd ut metoden og leken både lokalt og nasjonalt. Det har vært fantastisk gøy å leke med dere og uten dere ville ikke greid å forme en metode. Vi vil også takke Kristin Solli Schøien som har latt oss få bruke hennes materiale og gitt oss god innføring i liturgien samt veiledning underveis.

Lykke til med å leke den hellige gudstjeneste-teleken sammen med barna. Og skulle det være utfordringer på veien, så må dere bare ta kontakt med Norges KFUK-KFUM for å få råd og hjelp.

Metoden

Rommet er fullt av barn som springer rundt, ler, roper og jobber med gudstjeneste. Det er den innledende fasen: Vi blir kjent med hverandre og liturgiske ledd. Til slutt skal vi feire gudstjeneste sammen. Ikke bare barna, men hele menigheten. Vi lager en gudstjeneste av og med barn, men **for** hele menigheten.

Norges KFUK-KFUM har lenge vært opptatt av barns medbestemmelse i arbeid sitt. Dette ble for alvor hentet inn i gudstjenestearbeidet under prosjektet «Den store gudstjenestedugnaden» som ble ferdigstilt høsten 2004 med blant annet boken «Barn og gudstjeneste – om hel deltakelse» (2005). Gjennom dette arbeidet fikk vi en enda sterkere bekreftelse på behovet for å involvere barna i gudstjenestefeiringen, også i de liturgiske leddene. Det ble og blir feiret mange flotte gudstjenester som er laget for barna, men hvor er gudstjenestene som involverer barna til selv å skape Gudsmøter? «Liturgisk verksted med barn» er nettopp et forsøk på å gi nøkler til hjelp for å involvere barna i gudstjenesteskapsen.

Liturgi

I gudstjenestens liturgi finnes det mye taus eller nonverbal kunnskap som må erfares. Det er som med strikking og båtbygging, du må være der og se, kjenne og erfare for å kunne lære. Og når du selv har erfart har du en ypperlig mulighet til å lage en bedre eller annerledes genser eller båt. Men det hjelper ikke at du har hørt mye om strikking eller båtbygging, eller har gått mye med en genser eller sittet mye i en båt. Du må altså feire gudstjeneste, erfare gjennom å delta, for selv å kunne lage en gudstjeneste. Ta derfor med dere deltakerne (som skal jobbe med liturgisk verksted) på gudstjenester og la dem dokumentere (for eksempel gjennom å ta bilder) og erfare. Noen har kanskje grupper som har vært deltakere på gudstjenester og som innehar erfaringen. Bruk denne erfaringen i de liturgiske verkstedene, og husk at erfaring er ikke (og skal ikke være) det samme som forståelse.

Ordet liturgi er et ord satt sammen av to greske ord. Det er «laos» som betyr folk og «ergon» som betyr arbeid eller verk (Schøien 2000:6). Hvis man ser på betydningen av ordet liturgi kan man se at det å sammenligne liturgien med andre håndverk ikke virker så rart. For ordet i seg selv gir en forståelse av at liturgi er et håndverk. Det er et arbeid eller verk som tilhører og blir utført av et folk. Og vi mener at barna også er folk (noe vi ikke tror vi er alene om). Likevel er barna veldig sjelden en del av arbeidet eller verket. Dette er nok fordi vi som er voksne benytter oss mye av verbale metoder som diskusjoner eller samtaler, og her står ikke barna sterkt. Som voksen opplever vi nok den verbale metoden som både interessant, inkluderende og ikke minst effektiv, og velger derfor denne metoden. Så hvordan inkludere barna i den prosessen det er å skape gudstjenester? Og er det mulig å inkludere barna i den verbale metoden?

De aller fleste barn vil være tapere i en verbal metode. Som voksne er det lett å overkjøre barna her, til og med når vi ikke ønsker det. Vi som jobber med liturgiske verksteder vil derfor anbefale å bruke flere og andre metoder enn kun de verbale og det er det vi har prøvd å skape her.

Rabbiner-metoden

I utarbeidelsen av metoden til «Liturgisk verksted» var det spesielt to metoder som stod som utgangspunkt: Rabbiner-metoden og PLA (Participatory Learning and Action). Totalforkynnelse eller Rabbiner-metode ble utviklet og utgitt av Norges KFUK-KFUM i samarbeid med IKO-Forlaget på 1990-tallet. Metoden forsøker å beskrive metodiske trekk ved en tradisjonell jødisk undervisning, en slik undervisning som Jesus ga disiplene: For det første foregår all undervisning i felleskap – enten mellom lærer og elev/er eller elevene i mellom. For det andre består ikke undervisningen bare av ord, men også av handling. På de Liturgiske verkstedene er nettopp disse to punktene viktige: Vi jobber i felleskap sammen med barna (det vil si at de voksne ikke kan være tilskuere, men må være deltakere) og handling er minst like viktig som ord. I Rabbiner-metoden er dessuten tanken at det å lære seg noe ikke nødvendigvis betyr at du må forstå det: et fokus på pugging/læring først, deretter en erfaring som aktiverer det som er lært, og så en forståelse. (Schøien 2000:7f). Vi trenger ikke være opptatt av om alle deltakerne har et felles utgangspunkt. På liturgisk verksted får de utgangspunktet som de lærer seg, for så å få eller finne erfaring til det de har lært, som åpner for forståelse. Og tar vi oss tid og lar deltakerne få mulighet til også selv være den som forteller og deler sine erfaringer uten å fokusere på rett og galt, får vi et helt unikt møte. Slik skaper liturgiske verksteder et felleskap der læring kan skje – både lære fra seg og motta – på en slik måte at det skaper troserfaringer og trosmøter.

Participatory Learning and Action (PLA)

PLA står for Participatory Learning and Action. Det er et omfattende metodeverktøy med forgreninger i ulike deler av verden (Sanner 2000:2). Vi i liturgisk utvalg ble metoden bevisst gjennom to hefter utgitt av Redd Barna – «Vi sa vi vi sa vi» og KreAktiv» (Sanner 2000 og Dønnestad 2001). Metoden her i Norge har som mål at barn og voksne skal være likeverdige samarbeidspartnere på en slik måte at begge parter føler seg hjemme. Metoden foreslår ulike aktiviteter som skaper blant annet gode arbeidssituasjoner, løsningsorientert arbeid og evalueringer. En PLA-prosess består av

tre faser. Først en forberedende fase, så en verkstedsfase, til slutt en oppfølgingsfase. Vi har brukt denne metoden hovedsaklig som et utgangspunkt. Vi har vært nødt til å gjøre tilpasninger til gudstjenestearbeid, spesielt dens liturgi. Vi har også sydd denne metoden sammen med rabbiner-metoden slik at vi har fått en egen liturgisk verksted metode (LVmetode).

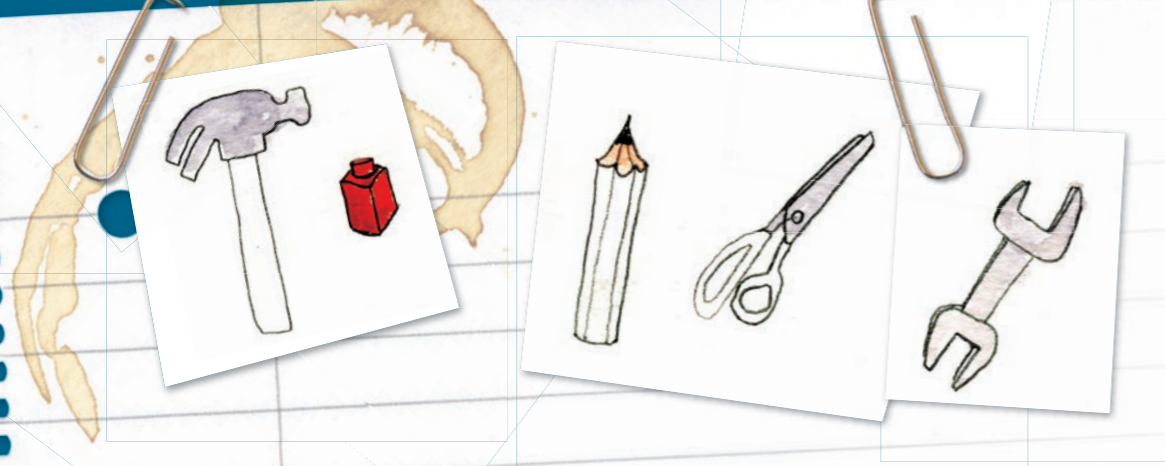
Liturgisk verksteds metode (LVmetoden)

De to nevnte metodene faller godt sammen med sitt fokus på fellesskap og aktivitet. Rabbiner-metodens første fase, lære, faller godt sammen med PLA-metodens første fase, forberedelse. I LV-metoden har vi kalt denne første fasen **bli kjent**. Her ligger både læring og utarbeidelsen av leddene. Dette fordi vi har erfart at disse går hånd i hånd. Det er noe av det som kjennetegner denne metoden. Den hører til et prosessarbeid, der kunnskap blir revurdert og omarbeidet igjen og igjen – kropslig og i tankene. Rabbiner-metodens andre fase, erfare, faller også godt sammen med PLA-metodens andre fase, verksted. I LV-metoden kaller vi denne andre fasen **feiring og evaluering**. Dette fordi vi her finner selve gudstjenestefeiringen og fordi det her er lagt opp til «slutt»-evaluering. Det er her vi gjennomfører det vi har utarbeidet, vi får erfaring til det vi har jobbet med. «Slutt»-evaluering settes i hermetegn fordi et liturgisk verksted strengt tatt aldri avsluttes. Selv om gudstjenesten er ferdig vil den alltid kunne være et utgangspunkt til videre arbeid og bearbeidelse både i gruppe og individuelt. Siste fasen i LV-metoden kaller vi **forstå**, det er det samme begrepet som rabbiner-metoden bruker om sin siste fase. PLA-metoden kaller denne fasen oppfølging. I et liturgisk verksted er det sikkert mange deltakere som ikke forstår alt som skjer, og det kan oppleves frustrerende. Da er det deilig å ha Jesu undervisning som et forbilde. Her trenger nettopp ikke forståelsen å komme før lenge etter, noen ganger er vi ikke sikker på om hele forståelsen blir tydelig heller (verken for oss eller for disiplene) (Luk.24.13-35). Da er det en trygghet i nettopp det at forståelsen ikke er noe vi alltid trenger å komme med. Vår oppgave er å legge til rette for at Gud skal kunne forklare og gi forståelse.

Hvem?

Metoden trenger altså folk som ønsker å jobbe med gudstjeneste. Men minst like viktig er det at de som lærer fra seg, evner å legge til rette for arbeid. Vi trenger tilretteleggere og veiledere som tør å innrømme at de ikke kan alt og som våger å spørre. Det trengs altså flere forskjellige kompetanser. Derfor er det så viktig at både de kirkelige ansatte (som for eksempel organist, kirketjener og prest) og de som er i direkte kontakt med barna er tilstede på de liturgiske verkstedene.

	Rabbiner-metoden	PLA-metoden	LV-metoden
kjennetegner metoden	1) All undervisning foregår i et forpliktende fellesskap 2) Undervisningen foregår ikke bare med ord men også med handling	Barn og voksne skal være likeverdige samarbeidspartnere på et sted og en måte der alle føler seg hjemme.	Barn skal få være med å gjøre og erfare gudstjenesten på en slik måte at både barna og voksne får en tilhørighet til gudstjenesten og kirkerommet.
Metodens tre faser	a) Lære b) Erfare c) Forstå	a) Forberedelse b) Verksted c) Oppfølging	a) Bli kjent (med både læring og utarbeidelse) b) Feiring og evaluering/ bekreftelse c) Forståelse

Å være tilrettelegger – pådriveren som ikke bestemmer

Å være tilrettelegger er ikke å ha alle arbeidsoppgaver selv. Vi er forskjellige og skal være forskjellige. Noen er for eksempel gode til å fortelle, noen er gode på kjøkkenet, noen er flinke med liturgi, noen er gode til å forme ... Hvis du er en av dem som har hovedansvaret for å gjennomføre et liturgisk verksted er din oppgave å finne nettopp de ulike personene og sette dem inn i metoden slik at de kan være tilretteleggere.

Som tilrettelegger skal du legge til rette for at alle skal komme med sine erfaringer, kunnskap og ideer. Du skal lære videre det du selv har lært, **men** du skal ikke lære fra deg din egen forståelse og tolkning av den kunnskapen du har lært. Dette gjør du ved å gi deltakerne utfordringer å jobbe med (både verbale og nonverbale). Vær bevisst på at folk har ulike måter å uttrykke seg på, og prøv å lage en likeverdig situasjon der alle får uttrykke seg. Husk at hvis alle skal ha raushet og respekt for at det finnes flere måter å gjøre ting på, så må du også ha denne rausheten og respekten. Det er for eksempel helt greit at du som tilrettelegger mener noe annet enn resten av gruppen, men det betyr ikke at din mening er den eneste rette eller skal vinne frem.

Det er deltakerne som er utgangspunktet og de er «eksperter» med erfaring og ideer på andre områder enn deg. Som tilrettelegger er du gjerne eldre enn de fleste andre deltakerne i gruppen, og det er mye som har skjedd siden du var like gammel som dem (selv om det kanskje bare er fem år siden!). Som tilrettelegger legger du til rette for at deltakerne får sette sitt preg på gudstjenesten. Deltakerne skal skape sammen med deg og ikke bare lære noe du synes er fint eller kult. På den måten gir du alle mulighet til å utvikle seg – også deg selv. Det er altså ikke bare barna som skal delta på et liturgisk verksted. Alle må være med, også de voksne (både ansatte og medarbeidere). Men arbeidet skjer ikke kun på de voksnes premisser.

Å være tilrettelegger er altså noe annet enn å være leder. En tilrettelegger er ikke eksperten (slik en leder kan være), men den som legger til rette for at arbeidet kan skje. Det er en som tør å stille de naive spørsmålene, en som motiverer og lytter, som er nysgjerrig og ikke minst fleksibel. Som tilrettelegger vet du ikke hva utfallet vil bli. Hele tiden får du innspill som gjør at arbeidet kan dreie i en annen retning. Dette er typisk for prosjektarbeid, og det er nettopp det Liturgisk verksted er.

Å være tilrettelegger kan kanskje virke skremmende og uoverkommelig. Vi skal derfor nå prøve å gi noen helt konkrete tips på hva du som tilrettelegger kan gjøre. Og husk: En av tilretteleggerens beste egenskaper er å innrømme at en ikke vet alt og kunne si at en noen ganger tar feil.

Noen konkrete tips til en tilrettelegger

Det kan være smart å være to tilretteleggere i en gruppe. Spesielt hvis du er litt usikker. Da kan dere spille på hverandres kunnskap og utfylle hverandre både i gruppearbeidet og i møte med de andre tilretteleggerne.

Forlat gruppen i korte perioder av og til fordi deltakerne ofte har en forventning om at du er eksperten som har fasitsvarene. Hvis du går ut blir de selv nødt til å bestemme. Men ikke vær lenge borte (du skal være i gruppen så mye som mulig). Dette fordi du skal få mest mulig med deg av det som skjer og kan skape en trygghet i gruppen. Å skape trygghet i gruppen kan man gjøre på like mange måter som det finnes personer, men ett råd er å være en engasjert og ydmyk voksen som lytter på alvor: Det er forskjell på deg og barna, du er større, men det betyr ikke at du alltid vet best. Gi alle barna tilbakemeldinger som er sanne og se alle. Det er lett å gi de som roper høyest eller som ødelegger mest oppmerksomhet.

Tør å prøve ut det som blir foreslått eller bestemt. Noen ideer kan virke voldsomme eller merkelige, men tenk deg nøye om før du sier nei til noe flertallet ønsker. Hvis du er usikker, så fortell gruppen at du er usikker og hvorfor du er det. Si at du trenger tid til å tenke og eventuelt snakke med noen andre. Men husk å få med deg grunnen til hvorfor gruppen ønsker å gjennomføre ideen. Hvis du må si nei til flertallets ønske så forklar hvorfor, slik at alle kan få muligheten til å forstå. Du vil nok oppleve at noen blir skuffet. Tillat dem å være skuffet, men bygg samtidig håp i dem for prosjektet. Husk at din jobb er å være en støttespiller, en igangsetter og en del av gruppen. Hvis du får spørsmål der de venter fasitsvar fra deg, så still dem spørsmålet tilbake: «Hva tror du?» Hvis du begynner å gi svar vil handlingen som regel stoppe opp, da har de jo fått svaret...

Når alt er bestemt og laget må dere bruke tid på å øve inn alt som skal gjøres, også overgangene (hvordan gå inn og ut), i det rommet som skal brukes. Fnising og tulling er nesten alltid et sikkert tegn på usikkerhet. Øv også sammen med alle de andre gruppene (hvis dere er flere grupper) slik at deltakerne ser når de skal ut og inn i forhold til de andre. Dette er ikke det samme som å feire gudstjenesten, men det er en måte å skape trygghet, god flyt og en bedre gudstjenesteopplevelse for hele menigheten. Når dere øver alle sammen er det veldig viktig at alle deltakerne er tilstede. Hvis presten for eksempel dukker opp på søndagen uten å ha øvd kan det skje ting som gjør at de andre

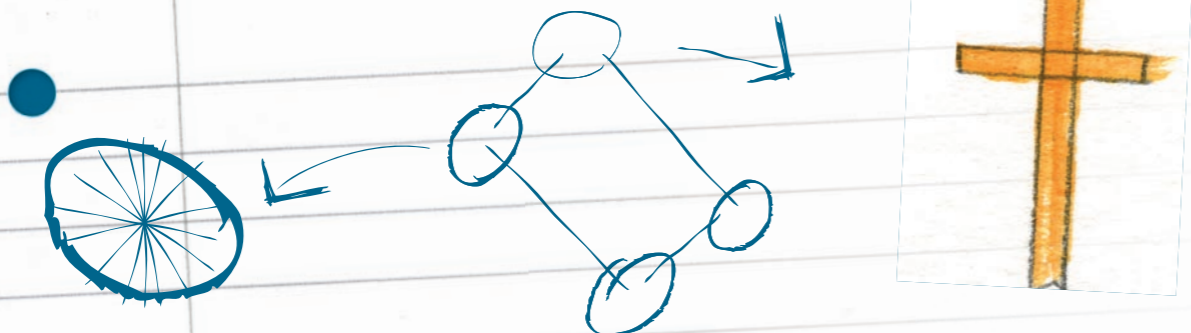
deltakerne ikke forstår når de skal inn, eller andre lignende ting som skaper usikkerhet. På øvelsene er det også viktig å ha en «regissør» som har oversikt over hva som skjer når og gir alle felles beskjeder. Denne personen bør dere velge fra verkstedets begynnelse, slik at dere kan rapportere planer og ideer kontinuerlig.

Ha tilretteleggermøte for å evaluere hvordan det går og få tips og hjelp av hverandre. Slike samlinger trenger ikke å vare mer enn ca 15-30 minutter, men de er en veldig god hjelp underveis.

Den hellige leken

Som tilrettelegger er målet ditt sammen med gruppen din å skape en hellig lek. Gunnar Danbolt trekker nettopp denne sammenligningen mellom gudstjenesten og leken. Han ser begge som en handling med bestemt form, regelstyrt, begge har et formål i seg selv og begge tar den tiden de trenger (Danbolt 2005: 30). Barn er gode til å leke. De går lett ut og inn i roller og de er opptatt av reglene. Du er en av dem som hjelper dem til å finne reglene slik at de sammen med menigheten kan leke den hellige leken – gudstjenesten. Ikke vær redd for å gjøre feil og husk at øvelse gjør en bedre og bedre...

De fire hovedfortellingene

Hvorfor fire søyler?

I vårt arbeid med liturgisk verksted har vi opplevd at de færreste av oss føler seg som en ekspert på gudstjenestens liturgi og mange av oss vegre seg for å være en tilrettelegger og veileder der liturgi er et hovedelement. Noen av barnelederne i prosjektet har følt at de trækker inn i et ukjent felt som oppleves å tilhører presten eller organisten. Og noen av prestene og organistene i prosjektet har kanskje følt seg like usikker på det å jobbe med barn...? Kanskje er det ikke slik at vi i prosjektet er de eneste som føler og opplever dette? Og kan dette være en grunn til at barnas stemme mange steder oppleves å være så lite til stede i gudstjenestefeiringen? Vi skal ikke gi svaret på dette spørsmålet her. Men denne erfaringen er grunnen til at vi skal prøve å gi en enkel innføring i gudstjenesten gjennom dens fire grunnfortellinger: Kirkerommet, kirkeåret, Jesusfortellingene og liturgien. Dette skal vi gjøre ved hjelp av et bilde vi har fått lære av Kristin Solli Schøien.

Se for deg et basseng med ett tre i hvert hjørne av bassenget. Ett tre heter kirkeåret, ett heter kirkerommet, ett heter Jesusfortellingene og ett heter liturgi. Greier du å forandre størrelsen på bassenget uten å forandre bassengets form? Og uten å ødelegge trærne? Blir trærne for eksempel stående i vann vil de etter hvert drukne, graver du nedover vil røttene bli ødelagt...

Vi som har jobbet med å utvikle metoden for liturgisk verksted har ikke prøvd å forandre gudstjenesten slik

at menigheten som trives og går på gudstjenestene ikke kjenner seg hjemme. Men vi har prøvd å gi rom til flere stemmer – barnas stemmer. Stemmer som lett kan bli overkjørt eller overhørt. Vi ønsker altså (for å bruke bassengbildet) å gjøre bassenget større uten å nødvendigvis forandre form. Derfor er det viktig at barna og tilretteleggerne kjenner til de fire grunnsøylene i gudstjenesten – de fire punktene som i veldig lang tid har vært med på å være en bakgrunn og en hjelp for gudstjenestefeiring hver søndag. Det kan virke som en umulig oppgave å gjøre bassenget større, men etter hvert vil dere kanskje se muligheter som dere får lyst til å utforske ...

Kirkeåret

Det første treet kaller vi kirkeåret. Kirken har en egen inndeling av året som vi kaller kirkeåret. Det har vokst frem gjennom troen til de kristne og allerede på 300-tallet ble kirkeåret «bygd ut som en symbolsk fremstilling av de frelseshistoriske begivenheter» (Skottene 2002:116). Kirkeåret starter 1. søndag i advent med forventninger og forberedelser og avsluttes på domssøndagen. Hver søndag og merkedag har sitt eget navn, tid, farge og fortelling knyttet til seg. Også liturgien og musikken er med på å underbygge hvilken tid og dag det er. For eksempel kalles 24. desember julaften, den kommer i juletid, fortellingen om da Jesus ble født er knyttet til denne dagen og den liturgiske fargen er hvit. Julaften har også en egen liturgi og vi synger julesanger. På grunn av disse linkene kan du, hvis du går på gudstjeneste et helt år, få gjenfortalt alle de viktigste fortellingene fra Jesu og kirkens liv og virke. Grovt sett kan vi si at første halvdel av kirkeåret handler om Jesu liv og virke, mens andre halvdel handler om kirkens liv og virke. Slik blir kirkeåret som en knagrekke som forteller oss hva vi tror på og hvordan vi bør leve. Første halvdel, som kan kalles et festhalvår, går fra 1. søndag i advent til og med pinse, mens andre halvdel, som kalles et arbeids- eller veksthalvår, går fra treenighetssøndagen til og med domssøndagen (Schøien 2000:51).

Noen av høytidsdagene kalles bevegelige høytider, mens andre kalles faste høytider. De bevegelige høytidene er på forskjellig tidspunkt hvert år og det er påsketidspunktet som styrer disse dagene. I Norge er det første søndag etter første fullmåne etter vårjevndøgn, som bestemmer når påskedag er. Fasten før påsken, som kalles langfasten, skal vare i 40 dager før påske og vil slik også være bevegelig. Pinsen flytter seg også fra år til år da den kommer 50 dager etter påske.

De faste høytidene kommer alle på faste datoer, utenom adventen som bestemmes ut fra 1. juledag. 1. til 4. søndag i advent skal falle på de fire søndagene før 1. juledag. Adventen regnes likevel som en fast da 1. juledag faller på samme dato hvert år nemlig 25. desember.

Eksempel på hvordan bruke kirkeåret

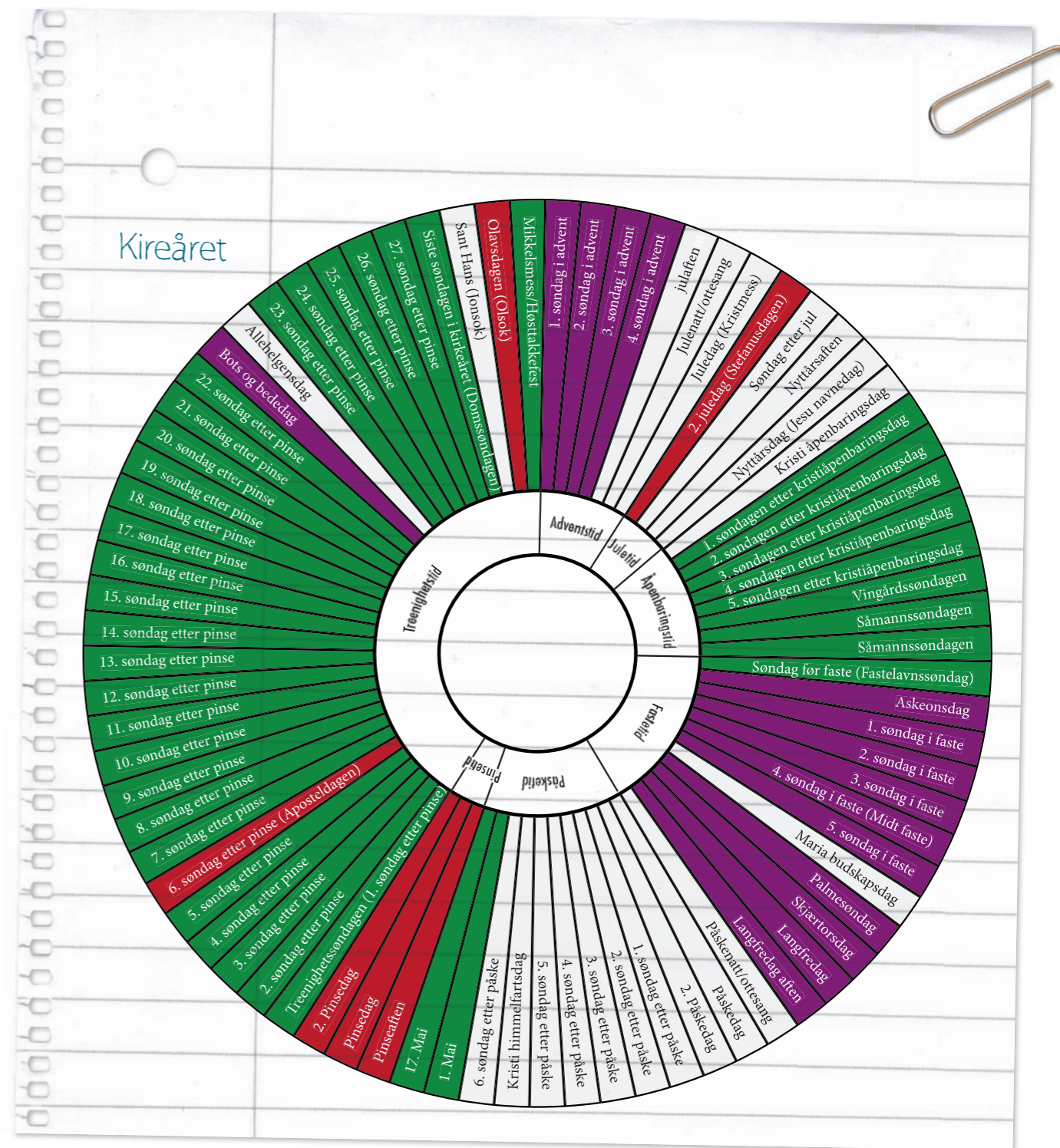
Kirkeåret er en god hjelp når en jobber med liturgi og barn fordi det gir oss en oversikt over hvilken tid vi befinner oss i og hva som kjennetegner denne tiden. La oss illustrere dette med et eksempel hentet fra en gruppe vi i liturgisk utvalg jobbet med. Med utgangspunkt i en søndag

som var bestemt sammen med menighetskontoret skulle gruppen ha liturgisk verksted. De hadde bestemt denne søndagen ut fra hva som passet best for ledere og ansatte. Evangelieteksten for denne søndagen står i Joh 14,1-11 og overskriften for denne teksten står som «veien, sannheten og livet». Dette er ikke en tekst med en tydelig oppbygd fortelling, den virker heller avansert også for oss som er voksne. Da et av grunnelementene i et liturgisk verksted er at alle skal kunne søndagens tekst, var det viktig å finne en innfallsvinkel som gjorde at teksten ble lettere å huske. Tilretteleggerne begynte derfor med å finne ut hvilken søndag dette egentlig var. Hvor i kirkeåret befant vi oss; hva kjennetegner tiden vi var i; og tiden før og etter? Vi fant ut at det var 3. søndag etter påske, men selv om det var etter selve oppstandelsen ble det regnet som påsketiden. Det vil si at Jesus akkurat hadde dødd og stått opp igjen, men han hadde ikke reist opp til himmelen (som skjer på Kristi himmelfartsdag) og disiplene hadde ikke fått Den Hellige Ånd (som skjer i Pinsen). Ut fra bibelfortellingene som kommer i denne «mellom»-perioden så vi at dette var en tid da disiplene var redde og usikre, mens Jesus drev og viste seg og forsvant. Det var som om han lekte gjemsel med disiplene eller som han øvde dem på at selv om dere ikke ser meg så er jeg der. Litt slik foreldre gjør med barna når barna skal lære at hvis foreldrene går ut, så er de ikke borte for alltid. Fargene for denne tiden er hvitt og gyllent. Vi fant ut at vi kunne lage et alter, i barnas øvingsrom, pyntet med hvite og gylne farger, nattverdselementene, bibel, lys, og andre symboler (for eksempel sauer og påskeegg) som denne tiden la opp til. Vi bestemte oss også for at vi skulle fortelle barna litt om tiden ved å ta utgangspunkt i nettopp hvordan man øver små barn opp i å ikke være redde når man går – borte, tittei... Når vi fortalte bibelteksten kunne vi bruke gjenstander fra alteret for å understreke teksten. Dette ble veldig vellykket. Alteret var ferdigdekket da barna kom og barna var raskt oppe ved alteret og spurte hva det ene og hva det andre var og hvorfor det var så fint pyntet. Å leken «borte tittei» ble noe barna kjente seg igjen i og de synes det var morsomt at Jesus måtte gjøre dette med disiplene. Så fortalte vi hva Jesus sa en gang han prøvde å forklare disiplene at de ikke måtte være redde selv om de ikke så ham. Dette står i Joh 14,1-11. Den som fortalte bibelteksten kunne teksten utenat, slik at stemninger kunne legges inn i fortellingen. Teksten ble altså fortalt, ikke lest. Barna var slik begynt å bli kjent med tiden for deres søndag, gjennom selv å se og gjennom lek.

Kirkeårets dager med farger, tider og tekster

Under følger en sirkel der alle dagene i kirkeåret er ført inn. Her er også tatt med spesielle dager som for eksempel 1. mai, 17. mai og høsttakkefest. Disse er ført inn i sirkelen, men fordi det er noe ulikt når dagene kommer, er de plassert i slutten av den tiden de befinner seg i.

Etter sirkelen følger det en oppføring av hvilke tekster som blir fortalt på de ulike dagene i tillegg til at det sies noe om hvilke liturgi som benyttes. Her er det også noen steder ført opp symboler som hører til dagene

Adventstid – vanlig liturgi

1. søndag i advent

Matt 21,1-9 «Jesus rir inn i Jerusalem»
Luk 4,16-22a «Jesus sier skriften er oppfylt i synagogen»
Symbol: Palmegren

2. søndag i advent

Luk 21,25-33 «Når menneskesønnen kommer og lær av fikentreet»
Luk 12,35-40 «vær forberet når menneskesønnen kommer»

3. søndag i advent

Matt 11,2-10 «Jesus svar til døperen Johannes og Jesus som vitner om døperen Johannes som veirydder»
Matt 11,11-19 «Jesus vitner om Johannes som veirydder»
Symbol: vandrestav

4. søndag i advent

Joh 1,19-27 «Døperen Johannes vitner om at han er veirydder»
Joh 3,26-30 «Døperen Johannes vitner om Jesus»
Symbol: Guds velsignede hånd

2. søndagen etter kristiåpenbaringsdag

Joh 2,1-11 «Bryllup i kana»
Joh 4,5-26 «Jesus og den samaritanske kvinnen»

3. søndagen etter kristiåpenbaringsdag

Joh 4,46-54 «Den kongelige embetsmannen i Kapernaum»
Joh 4,27-42 «Jeg har mat å spise som dere ikke vet om»

4. søndagen etter kristiåpenbaringsdag

Matt 8,23-27 «Jesus stiller stormen»
Matt 14,22-33 «Jesus går på vannet»

5. søndagen etter kristiåpenbaringsdag

Matt 13,24-30 «Ugresset i hveten»

Vingårdssøndagen

Matt 20,1-16 «Arbeiderne i vingården»
Luk 17,7-10 «Tjenere som gjør det vi skulle»
Symbol: Chiro-tegnet med seierskarnsen rundt

Såmannssøndagen

Luk 8,4-15 «Lignelsen om såmannen»
Mark 4,26-32 «Såkornet og sennepsfrøet»

Kristi forklarelsesdag

Matt 17,1-9 «Peter, Jakob og Johannes får se Jesu herlighet»
Joh 17,1-8 «La din Sønn bli herliggjort, så Sønnen kan ære deg»
Symbol: Korset i en glorie

Juletid – kan bruke musikalske alternativ for festtid i liturgien

Julaften

Liturgi: følger ordningen familiegudstjeneste eller egen ordning for dagen
Luk 2,1-14 «Jesus blir født»

Julenatt/ottesang

Liturgi: følger ordningen Høymesse men Lovsangen synges i sin helhet og Prefasjonen får egen ordlyd
Luk 2,1-20 «Jesus blir født»
Symbol: Liggende halvmåne med kors

Juledag (Kristmess)

Joh 1,1-5 (6-8) 9-14 «Ordet blir mennesket»
Luk 2,1-20 «Jesus blir født»
Symbol: Stjerne

2. juledag (Stefanusdagen)

Matt 10,17-22 «Forfølgelse vil komme»
Matt 10, 32-39 «Hva tro fører til og forfølgelse»
Symbol: Matyrmonogram fra katakombene

Søndag etter jul

Luk 2,25-38 «Jesus blir båret frem i tempelet. Simons og Annas bekjennelser»
Joh 1,16-18 «Johannes vitner om Jesus»

Nyttårsaften

Liturgi: Følger helst ordningen Forenklet høymesse eller Prekengudstjeneste
Luk 13,6-9 «Fikentreet som ikke bar frukt»
Joh 14,27 «Fred gir jeg dere»
Symbol: Timeglass

Nyttårsdag (Jesu navnedag)

Luk 2,21 «Jesus får navn»
Matt 1,20b-21 «Josef får beskjed om å kalle barnet Jesus»
Symbol: JHS – Jesusmonogrammet

Fastetid – Gloria kan falle bort. Litaniet brukes som forbønn.

Kan bruke musikalske alternativer for fastetiden i liturgien

Søndag for faste (Fastelavnssøndag)

Luk 18,31-43 «Jesus taler for tredje gang om sin død og oppstandelse. + den blinde mannen ved Jeriko»
Joh 12,24-33 «Jesus tale rom sin død og oppstandelse»
Symbol: Tro, håp og kjærlighets symbolet = anker, kors og hjertet

Askeonsdag

Matt 6,16-18 «Å faste»
Symbol: En pisk

1. søndag i faste

Matt 4,1-11 «Jesus blir fristet av djevelen»
Matt 16,21-23 «Peter ønsker å fri Jesus fra døden»
Symbol: Et kors og en P = Kristus som bærer korset

2. søndag i faste

Matt 15,21-28 «Hundene spiser smulene som faller fra bordet»
Luk 7,36-50 «kvinnen i Simons hus»
Symbol: Hvetekorn og aks

3. søndag i faste

Luk 11, 14-23 (-28) «Jesus driver ut onde ånder»
Luk 4,31-37 «Jesus driver ut en ond ånd i synagogen»

4. søndag i faste (Midtfaste)

Joh 6,1-15 «Jesus metter 5000»
Joh 6,24-36 «Brød fra himmelen»
Symbol: To fisker og fem brød

5. søndag i faste

Joh 11,45-53 «Planer om å drepe Jesus»
Symbol: Pelikanen som hakker i brystet sitt for å gi barna mat.

Maria budskapsdag

Liturgi: Musikk for festtid kan brukes. Vanlig forbønn og lovprisning som i juletiden.
Luk 1,26-38 «Budskapet til Maria»
Luk 1,46-55 «Marias lovsang»
Symbol: Maria-monogram med lilje

Palmesøndag

Joh 12,1-13 «Jesus blir salvet og rir inn i Jerusalem»
Joh 12,12-24 «Jesus rir inn i Jerusalem og taler om sin død»
Symbol: Palmegren

Åpenbaringstiden – Hvit og Grønn – vanlig liturgi

Kristi åpenbaringsdag

Matt 2,1-12 «visemennene hyller Jesus»
Joh 8,12 «Jeg er verdens lys»
Symbol: Tre kroner

1. søndagen etter kristiåpenbaringsdag

Matt 3,13-17 «Jesus blir døpt»
Joh 1,29-34 «Johannes vitner om Jesu dåp»
Symbol: En stupende due

Skjærtorsdag

Matt 26,17-29 «Det siste måltidet og nattverden»

Joh 13,1-15 «Jesus vasker disiplenes føtter»

Symbol: Brød og vin

Langfredag

Luk 22,39-23,46 «I Getsemane, Jesus blir tatt til fange, Peter forrâder Jesus, Jesus for det høye rådet, Pilatus og Herodes, Pilatus feller dom, Jesus blir korsfestet og dør»

Joh 18,1-19,30 «Jesus blir tatt til fange, hos øverstepresten, Peter fornekter, for Pilatus, Jesus blir dømt, korsfestes og dør»

Symbol: Tornekronen med spyd og sverd, den sorte hanen

Langfredag aften

Liturgi: Egen liturgi, alterbordet kan være uten lys og blomster

Matt 27,57-61 (-66) «Jesus blir gravlagt (vakter ved graven)»

Joh 19,31-42 «Jesus blir gravlagt»

Påskennatt/ottesang

Liturgi: Egen liturgi, sammenringingen skjer ved klemting, kan være dåp, Påskelyset (80-100cm) bør stå i en egen stake i nærheten av alteret

Mark 16,1-8 «Maria Magdalena, Maria og Salome kommer til den tomme graven»

Luk 24,1-12 «kvinnene finner den tomme graven»

Symbol: Påskelys

Påsketid – kan bruke musikalske alternativ for festtid i liturgien

Påskedag

Liturgi: Høymessen kan avsluttes med sang av en påskesalme ute på kirkegården

Matt 28,1-8 «Jesus står opp»

Joh 20,1-10 «Den tomme graven»

Symbol: Ortodoks kors med merkene IC, XC, NI, KA i hvert av de fire hjørnene.

2. Påskedag

Luk 24,13-35 «Emmaus-vandrerne»

Joh 20,11-18 «Jesus viser seg for Maria Magdalena»

Symbol: Lammet med seiersfane og glorie

1. søndag etter påske

Joh 20,19-31 «Jesus viser seg for disiplene og Tomas tvileren»

Joh 21,1-14 «Jesus viser seg for disiplene ved Tiberiassjøen»

Symbol: Lanse og vinkelhake som er merket for Tomas

2. søndag etter påske

Joh 10,11-16 «Den gode gjeter som gir sitt liv for sauene»

Joh 21,15-19 «Peter, elsker du meg?»

Symbol: Hyrdestav og korsfane som er merket for den gode hyrde

3. søndag etter påske

Joh 16,16-22 «Om en liten stund ser dere meg ikke lenger, men om en liten stund skal dere se meg»

Joh 14,1-11 «I min Fars hus er det mange rom»

4. søndag etter påske

Joh 16,5-15 «Talsmannen skal komme»

Joh 15,10-17 «Elsk hverandre og bær frukt»

5. søndag etter påske

Joh 16,23b-28 «Jeg kommer fra Far og går til Far»

Matt 6,6-13 «Herrens bønn»

Kristi himmelfartsdag

Luk 24,46-53 «Oppdrag og avskjed»

Apg 1,1-11 «Løfte om Den Hellige Ånd og Jesus blir tatt opp til himmelen»

Symbol: Fotavtrykk

6. søndag etter påske

Joh 15,26-16,4a «Når Den Hellige Ånd kommer og noen vil hate dere»

Joh 17,9-17 «Jesus ber for alle sine»

Spesielle dager:

1. Mai

Liturgi: kan bruke musikalske alternativ for festtid i liturgien

Luk 6,36-38 «Vær barmhjertige og døm ikke»

Luk 6,31-35 «Elsk deres fiende»

Pinsetid – Rød – kan bruke musikalske alternativ for festtid i liturgien

Pinseaften

Liturgi: Følger helst ordningen Forenklet høymesse eller Prekengudstjeneste. Kan også bruke ordningen Morgensang eller Aftensang

Joh 7,37-39 «Den som tørster skal komme til meg og drikke»

Treenighetstid – vanlig liturgi

Treenighetssøndagen (1. søndag etter pinse)

Joh 3,1-15 «Jesus og Nikodemus»

Matt 28,16-20 «Misjonsbefalingen»

Symbol: En buet «trekant» (som tre avlange fisker mot hverandre) = trikvetra

2. søndag etter pinse

Luk 16,19-31 «Den rike mannen og Lasarus»

Luk 12,13-21 «Den rike bonden som samlet skatter til seg selv»

3. søndag etter pinse

Luk 14,16-24 «Det store gjestebudet»

Luk 19,1-10 «Sakkeus»

4. søndag etter pinse

Luk 15,1-10 «Sauen og sølvmyntene som ble funnet igjen»

Luk 15,11-32 «Den bortkomne sønnen»

Symbol: En opp ned Y = Gud som holder sin beskyttende arm over menneskene

17. Mai

Liturgi: kan bruke musikalske alternativ for festtid i liturgien

Luk 1,50-53 «En bit av Marias lovsang»

Joh 12,35-36 «Bli i lyset»

Pinsedag

Joh 14,23-29 «Løfte om Den Hellige Ånd og fred etterlater jeg dere»

Joh 14,15-21 «Løfte om Den Hellige Ånd»

Symbol: Tolv ildtunger med due over

2. Pinsedag

Joh 3,16-21 «For så høyt har Gud elsket verden ...»

Joh 6,44-47 «Den som tror har evig liv»

Symbol: Nitakket stjerne

5. søndag etter pinse

Matt 7,1-5 «Døm ikke»

Joh 8,2-11 «Kvinnen som ble grepet i ekteskapsbrudd»

6. søndag etter pinse (Aposteldagen)

Liturgi: Kan bruke musikalske alternativ for festtid i liturgien

Luk 5,1-11 «Peter blir menneskefisker»

Matt 16,13-20 «Peters bekjennelse»

Symbol: sverd og nøkkel

7. søndag etter pinse

Matt 5,20-24 (-26) «Gå først og bli forlikt med din bror»

Matt 16,24-27 «Å følge etter Jesus»

Symbol: Jerusalems korset

8. søndag etter pinse

Mark 8,1-9 «Jesus metter fire tusen»

Matt 10,28-31 «Dere er mer verd enn mange tusen spurver»

Symbol: En sirkel med to hender som holder hverandre

9. søndag etter pinse

Matt 7,15-20 «Ta dere i vare for falske profeter»
Matt 7,21-29 «Bort fra meg dere som gjør urett, og huset bygd på fjell»

10. søndag etter pinse

Matt 25,14-30 «Talentene»
Luk 12,42-48 «Den som har fått mye og er betrodd mye, forventes det mye av»
Symbol: En vekt

11. søndag etter pinse

Luk 19,41-48 «Jesus gråter over Jerusalem og tempelet skal være et bønnens hus»
Joh 6,66-69 «Peters bekjennelse»

12. søndag etter pinse

Luk 18,9-14 «Lignelsen om fariseeren og tolleren»
Matt 21,28-31 «Lignelsen om de to sønnene»

13. søndag etter pinse

Mark 7,31-37 «Den døve mannen som hadde vont for å snakke»
Matt 12,33-37 «Treet og fruktene»
Symbol: St. Birgitta-korset

14. søndag etter pinse («Diakonens søndag»)

Luk 10,25-37 «Den barmhjertige samaritan»
Matt 5,43-48 «Elsk deres fiende»
Symbol: to hender som hilser på hverandre med et kors opp av hendene

15. søndag etter pinse

Luk 17,11-19 «Bare en kom tilbake og priste og takket Gud»
Joh 5,1-15 «Den syke ved Betesda»

16. søndag etter pinse

Matt 6,24-34 «Kan ikke tjene to guder og vær ikke bekymret for morgendagen»
Luk 10,38-42 «Marta og Maria»
17. søndag etter pinse
Joh 11,17-27. 37-44 «Martas bekjennelse»
Luk 7,11-17 «Jesus vekker opp en enkes eneste sønn fra de døde»

18. søndag etter pinse

Mark 2,18-28 «En tid for fest, en tid for faste og Jesus og sabbaten»
Joh 8,31-36 «Sannheten skal gjøre dere fri»
Symbol: Et anker med en fisk på hver side.

19. søndag etter pinse

Mark 12,28-34 «De største bud»
Mark 10,17-27 «Den rike mannen»

20. søndag etter pinse

Mark 2,1-12 «Den lamme mannen»
Joh 9,1-7. 35b-38 «Mannen som var født blind»

21. søndag etter pinse

Mark 10,2-9 «Ekteskap og skilsmisse»
Mark 10,13-16 «Jesus og barna»

22. søndag etter pinse

Joh 12,44-50 «Jeg har kommet for å frelse verden, men det finnes en dommer»
Matt 11,25-30 «Sønnen gir hvile»
Symbol: en sirkel med et kors i = konsekrasjonskordet

Bots og bededag

Liturgi: Litaniet brukes som forbønn
Matt 3,7-12 «Døperen Johannes refser fariseerne og sadukeerne»
Luk 13,23-30 «Den trange dør»
Symbol: Pisk

Allehelgensdag

Liturgi: kan bruke musikalske alternativ for festtid i liturgien
Matt 5,1-12 «Saligprisningene»
Matt 5,13-16 «Jordens salt og verdens lys»
Symbol: Krone og palmegren

23. søndag etter pinse

Matt 18,21-35 «Den ubarmhjertige tjener»
Matt 18,15-20 «Når en bror synder»
Symbol: Kors med to nøkler

24. søndag etter pinse

Matt 22,15-22 «Gi keiseren hva keiserens er og Gud hva Guds er»
Mark 12,41-44 «Enkens gave»

25. søndag etter pinse

Joh 5,24-29 «Å tro på sønnen gir liv»
Joh 6,37-40 «En hver som ser og tror på sønnen skal ha evig liv»

26. søndag etter pinse

Luk 17,20-30 «Når Guds rike kommer»
27. søndag etter pinse
Matt 13,31-33 «Sennepsfrøet og surdeigen»

Siste søndagen i kirkeåret (Domssøndagen)

Matt 25,31-46 «Dommen»
Matt 25,1-13 «Lignelsen om brudepikene»
Symbol: Lilje og kors

Kirkerommet

De første kristne hadde ikke egne hus laget spesielt for gudstjenestefeiring. De feiret gudstjeneste hjemme hos hverandre. Noen av de rikeste i menighetene satte av egne rom i husene sine for å feire gudstjeneste, men etter hvert ble menighetene så store at det ikke var plass i folks private hjem. Det ble nødvendig å bygge bygg som egnet seg til å holde gudstjenester i. Disse kirkerommene ble og blir bygget, ikke bare av materialer, men også av liturgi og teologi. Utstyr og innredning skal slik ikke bare være nyttig praktisk sett, det skal også være estetiske, forkynnende og tjene til undervisning (Skottene 2002:90). Slik vil det alltid være fortellinger tilstede i selve kirkerommet. Og kirkerommet i seg selv symboliserer det store fellesskapet mellom alle kristne, både de døde og levende, og Gud. Det andre treet i hjørnet på bassenget er kirkerommet.

Spesielle dager:

Sant Hans (Jonsok)

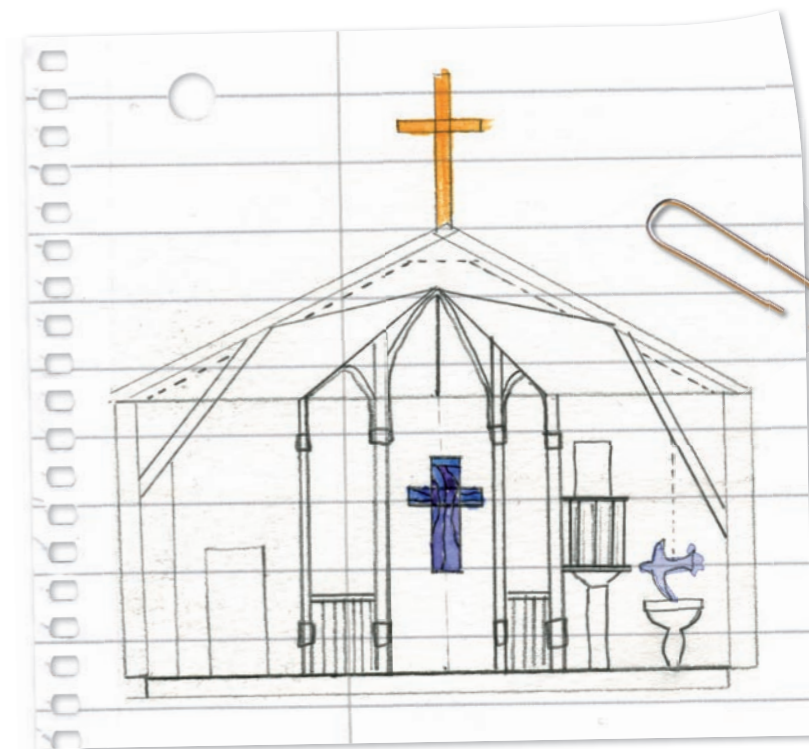
Liturgi: Kan bruke musikalske alternativ for festtid i liturgien
Joh 10,40-42 «Folk får bekræftelse på det Johannes ropte ut»

Olavsdagen (Olsok)

Liturgi: Kan bruke musikalske alternativ for festtid i liturgien
Luk 22,24-27 «Hvem er størst?»
Matt 20,25-28 «Den som vil være stor skal være tjener»

Mikkelsmess/Høsttakkefest

Liturgi: Kan bruke musikalske alternativ for festtid i liturgien
Luk 12,13-21 «Lignelsen om den rike bonden»
Luk 11,3 «Gi oss i dag vårt daglige brød»

Kirerommet

Selv om kirker er forskjellige, har de mange fellesnevner. I alle kirker som bygges er det for eksempel en altertavle, et alter og en døpefont. Vi skal videre gi et innblikk i noen av fortellingene som ligger i de ulike elementene som de fleste kirkerom innehar, før vi gir et konkret eksempel på hvordan kirkerommets fortellinger kan brukes på et liturgisk verksted.

Noen av fortellingene

Himmelretningen var fra gammelt av viktig når en bygget kirker. Alteret skulle ligge i øst – mot soloppgangen. Inngangen lå mot vest. I nord var det onde, mens i sør var det gode. Jesus stod opp i soloppgangen og skal komme igjen i soloppgangen (Luk 24,1-12 og Matt 24 23-27). Ved å ha alteret mot øst vil menigheten alltid sitte og se i den retningen der Jesus kom og skal komme og slik altså sitte med fokus mot det vi venter, tror og håper på. Dette er også

grunnen til at vi ble (eller blir) begravd med ansiktet opp og hodet mot vest – når Jesus kommer kan vi reise oss rett opp og se mot øst der Jesus er. I noen kirker er det et vindu bak alteret som understreker nettopp muligheten til å se Jesus når han kommer.

I motsatt retning av alteret var inngangen. Inngangen ble altså slik liggende i vest, og i vest hersket ondskapens makter med døden, demonene og natten (Skottene 2002:159). Når menneskene gikk inn i kirken greide de å gå forbi de onde maktene og søkte heller Guds ord og sakramenter. Det er her fra vi har uttrykk som at ting «går rett vest».

Veggene i sør og nord står for det gode og onde vi omgir oss med (Schøien 2000:49). I gamle kirker er det noen ganger ikke vinduer i nord og det kan finnes malerier av ondskap på veggene. Nordsiden av kirken var også den siden de som hadde begått utilgivelige synder ble begravd og i middelalderen tilhørte nordsiden av kirken kvinnene og barna. En usikker grunn til dette kan være troen på at kvinner var mer motstandsdyktig mot det onde. Men en rimelig årsak er nok heller som Ragnar Skottene sier at Maria-alteret, som var viktig for kvinner, var plassert til venstre for hovedalteret (Skottene 2002:161). Maria var den ultimate mor som kvinnen skulle ha som sitt forbilde. En annen rimelig tolkning ligger i samfunnsoppbyggingen som var patriarkalsk. Mennene hadde det meste av makten både i kirken og i samfunnet ellers. Derfor ble mennene prioritert slik at de fikk de beste plassene og overlot de dårligste plassene til kvinnene.

Sør var som sagt det motsatte av nord. Her var lyset og varmen, og i middelalderen mennenes side i kirken. Sør kan også symbolisere Det nye testamente som er det stedet der Gud øser sin varme og

sitt frelsende lys (ibid:160). I middelalderen ble nettopp bibelen båret ned i midtgangen, der man snudde seg mot nord og leste evangelieteksten. Dette fordi evangeliet var det eneste som kunne bekjempe det onde.

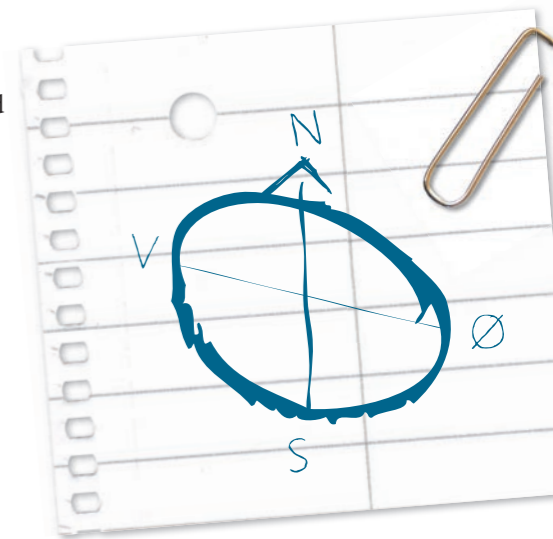
Himmelretningene var og er slik med på å bestemme hvor alt i kirken skulle være, også hvordan man skulle/skal bevege seg under de ulike liturgiske leddene. Og å komme inn i kirken blir slik et symbol på livet. Man blir født inn i en ond verden i vest og går hele livet mot et mål i et felleskap med Gud – himmelen (i øst), og gjennom hele livet er det gode (i sør) og onde (i nord) tilstede og påvirker oss.

Kirkedøren har en symbolsk betydning som døren inn til Guds rike. I noen gamle kirker er derfor døren smal og trang. Dette minner om det Jesus sier i Bergpreken om himmelrikets port (Matt 7,13f). Døren skulle alltid stå åpen for å vise at alle var velkommen inn og fordi dette minnet om Jesus som åpnet døren for alle som tror inn til Guds rike. Dette er kanskje en utfordring til oss som er i kirkene i dag. En lukket og stengt dør for de som står utenfor og vil inn symboliserer kanskje noe vi ikke ønsker eller mener?

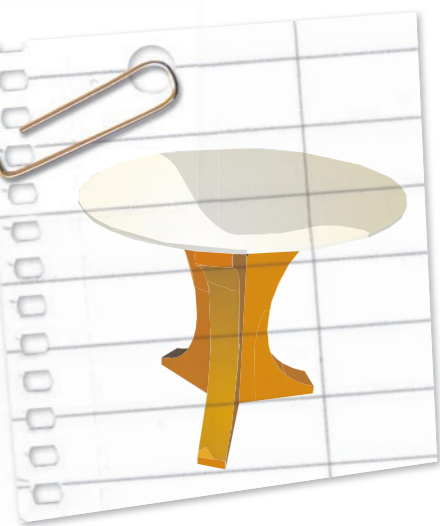
Våpenhuset er rommet du kommer inn i før kirkerommet. I dette rommet kan vi henge fra oss det vi ikke vil ha med oss inn i kirkerommet. Grunnen til at rommet har fått navnet våpenhus er at noen folk hadde med seg våpen til kirken blant annet fordi de var soldater eller for å beskytte seg mot ville dyr og fiender. Våpen var ikke lov til å ta med seg inn i kirken og da måtte folk ha et sted å legge fra seg våpnene. Vi trenger kanskje ikke et våpenhus for annet enn å holde trekken borte fra selve kirkerommet.

Kirkeskipet er et annet navn på mesteparten av selve kirkerommet. Det er her menigheten oppholder seg under gudstjenesten. Kirkeskipet kan også være et symbol for hele kirken, men i forbindelse med rommene i kirken brukes betegnelsen altså om største delen av kirkerommet. Skipstanken kommer fra historien om Noas ark og fra fortellingen om Jesus ombord i båten (Schøien 2000:49). Kirkeskipet er altså slik et bilde på kirken som seiler mot det evige liv. I kirkeskipet er det en **midtgang**, og denne symboliserer veien gjennom livet (som nevnt under himmelretningene).

Koret er den andre delen av selve kirkerommet. Dette er området rundt alteret der de fleste liturgiske handlinger ledes fra og det er som oftest opphøyet fra kirkeskipet. Her var det vanlig å ha koret stående og det er her vi i dag som oftest finner alter, døpefont, prekestol og lesepult. I middelalderen tilhørte koret presteskaper, mens skipet tilhørte menighetens lekfolk. Da var disse to delene også mye tydeligere skilt enn de er i kirker bygget i dag. I mange kirker er det tre trappe-trinn opp til koret. Disse tre trinnene står for den treenige Gud (Skottene 2002:153), og det er nok her fra uttrykket alle gode ting er tre kommer fra.

Sakristi er et oppholdsrom i kirken. Det kan være to sakristier i kirker: prestesakristiet og dåps-sakristiet. Prestesakristiet er tiltenkt prestene i forbindelse med kirkelige handlinger. Dåps-sakristiet er tiltenkt som garderobe for dåpsbarnet og dets familie. I sakristiene oppbevares også utstyr som trengs til de ulike ritualene som for eksempel messeklær, alterbøker, bibel, nattverdselementer og dåpskluter. Navnet sakristi er en utvikling av det latinske ordet «*vasa sacra*». «*Vasa sacra*» betyr «de hellige kar» og er en betegnelse brukt om «de gjenstandene som var i bruk på alteret under nattverdshandlingen, og som kom i direkte berøring med de innvidde [...] elementene, brød og vin» (Schumacher 2002:209). Sakristi betyr da et rom for å oppbevare hellige kar (Skottene 2002:100).

Døpefonten stod rett innenfor hovedinngangen frem til 1700-1800-tallet. Det var flere symbolske betydninger for dette. En grunn var at denne plasseringen var med på å understreke at livet som kristen startet med dåpen og at man gjennom dåpen begynte sitt felleskap med den kristne menigheten. En annen grunn kunne være folks behov for å raskt få døpe barnet. En sterk tro på at det fantes onde makter som kunne ta barnet og at barnet ikke kunne tas hvis det tilhørte Kristus gjorde nettopp behovet for å døpe raskt etter en fødsel og tidlig i gudstjenesten. Men også troen på at dåpen var nødvendig for å komme til himmelen gjorde at kirken i senmiddelalderen opererte med straffebot hvis barnet var udopt lenger enn fem dager (Amundsen 1983:16). De udopte fikk også ikke komme inn i kirken. Slik var plasseringen av døpefonten med på å understreke barnets frelseshistorie, dets behov for dåp og viktigheten for dåp. Da døpefonten ble plassert fremme i koret på 1700-1800-tallet var nok dette for å hindre støy og uro. Det var nok en opplevelse av at det var mindre prat når handlinger foregikk fremme i kirken (Skottene 2002:101f). At døpefonten ikke er stor som et kar der man blir dukket helt under handler nok om helse. I en tid der spedbarns-

dødeligheten var stor var det farlig å dukke barnet under i kaldt vann (ibid:86). Da gikk man over til å øse vann over barnets hode tre ganger (slik vi har det i dag). At det var tre ganger var ingen tilfeldighet. Tretallet er Guds tall. I dåpen blir en altså døpt inn i felleskap med Gud. Slik Jesus lå tre dager i graven for å frelse oss får barnet vann på hodet tre ganger. Dåpen kan altså sees som en begravelse og oppstandelse med Kristus (Rom 6,3-5). Døpefonten blir slik et symbol på graven som Jesus stod opp fra og som vi får frelse fra (ibid:85). Dette understrekes også i selve ordet døpefont som kommer av gresk og latin – baptein eller baptizein er gresk for dåp og betyr å bli dukket eller dypet ned og fons er latin for font som betyr kilde eller utspring (Schumacher 2002:101).

Alter er bordet som står i koret. Her skjer mye av den liturgiske handlingen. Alteret blir som regel pyntet med hvit duk, blomster, nattverdselementene og lys. Det er også et antependium (= alterklede) som henger ned foran på alteret. Dette har farger og symboler som følger kirkeåret. Alteret skal være et festbord som har «en slik «tyngde» og verdighet at det fremstår som kirkerommets samlende midtpunkt» (Gudstjenestebok for Den Norske Kirke 1996:257). Men for at et alter skal være et alter og ikke et hvilket som helst festbord må det ha nattverdselementene – kalk og disk. Det er vanlig å ha hvit duk, alterlys, blomster, bibel og gudstjenesteboken på alteret, men vi står helt fritt til å pynte alteret slik at det blir et festbord som passer søndagens gudstjenestefeiring (se

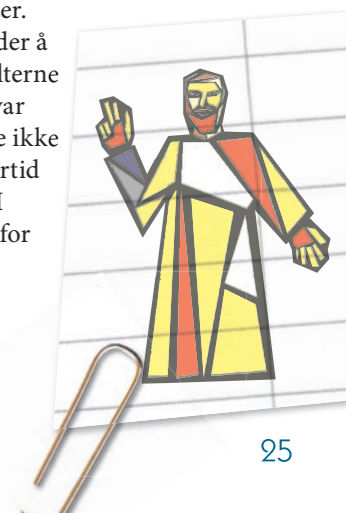
eksempel på hvordan bruke kirkeåret for å se hvordan alteret kan dekkes). Ordet i seg selv kommer fra det latinske ordet *altus* som betyr et frittstående bord eller en kiste som står litt opp (Schumacher 2002:21f).

Bruken av alter kan man finne langt tilbake i tid. I Det gamle testamente hører vi blant annet om Noa som henvender seg til Gud etter syndefloden ved å bygge et alter (1. Mos 8,1-22). Men vi hører også om Gud som bruker alteret som et sted å møte israelittene. Her understrekes det også at alteret er i det aller helligste (3. Mos 16). Alteret blir der et møtested mellom Gud og noen utvalgte mennesker, på vegne av alle menneskene. Når Jesus dør skjer det en forandring her – når forhenget i tempelet revner på midten, kan alle se og gå inn i det aller helligste (Luk 23,44-49). Slik har alteret i våre kirker i dag blitt et bilde på bordet der Jesus innstiftet nattverden. Alteret er da et spesielt møtested mellom Gud og menneskene. At Jesus døde for oss illustreres også ofte i alterduken ved hjelp av et kors med fire mindre kors rundt seg. Mens tallet tre symboliserer Gud, står firetallet for verden som Gud har skapt (Skottene 2002:153f), jamfør himmelretningene. Slik blir korsene et symbol for Jesus som døde på korset for hele verden.

På alteret er det ofte to alterlys og blomster. De to hvite alterlysene symboliserer at Jesus er verdens lys og at han er i verden i dag. At det er to av dem symboliserer blant annet at Jesus er sann Gud og sant menneske (Ibid:104). Alterblomstene er som regel avskårne blomster som visner og dør, ikke blomster i pottes. Alterblomstene hadde nok, i begynnelsen, ikke annen funksjon enn å pynte alteret. I senere tid derimot har det vokst frem en symbolikk knyttet til dem. De avskårne blomster skal minne oss om offeret som Jesus gjorde for oss – han kuttet sine røtter ved å dø for å gi oss evig liv. Mens blomster i pottes skal vannes for å vare lengst mulig (målet er ikke å kutte forbindelsen til livet), minner de avskårne blomster oss om at det jordiske livet ikke skal vare evig.

Altertavlen kom som «en følge av den romersk-katolske botsteologi og privatmessepraksis i middelalderen» (Skottene 2002:108). På 600-700-tallet skjedde det en forandring i hva som måtte være med i messen for at det skulle være en fullverdig gudstjenestefeiring. Tidligere hadde nattverden vært en absolutt når man var samlet til gudstjeneste. I gudstjenesten skulle man nemlig gjøre bot, og nattverden ble regnet som en botshandling. Nå trengte man ikke nattverden for å gjøre bot. Messen var i seg selv et offer. Samtidig ble det flere prester da munkene også kunne bli prester. Disse munkeprestene leste de daglige messene som var uten nattverd. Nå trengte de nye steder å messe fra siden de bare kunne feire messe en gang fra hvert alter, hver dag. Det var da sidealterne kom, og på 1000-tallet begynte praksisen med å sette opp bilder av helgene som sidealteret var viet til. Denne praksisen spredte seg fra klosterkirkene til domkirker og andre kirker. Her ble ikke altertavlene kun laget til sidealterne, også hovedalterne fikk nå altertavler. Her ble det imidlertid lagt vekt på å formidle noe man opplevde som vesentlig i møtet mellom Gud og mennesket. I dag peker altertavlene også på noe sentralt i kirkens forståelse av kristendommen. Påsken er for eksempel et tema vi finner igjen på flere altertavler.

Altertavlene trenger ikke å være malt. Andre materialer som stoff, fliser, tre og stein kan også benyttes.

Alterringen ble i utgangspunktet bygget av praktiske årsaker. Før alterringen stod eller knelte man på gulvet når man mottok nattverd. Alterringen ble laget som en støtte for menigheten når de skulle knele. Selv om grunnen til at alterringen kom var praktisk, har det i senere tid vokst frem en symbolikk knyttet til den. Fra gammelt av når man inngikk avtaler tok man en leirtavle eller en ring og delte i to. Når avtalen var innfridd møttes man og forente de to halvpartene. Alterringen ble nettopp sett på som en slik halvpart, der den andre halvparten er hos de kristne i himmelen. Slik feirer vi nattverd sammen med alle de kristne, både levende og døde. Dette kommer også frem i nattverdsliturgien når liturgen i prefasjonen sier «[...] og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel» (Gudstjenesteboken 1996:68).

Prekestolen. Fra gammelt av var det biskopens stol (chathedra på latin) som var stedet der prekenen ble holdt (Skottene 2002:53). Etter hvert får prekestolen forskjellig betydning i kirken alt etter hvordan man ser på hva som er viktigst av ordet og handlingene. I den katolske kirke ble noen av prekestolene fjernet tidlig i middelalderen, slik at alteret skulle få all oppmerksomhet – her var handlinger i fokus. Mens i reformerte kirker kunne alterene på et tidspunkt bli kastet ut for at ordet (prekestolen) skulle få full oppmerksomhet – her var det ordet som var viktig. Slik har prekestolen blitt et bilde på ordet. Dens plassering og utsmykking sa noe om hva som var viktig. Denne sterke delingen mellom ord og handling er ikke så absolutt i dag. I våre kirker i dag har vi både alter og prekestol eller lesepult. Når prekestolene ble bygget var det for å gjøre det lettere for menigheten å se og høre. Mens prekestolen var høy, nesten svevende, fra gammelt av – som et tegn på at presten talte fra Gud og ikke med menneskers tanker – blir prekestolene i vår tid bare hevet et par trinn over koret. Dette er kanskje et bilde på at Gud ble menneske og slik prøvde å møte oss på vårt nivå? (Joh 1,14 og Skottene 2002:101).

Lesepulten er der bibeltekstene og kunngjøringene leses opp. I noen kirker er det ikke en egen prekestol og lesepult. Her er disse to lagt sammen i noe som minner mest om lesepulten. Da holdes altså gjerne også preken herfra. Lesepulten skal være plassert slik at alle kan få med seg det som leses (Gudstjenesteboken 1996:257). Den er laget for at bibelen skal kunne ligge stødig når det leses. Lesepulten er ofte, slik som prekestol og alter, utsmykket med egen tekstil som passer til de tekstiler som alter, prekestol og prest har. Lesepultens tekstil bytter farge etter kirkeåret.

Kirketårnet er en gammel skikk som mest sannsynlig springer ut fra de store murene med tårn, som beskyttet byene i det gamle Romerriket (Skottene 2002:113). Når man begynte å bygge kirkene med tårn på 500-tallet skulle dette være med på å bygge opp under håpet om det nye Jerusalem (Åp 21). Slik ble da tårnene et symbol på himmelen med all dens herlighet. At tårnet peker oppover gjør også at det står som et minne om Gud som menneskes frelser. At kirketårnet står med kontakt både på jorden og opp mot himmelen gjør at det blir stående som et tegn på et sted der himmel og jord møtes (Barn og gudstjeneste 2004:149). Ikke alle kirketårn er bygd fast i kirkebygget. Noen tårn står som egne bygg, enten åpne eller lukket på kirkebakken. I dag har mange av kirketårnene også funksjonen som klokketårn.

Klokkene ble mest sannsynlig tatt i bruk i kirkene på 500-tallet, altså samtidig som kirketårnene kom. Det vil si de kom først i bruk i kloster-kirkene som et middel for å kalle inn til messe og så i kirkene. En tror likevel at klokkene ikke var vanlig i kirker før på slutten av middelalderen på grunn av vanskeligheter med støpingen (Biederman 1992:213). De kristne hadde hatt kunnskap om klokkene flere hundre år før 500-tallet, men ønsket ikke å bruke dem da de ble forbundet med magi (Skottene 2002:114). Da klokkene nå ble tatt i bruk ser det ikke ut til å være av annen grunn enn at de nå ikke brydde seg om forbindelsen til magi lenger.

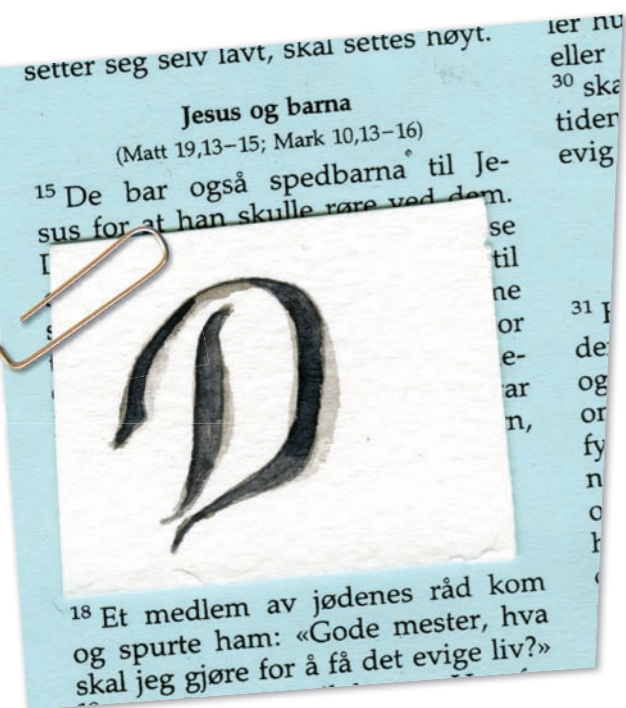
Klokkene fikk og har flere funksjoner. For det første skulle de ringe folk inn til kirken. Nettopp kirkeklokkenes mulighet til å høres over store områder var en fordel da det var store avstander mellom folks boliger, og mellom folks hus og kirken. Dette gjorde også at klokkene var ideelle til varsel, noe de blant annet ble brukt til ved dødsfall. Klokkene ga også de som ikke kunne komme til kirken mulighet til å være tilstede i sinnet. I tillegg var klokkene et godt symbol på Den Hellige Ånds stemme og apostlenes forkynnelse – de var tydelige og hørt godt. Klokkenes funksjon som beskytter var også tilstede. I mange sagn og eventyr kan vi lese om klokkene som beskytter mot overnaturlige og onde makter. Overnaturlige vesener og onde makter var ikke det eneste klokkene beskyttet mot. Også ved lyn og tordenvær og ulykker kunne klokkene verne.

I dag brukes klokken på forskjellige måter til ulike ritualer. Alle de ulike måtene klokkene klinger på kan samles i de tre hovedgruppene ringing, klemting og kiming (Gudstjenesteboken 1996:261ff). Disse hovedgruppene kan igjen settes sammen på ulike måter. Her er noen eksempler: Når klokkene klinger før gudstjeneste kalles det å ringe. Når klokkene høres til slutt i gudstjenesten er det 3x3 med klemting vi hører. Klemting brukes også før begravelser. Til fest og høytider, som for eksempel julaften, kimes det med klokkene. I Gudstjenesteboken for Den norske kirke står det at kirkeklokkenes funksjon i dag kan sammenfattes i fire punkter: 1) de skal forkynne Guds ære; 2) de skal samle Guds folk til gudstjeneste; 3) de skal kalle Guds barn til bønn og forbønn; og 4) de skal minne om de kristnes mål som er det evige liv hos Gud i himmelen (261f). Klokkene har altså ikke en så ulik funksjon i dag i forhold til tidligere.

Eksempel på hvordan bruke kirkerommets fortelling.

Vi har gjennom liturgiske verksted brukt kirkerommets fortellinger på ulike måter. Vi har blant annet latt barna få ta bilder av hva som er viktig i kirkerommet under gudstjenester og vi har lekt gjemsel i kirkerommet. Dette for at barna skal få bli kjent med rommet. Dette er et annerledes rom, et rom som er innredet på en helt annen måte enn for eksempel stuen våre. For at barna og de voksne som er med på liturgiske verksted skal kunne leke den hellige leken (ferie gudstjeneste) er det viktig at vi alle er fortrolig med rommet og de ulike funksjonene rommet har. Gjennom å få kunnskap om hvorfor de ulike elementene er der og hva betydningen en gang har vært og er, kan vi bruke rommet for å understreke handlingen i gudstjenesten.

Her er to eksempler for hvordan vi på liturgisk verksted kan bli kjent med bakgrunnen og selve rommet med dets elementer, og bli kjent med hva som er viktig at er tilstede i kirkerommet for hver enkelt deltaker. På et verksted lekte vi leken «å lede hverandre». Her er man sammen to og to, den ene får bind foran øynene mens den andre kan se. Så skal den som ser lede den med bind foran øynene rundt i kirkerommet. Den som ikke ser skal få kjenne på gjenstander og få tippe hva det er en kjenner på og hvor en er. Noen steder i rommet ligger det små lapper ute som forteller enten om bakgrunnen til at tingen kom inn i kirken, eller bibelfortellinger knyttet til rommet eller gjenstanden (se forklaring under metodekapittelet). Ved for eksempel alterringen la vi fortellingen om at alterringen ble bygd av praktiske årsaker men at det var knyttet en symbolikk til den i senere tid. Mens ved for eksempel døpefonten lå fortellingen om Jesus og barna, og dåpsbefalingen. Ved en senere øvelse fikk alle utdelt et ark med beskjed om å tegne tre ting som må være tilstede i et rom for at det skal være et kirkerom for deg. Denne gruppen skulle feire gudstjeneste i en gymsal fordi det ble gjort arbeid på kirken deres og slik fungerte dette også som en bra pekepinn for hva de burde få inn i rommet for at det skulle være et kirkerom. Dette ble et godt bakteppe for deltakerne når de senere jobbet med de ulike leddene.

Jesusfortellingene

Fortellingene om Jesus, som står i evangeliene, er viktig i vår kirke fordi Jesus som menneske viser oss hvem Gud er. Dette betyr ikke at tekstene i Det gamle testamente eller brevene ikke regnes som viktige på et liturgisk verksted. Men livet som Jesus levde og måten han møtte mennesker er grunnleggende i gudstjenestefeiringen vår, og dermed er Jesusfortellingene av stor betydning på liturgiske verksteder. Jesusfortellingene er det tredje treet i bassenget.

Dagens tekst finner dere bakerst i bibelen. Der vil dere finne fortellingene knyttet til kirkeåret markert med tre symboler: T, I og II. T står for tilleggstekster mens romertallene er tekstrekker som følges annethvert år. Det vil si at teksterekken nummerert med romertall I følges i partall-år som for eksempel 2006 og 2008, mens tekstrekke med romertall II følges i oddetall-år som for eksempel 2007 og 2009. Hvis dere ser bakerst i bibelen vil dere se at det etter romertallene stort sett er ført opp tre tekststeder. Der er som regel den første en gammeltestamentlig tekst, den andre er hentet fra brevene og den tredje er hentet fra evangeliet. Disse tekstene er satt sammen fordi de kan forstås ut fra hverandre. Det betyr at

hvis du synes Jesusfortellingen virker vanskelig, så kan du se om tekstene fra Det gamle testamente og brevene kan være med på å gjøre Jesusfortellingen mer forståelig. Det er viktig at deltakerne kjenner Jesusfortellingen, da dette er hovedfortellingen for denne dagen. Det er også denne teksten det vanligvis prekes over. Og det er nettopp denne teksten som sammen med kirkeåret og kirkerommet, er med på å prege liturgien. La oss vise dette med et eksempel.

1. søndag i faste er en del av fastetiden. Dette innebærer at den liturgiske fargen er lilla og tekstene i denne tiden skal forberede oss på det som kommer etter fasten, nemlig påsken. 1. søndag i fasten handler nettopp om forberedelse til påsken. Her blir Jesus fristet til å skulle unngå å bli korsfestet og begravd. I tekstrekke I er det Peter som prøver å hindre Jesus i å gå denne veien, mens i tekstrekke II er det Satan som frister Jesus. Tekstene og tiden vi er inne i preger også liturgien. I fastetiden brukes et eget liturgisk ledd, i stedet for forbønn, som kalles Litaniet. Det har kyrie som omkvad og handler om at vår treenige Gud må fri oss fra tragedier og ondskap i livene våre, lede oss på sin vei og vise oss nåde. Noen steder markerer man også fasten ved å la være å synge gloria og ved å la være å bruke musikk til salmesangen (Schøien 2002:55). Slik kan man markere fasten som helt tydelig noe annet enn festen som kommer etter og festen blir kanskje enda mer markert når orgelet kommer inn og løfter salmesangen 1 påskedag, etter å ha vært fraværende en lang periode? Jesusfortellingen for 1. søndag i fasten legger også opp til at man kan jobbe spesielt med for eksempel litaniet og syndsbejennelsen. Videre skal vi vise (i store trekk) hvilke fortellinger som kommer i løpet av året, for vi viser hvordan Jesusfortellingen kan brukes i arbeidet med gudstjenesten på et liturgisk verksted.

Jesusfortellingen gjennom et år

Som nevnt under kirkeåret vil man kunne få hele fortellingen om Jesus sitt liv og kirkens liv hvis man går på hver gudstjeneste i et helt år. Kirkeåret starter med adventstiden og her fortelles det om forberedelsen til Jesus fødsel. Deretter kommer juletiden. Den begynner klokken 17:00 på julaften da julen ringes inn. Denne tiden handler om at Jesus blir født og hva dette betyr for oss mennesker. Åpenbaringstiden starter med at de vise menn kommer og tilber Jesusbarnet som en konge. I denne tiden får vi vite mer og mer hvem Jesus er og var, og vi får vite hva dette innebærer for oss mennesker. I disse fortellingene fortelles det også om at folk på Jesus tid får mer og mer innblikk i hvem Han er. Etter hvert som ryktet om Jesus sprer seg, begynner planene om å ta livet av ham å utarbeides. I fastetiden, som er forberedelsen til påsken, får vi høre om disse planene og om Jesu kamp mot onde ånder og djevelen. Fastetiden kommer etter åpenbaringstiden. Det er en fortelling som skiller seg fra de andre i fastetiden og det er den som kommer på Maria budskapsdag. Dette er en festdag som kommer ni måneder før Jesus fødsel. Fortellingen om at Maria får budskapet om at hun skal føde Jesus er knyttet til denne dagen. Som en del av fasten er også den stille uken (som gjerne er den tiden vi forbinde med påsken). Den forteller om Jesus som rir inn i Jerusalem på palmesøndag, om nattverdsmåltidet, om at Jesus blir tatt til fange, dømmes, korsfestes og begravnes. Det er først 1. påskedag når Jesus står opp fra de døde at påsketiden begynner. Påsketidens fortellinger handler om hvordan Jesus viser seg på ulike måter for disiplene etter oppstandelsen. Som en del av avslutningen på påsketiden kommer Kristi himmelfart som handler om Jesus som blir tatt

opp til himmelen. Før han går opp til himmelen gir han disiplene beskjed om å holde sammen i Jerusalem og vente på Den Hellige Ånd. Og fortellingen om når disiplene får Den Hellige Ånd som ildtunger på hodet, er nettopp starten på neste tid i kirkeåret, nemlig pinsetiden. Her er det fortellingen om at Gud er tilstede gjennom Den Hellige Ånd og at tro fører til evig liv som står i fokus. Pinsen regnes som kirkens fødselsdag fordi pinsen regnes som starten på den kristne menighet – det var da disiplene startet sin forkynnelse om Kristus. Etter Pinsetiden kommer treenighetstiden. Den starter på treenighets søndagen (1 søndag etter pinse) med fortellingen om Nikodemus og fortellingen om misjonsbefalingen. Dette er den lengste perioden i kirkeåret. I denne tiden er det fortellinger om å følge etter Jesus som står i fokus. Her får vi høre fortellinger om livet i Guds rike gjennom lignelser, samtaler og taler Jesus fortalte, men også hva kjærlighet er som står i fokus (da både kjærlighet til Gud og til hverandre). Det er i denne tiden vi finner blant annet fortellingen om Sakkeus, den bortkomne sønnen, den barmhjertige samaritan og kvinnen som ble grepet i ekteskapsbrudd. Denne tiden avsluttes med domssøndagen (siste søndagen i kirkeåret) som forteller om at vi må være berett på den store dommen. Her finner vi fortellingene om de kloke og dårlige jomfruene og fortellingen om Jesus som våre minste brødre og søstre (Matt 25,31-46).

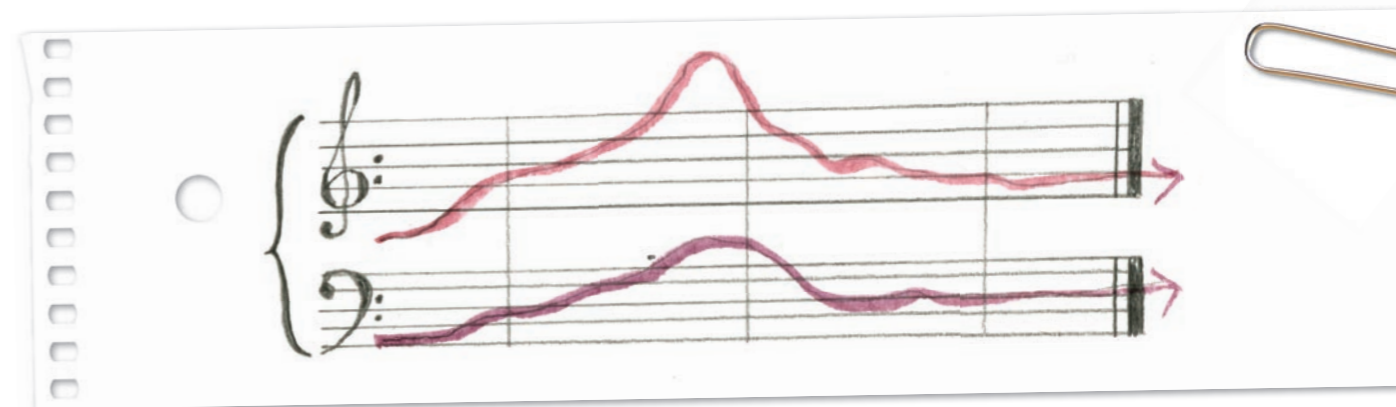
Eksempel på hvordan bruke Jesusfortellingene.

3. søndag etter påske feiret en gruppe gudstjeneste som var laget gjennom et liturgisk verksted (som sagt under kirkeåret). Her var teksten hentet fra Joh 14,1-11 (II tekstrekke). Denne teksten lærte deltakerne seg gjennom konkurranser som å pusle teksten sammen først, og ved å høre teksten der en del eller setning manglet og så skulle de si hva som manglet (se metodene for nærmere forklaring). Alle deltakerne skulle kunne denne teksten selv om de ble delt inn i ulike grupper som jobbet med ulike liturgiske ledd. Da det ble jobbet med forbønnen brukte forbønsgruppen nettopp Jesusfortellingen som et utgangspunkt. I teksten sies det blant annet:

« La ikke hjertet bli grepet av angst. Tro på Gud og tro på meg! I min Fars hus er det mange rom. Var det ikke slik, hadde jeg sagt dere det. For jeg går og vil gjøre i stand et sted for dere? Og når jeg har gått bort og gjort i stand et sted for dere, vil jeg komme tilbake og ta dere til meg, så dere skal være der jeg er. Og dit jeg går, vet dere veien. (Joh 14,1-4). »

At det finnes mange rom brukte deltakerne som utgangspunkt for å vise at det finnes mange forbønner og mange forskjellige rom (også på gudstjenesten) der det går/gikk an å be. Dette viste de ved å lage mange ulike forbønnsrom. De hadde for eksempel et hvilerom med puter, et rom der man kunne tenne lys, et vaskerom der du kunne skylle deg i døpefonten, et tegne-og-skrive-bønnrom der du hang bønnen din på et tre, et der du kunne sette håndavtrykk på en Jesusfigur, et rom der du hørte musikk og så hadde de puttet inn kollekten i forbønnen som de hadde formet til et bankrom. Da de kom til forbønnen i gudstjenestefeiringen ble det sagt noe om at det finnes mange bønner, både for andre og en selv. Og som dagens tekst forteller finnes det mange rom i Guds hus og nå hadde menigheten mulighet til å gå til ulike rom og be sine forbønner.

Den liturgiske fortellingen

Gudstjenesten har en dramaturgi med oppbygging som minner om andre fortellinger. Her er en begynnelse, en utvikling mot et høydepunkt og en avslutning. Det er i denne dramaturgien vi finner liturgiens fortelling - en fortelling som handler om et møte mellom et menneskesyn og et gudsbilde. Liturgiens fortelling er det fjerde treet ved bassenget.

I begynnelsen av gudstjenesten får vi en kort presentasjon av hvem som er med og hva gudstjenesten skal handle om. Det er som om vi får korte glimt eller nøkler til å forstå fortellingen vi er på vei inn i (Schøien 2002:65). Vi kommer altså inn i rommet og blir møtt med en nådehilsen fra Gud og så sier liturgen som regel noen ord om hva som er temaet for denne gudstjenesten. Videre i gudstjenesten fremsier vi syndsbejennelsen: I våre liv finner vi både det gode og det onde, og i møte med både mennesker og Gud trenger vi å legge fra oss det vonde for å kunne leve sammen videre. Så ber vi Gud om å hjelpe oss og tilgi oss for det vi har bejennet i syndsbejennelsen. Dette gjør vi gjennom ropet kyrie. Så lovsynger vi Gud fordi han tilgir oss og gir oss en ny sjanse, før vi ber dagens kollektbønn. Kollekt kommer fra latin og betyr å samle. Dagens kollektbønn er da også en bønn der temaet for gudstjenesten samles sammen i en bønn. Det finnes en fast kollektbønn til hver søndag. Disse bønnene kan du finne i Gudstjenesteboken for Den Norske Kirke.

Deretter kommer det et dypdykk i det som er denne søndagens tema. Vi får høre fortellingene lest, vi synger salmer knyttet til fortellingene og vi får høre en refleksjon over dagens Jesusfortelling (preken). I tillegg sier vi frem trosbekjennelsen der vi bekjenner at vi tror på den Gud vi møter gjennom fortellingene i det Gamle testamente, i Jesusfortellingene og i brevene (altså den Gud vi møter i gudstjenestens liturgi). Trosbekjennelsen kan sies å være en kort gjengivelse av viktige hendelser som forteller om hvem Gud er som skaper, frigjør og livgiver i forhold til vår verden og våre liv. Før forbønnen er det rom for å gi beskjeder om det som skjer i menigheten, gudstjenesten og eventuelt andre beskjeder som trengs å gis. Her minnes vi også ofte de døde som har gått bort i vår menighet. Forbønnen er som regel også knyttet noe opp til dagens tema, men her er også plass

til alt vi ønsker å be for som for eksempel nærmiljøet, verden, naturen, spesifikke mennesker... Forbønn kan i motsetning til syndsbekjennelsen, kollektbønnen, takkebønn for offer og Fader Vår, kalles en fri bønn. Dette fordi den ikke er lik på hver gudstjeneste. Forbønnen er en stor bønn med flere deler som deles opp av et bønne-refreng. Så kommer menighetens takkeoffer der menigheten samler inn penger til et bestemt prosjekt. Det er som regel forskjellige prosjekter hver søndag. Takkeofferet er ment som en «gave og et uttrykk for takknemlighet til Gud for» det vi har fått (Schøien 2002:90). I urkirkene var det ikke penger som ble gitt her, men mat som diakonen fikk for å dele ut til dem som trengte det. Her ble det også gitt vin og brød, og noe av dette ble brukt til å feire nattverd. Kanskje er nettopp dette noe vi på liturgiske verksted kan dra nytte av? Hva er det barna og andre på verkstedet kan gi som det er behov for?

I Gudstjenestebokens beskrivelse av høymessen er dåp plassert på dette punktet i gudstjenesten, men i dagens gudstjenestefeiring er denne ofte plassert tidligere (i gudstjenestens innledning). Grunnen til at dette ikke står i Gudstjenesteboken er at det ble åpnet for dette etter at Gudstjenesteboken ble laget. Det er altså ikke noe galt i å plassere dåpen tidligere i gudstjenesten. Dåpen har en oppbygging der fortellingene knyttet til at man skal døpe (dåpsbefalingen), at Gud tar imot barna (Jesus og barna), at dåpen er forpliktende og hva dåpen fører til (en forsakelse av djevelen og en tro på den treenige Gud) er viktig. Det er først etter dette at selve dåpshandlingen gjennomføres. Etter dåpshandlingen lovpriser vi Gud fordi han gjennom dåpen gir oss frelse, og vi sier trosbekjennelsen sammen. Som en overgang videre i gudstjenesten brukes en salme.

Hvis dåpen ikke er plassert etter takkeofferet går man direkte inn i forberedelsen til nattverden, som kan sies å være gudstjenestens høydepunkt. Her har det skjedd en forskyvning de siste tiårene. Etter reformasjonen og behovet for å lære opp folk i lutherdommen ble prekenen mer og mer viktig, og viktigst. Ordene og forståelsen ble vektlagt mer enn deltakelsen i sakramentenes mysterium. Men de sist tiårene har deltakelse og kroppslige handlinger fått mer vekt i gudstjenesten, og nattverden er igjen, som i oldkirken, gudstjenestens naturlige høydepunkt. Er dåpen plassert etter takkeofferet begynner man forberedelsene til nattverden etter dåpen. I nattverdsforberedelsen ligger det en lovprisning, en bekjennelse om at Gud er hellig, bønner Fader Vår og vi får høre ordene Jesus brukte da han innstiftet nattverden. Vi sier også at vi ser Jesus som vårt offerlam og ber han hjelpe, tilgi og ha omsorg for oss. Etter dette feires selve måltidet (kommunion). Nattverden avsluttes med en takkekollekt. Dette er en bønn som presten sier på vegne av hele menigheten. Den handler om at vi takker Gud for at vi får del i nattverden og ber om at Gud gjennom nattverden må bevare oss i troen og la oss være i et fellesskap med Ham. Nattverden er ett av to sakramenter i Den norske kirke. Dåpen er det andre. Ordet sakrament betyr hellig handling (fra latinsk) og er slik en hellig handling der Guds nåde blir gitt oss gjennom synlige midler. For at nattverden (eller dåpen) skal være et sakrament må nettopp tre ting være tilstede: Handlingen må gjøres, ord må sies og det må være et synlig og tydelig element tilstede (vin og brød).

Etter gudstjenestens høydepunkt kommer avslutningen med velsignelse, utsendelse og utgang. Å få Guds velsignelse er som å få bli skapt på nytt. Det er som i begynnelsen da Gud skapte himmel og

jord og alt som er på den, også mennesket, da velsignet han alt han hadde skapt og så at det er godt (1 Mos 1,1ff). Det er det han gjør nå også. I bibelen finnes det mange velsignelser. Den vi vanligvis bruker kalles den Aronittiske, og det er den eldste velsignelsesformen. Den står i 4 Mosebok 6,24-27. Når velsignelsen blir gitt oss skjer dette med åpne løftede hender (håndflaten mot menigheten) og korstegn. De åpne, løftede hendene ble også brukt på Arons tid (som er han velsignelsen har fått sitt navn fra). Korstegnet er en nyere bevegelse som tidligere ble besvart ved at menigheten tegnet korstegn på seg selv. I noen menigheter i dag har denne skikken blitt tatt opp igjen. Nettopp det å ikke svare med ord men med en handling kan oppleves godt. Før vi går ut av kirken kommer utsendelsen, bestående av en hilsen om å gå i fred og en oppfordring om å tjene Herren med glede.

Eksempel på hvordan bruke den liturgiske fortellingen

For å kunne skape en gudstjeneste er det godt å ha noe kunnskap om gudstjenesten. Hvis du kan noen begreper og hva de inneholder (som for eksempel hva som skjer under leddet Kyrie, hva det betyr, når det kommer og hvilke fortelling det er knyttet til) blir det lettere å skape et eget uttrykk og ha en mening om hvordan det bør være. Derfor er det viktig på et liturgisk verksted å bli kjent med de ulike liturgiske leddene, men også gudstjenestens dramaturgi.

For å bli kjent med gudstjenestens dramaturgi brukte vi blant annet tegninger som illustrerte hvert enkelt ledd (Disse tegningene ligger bak i kopigrunnlag). Vi hang opp disse tegningene (i rekkefølge) i øvingslokalet slik at deltakerne på hver øvelse hadde mulighet til å se dem. Første øvelsen gjorde vi deltakerne bevisst på tegningene og vi spurte dem om hva de tenkte på når de så tegningene og så fortalte vi at vi hadde hengt opp en fortelling som vi skulle «leke». Fortellingen begynte med at vi kom inn i kirken og gikk ut av kirken. Hvordan vi skulle gjøre det skulle de få bestemme, men det som gjorde at vi visste når vi skulle inn og ut var at kirkeklokkene ringte. Derfor hadde vi tegnet kirkeklokker i begynnelsen og slutten av tegningsraden sammen med først et menneske som kom inn, og til slutt et menneske som gikk ut. Vi fortalte så at det neste som skjedde var at vi ble ønsket velkommen av Gud og så var det en person (ofte gjorde presten dette fordi han eller hun var den eneste som ledet gudstjenesten) som fortalte hva gudstjenesten skulle handle om. Hilsen fra Gud hadde vi illustrert som en trekant med et øye i som er et symbol for vår treenige Gud. Dette ville da også være et symbol som deltakerne kunne kjenne igjen senere. Slik fortsatte vi å fortelle kort ved hjelp av illustrasjonene hva som skulle skje i vår gudstjeneste. Det var ikke noe mål at deltakerne skulle huske alt som var blitt fortalt, men de skulle kunne se arkene og vite at dette var den hellige leken vi skulle leke. Når vi delte oss inn i grupper for å jobbe med ulike ledd, ble det henvisning til den tegningen som illustrert gruppens ledd slik at alle kunne se at vi sammen jobbet med gudstjenesten og slik at man kunne se hvor i gudstjenesten gruppen befant seg. I store grupper valgte vi heller å lage et drama/»skuespill» der vi illustrerte liturgiens fortelling. Dette fordi det ofte er lettere å konsentrere seg når en ser og hører enn når man bare hører. Kombinering av tegningsarkene og dramaet var også vellykket, men da var det viktig å få tegningene inn i dramaet. Da arkene kunne henge der som en påminnelse om hva de hadde sett i dramaet i tillegg til at de illustrerte det vi skulle lage.

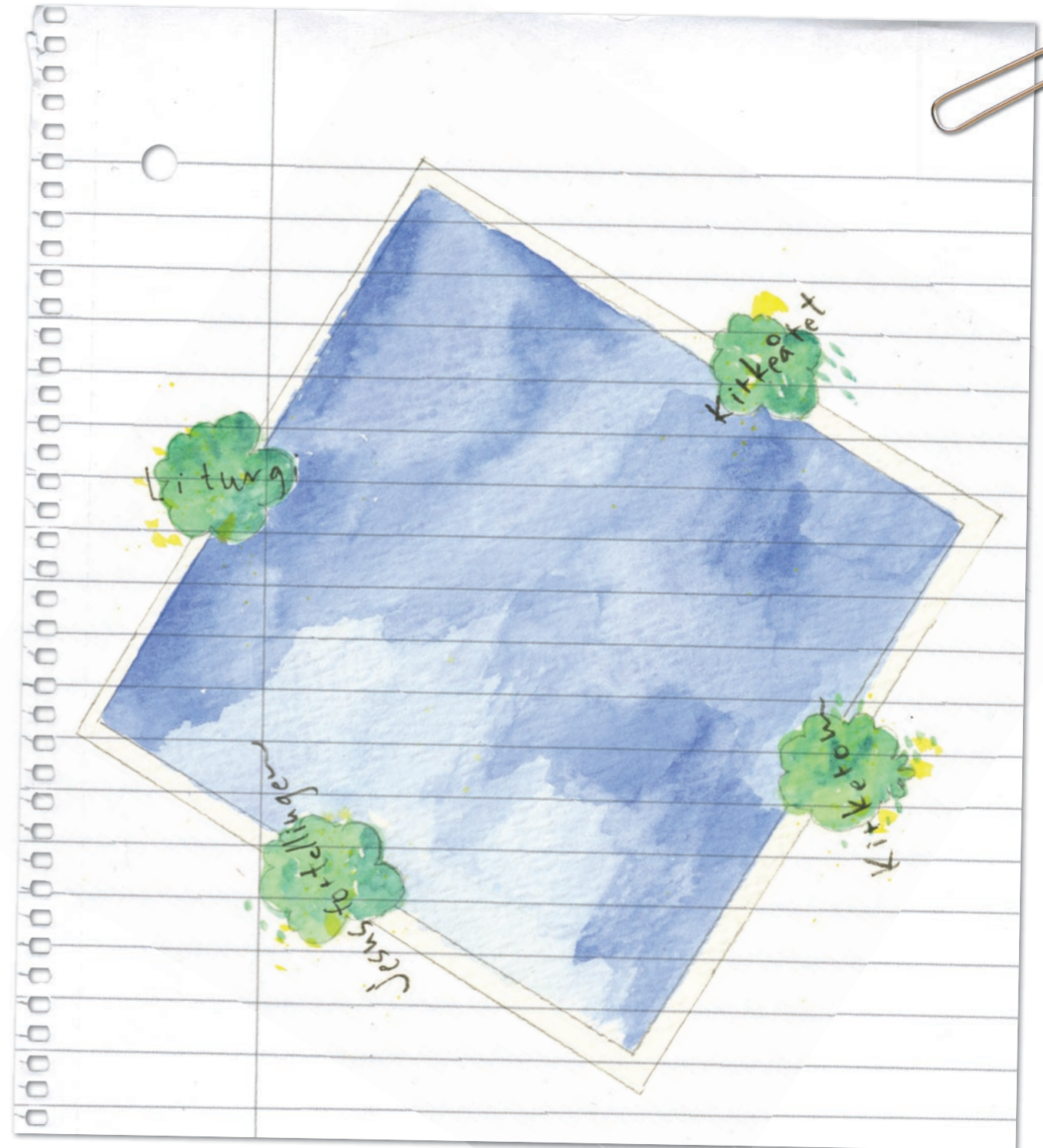
For å kunne være kreativ er det godt å ha noen rammer å jobbe ut fra. De beste rammene vi kan gi deltakerne er kunnskap om det som allerede er der, spesielt bakgrunnen for det. Vi brukte ulike leker for at deltakerne skulle bli kjent med begreper som er i en gudstjenestes liturgi. I for eksempel en gruppe som bestod av ca 20 deltakere lekte vi liturgifruktsalat (se bak i metodedelen for nærmere forklaring av leken). Gjennom denne leken lærte barna seg begreper, som da ikke hadde noe innhold for deltakerne, som de kunne kjenne igjen på gudstjenester senere i tillegg til at det var kjente ord når vi senere jobbet med begrepene/leddene i grupper. En annen lek som fungerte på sammen måte som liturgifruktsalaten er «menigheten kommer» (se bak i metodedelen for nærmere forklaring av leken). Denne brukte vi på en landsdekkende leir der vi var litt over 100 deltakere som skulle lage gudstjeneste sammen. Senere i mindre grupper fylte vi begrepene med innhold. Alle jobbet ikke da med samme ledd, noe som førte til at ulike grupper fikk kunnskap om forskjellige ledd. Men når det nærmet seg gudstjenestefeiring og øvelsene på gangen i de ulike leddene og gudstjenesten var i gang fikk alle innblikk i innholdet til de ulike begrepene gjennom det som var skapt. I tillegg opplevde vi at barna fortalte hva de hadde jobbet med til hverandre, noe som skapte engasjement og nysgjerrighet.

Hvorfor ikke bare liturgi?

Det er mulig å gjøre bassenget større. Vi bare vrir det. Det virker så selvfølgelig når du ser det, men kan være vanskelig å komme på. Det er derfor det er så viktig å ikke gi opp arbeidet med å gjøre rommet større – la barna bli en tydelig del av menigheten.

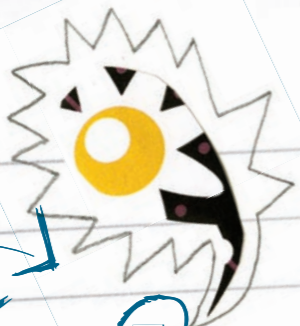
Men hvorfor snakker vi om kirkeåret, kirkerommet og Jesusfortellingen når det vi jobber med på liturgiske verksted er liturgien? Ville det ikke vært enklere og raskere å bare konsentrere seg om liturgien?

Vi kan ikke bare se på liturgien, for uten de andre trærne blir det ikke noe basseng. Uten å ta med kirkeåret, kirkerommet, Jesusfortellingen i arbeidet med liturgien klarer vi ikke å skape en god gudstjeneste. De henger alle sammen og underbygger hverandre. Slik utfyller og hjelper de tre andre trærne liturgien til å bli tydelig. Kirkeåret gir oss en oppbygning av alle gudstjenestene, rommet utfyller ordene nonverbalt og Jesusfortellingen gir hver enkelt gudstjeneste særpreg. Klarer vi å gi deltakerne et innblikk i trærne som preger gudstjenesten gir du ikke bare deltakerne på et liturgisk verksted en unik mulighet til gudstjenestefeiring, men også resten av menigheten får denne muligheten.

ja

nei

hvet ikke

Evaluering

Evalueringer og sluttrapporteringer blir ofte glemt eller sett på som mindre viktig. Men nettopp evalueringer og sluttrapporter er med på å videreutvikle både prosjekter, tilretteleggere, deltakere, gudstjenesten og arbeidet. Derfor er det utrolig viktig å få tilbakemeldinger både underveis og etter gjennomført gudstjenestefeiring. Muligheten til å gi tilbakemeldinger underveis i prosessen gir deltakerne mulighet til å diskutere og eventuelt endre eller oppklare problemer. Men selv om tilbakemeldinger er viktige kan det være vanskelig å både gi og ta i mot tilbakemeldinger. På Liturgiske verksted prøver vi å gjøre denne prosessen lettere ved at evalueringene skjer gjennom metoder som ikke nødvendigvis må foregå i et samtaleplenum (se under metodekapittel). På den måten kan både de positive og negative erfaringene komme på en slik måte at det er lettere å gi dem og lettere å få dem. Underveisevalueringer gjør det også mulig å komme med ideer, ønsker og forberedinger fra flere enn veilederen. Nettopp det er et mål på et liturgisk verksted.

Evalueringer og sluttrapporteringer gir også muligheten til å skape noe som varer lenger enn et liturgisk verksted, og det kan åpne for ønske om å videreutvikle eller fortsette arbeidet. Det å se at det kan finnes enkle grep som kunne gjort prosessen bedre, få bekreftelse på egne tanker, eller få kjempe tilbakemeldinger på noe du trodde ikke funket, gir energi og mot. Dette er viktig for alle deltakerne. Etter en gudstjenestefeiring er vi som oftest stappfulle av opplevelser med behov for å gjenfortelle, kanskje med litt refleksjon og evaluering. Det er veldig viktig at du som veileder lar barna få komme til orde og at du bekrefter dem i deres opplevelser. Med det menes at du som veileder ikke overtar gjenfortellingen – tar ordet fra barna – men lar barna få fortelle. Hvis du da har hatt underveisevalueringer og sluttrapporteringer trenger du ikke her være redd for at ikke alt kommer frem. Da kan gjenfortellingen fungere som en hyggelig samtale.

Leken er igjen viktig her. Dette fordi vi gjennom leken får deltakerne til å føle seg trygge og alle har mulighet til å komme til ordet. Det er også viktig å tenke gjennom hvordan og hva evalueringsmetodene fører til. Hvis gruppen din er veldig stor kan det til noen metoder være greit å dele

den opp i mindre grupper. Det er også smart å tenke en oppbygning i evalueringen og at det settes av nok tid til å kunne evaluere. Men bestem dette ut fra din gruppe. For eksempel har noen grupper veldig dominerende deltakere med seg slik at det smart at deltakerne får notere ned sine egne tanker før de på en eller annen måte samtaler med hverandre, mens andre har grupper der det tar tid før de kommer i gang. Da kan det være greit at de får prate med hverandre for å få tankene i gang.

Eksempel på evaluering

Underveis i prosjektet har vi pleid ha tilbakemeldingstavler stående (se metode kapittel). Her har deltakerne kunne skrevet ned ting de synes var bra og ting de skulle ønske var annerledes. Vi har sett at disse «tavlene» også har fungert som en mulighet til å gi tilbakemelding på hvordan man har det ellers også. I tillegg har disse tavlene ført til at deltakerne uoppfordret har kommet til lederne og gitt tilbakemeldinger. For at disse tavlene skulle fungere har det vært nødvendig å minne deltakerne på at de finnes, og noen ganger har noen tilretteleggere begynt å benytte seg av dem som en start hjelp.

Etter de liturgisk verkstedene vi gjennomførte hadde vi en evaluering med tilretteleggerne i tillegg til en evaluering med alle deltakerne. Dette fungerte godt da tilretteleggerne fikk mulighet til å komme med sine egne refleksjoner og slik hadde mindre behov for å styre og komme med egne evalueringer under deltakerevalueringen. Vi brukte de samme evalueringsmetodene på både tilretteleggerne og alle deltakerne. Ved å gjøre det, kjente tilretteleggerne metodene og kunne fungere som støtte for deltakerne hvis det oppstod spørsmål. Grunnen til at vi brukte flere evalueringsmetoder var at de førte til forskjellige resultater. For eksempel brukte vi metoden forventninger og opplevelser eller «vote with your feet» som en start på evalueringen (se metode for nærmere forklaring). Disse hjelper til å få tankene rundt gudstjenesten i gang. Videre brukte vi metoder som gjorde at deltakerne selv noterte ned eller tegnet hva de synes var positivt og hva de synes var negativt. Vi brukte også metoder som gjorde at vi prøvde å finne løsninger på det som hadde vært negativt. Noen ganger brukte vi intervju der deltakerne skulle lage en tegning ut fra det som ble fortalt. Denne tegningen skulle intervjueren legge frem og forklare. I noen grupper satt deltakerne sammen i ring slik at de som ville fikk fortelle opplevelsene sine til alle. Tilretteleggerne var overrasket og imponert over hvor mye deltakerne husket i tillegg til å være takknemlig for gode ideer til forandring.

1 Bli kjent

isbryter

2 Feiring og evaluering

3 Forstå

gudstjeneste

Hvordan legge opp arbeidet?

Når vi jobber med liturgiske verksted tar vi utgangspunkt i metodens tre faser og legger opp arbeidet ut fra dem. Her skal vi forklare hva disse fasene inneholder før vi kommer med konkrete eksempler på hvordan en arbeidsøkt kan se ut.

Bli kjent

Første fase består i å bli kjent med hverandre, men også av læring og utarbeidelse av liturgiske ledd. Disse to går hånd i hånd i dette arbeidet. Dette fordi deltakerne under jobbing med ledd finner spørsmål som fører til læring og under læringen får de et grunnlag som de bruker i utarbeidelsen. Læring skjer gjennom lek, men også ved at deltakerne selv søker kunnskap ut fra for eksempel halvparter (se under symboler). Det viktig at alle som skal ha roller under gudstjenesten er med både under læringen og utarbeidelsen. Hvis for eksempel presten, klokkeren, organisten eller kateketen bare kommer til selve gudstjenesten, vil dette mest sannsynlig skape en usikkerhet og utrygghet for deltakerne.. At de ansatte selv ikke kjenner arbeidsprosessen og resultatet godt nok (annet enn eventuelt fra et ark eller gjenfortelling), vil også kunne føre til at de kan komme til å glemme hva de skal si og gjøre. Her kan da viktige stikkord som gjør at deltakerne vet når de skal inn og hva de skal gjøre forsvinne. Prøv derfor så godt dere kan å få med alle som skal ha roller i gudstjenestefeiringen i hele prosessen.

Det første man jobber med på verkstedet er at deltakerne skal bli kjent med og kunne søndagens Jesusfortelling. Det er da viktig at tilretteleggerne kan Jesusfortellingen slik at de kan fortelle den. Som tilrettelegger er du et forbilde – hvorfor skal deltakerne kunne fortellingen hvis ikke du trenger å kunne den? Nettopp fordi denne fortellingen er grunnlaget for hele gudstjenesten dere skal lage og feire er det viktig at alle kan den (se under de fire hovedfortellingene). Og hvis deltakerne

lurer på noe i teksten, er det du som skal veilede dem til et svar, noe som igjen gjør teksten viktig for tilrettelegger. Vi anbefaler at du forteller Jesusfortellingen på hver øvelse dere har. Første øvelse er det smart at tilretteleggeren forteller fortellingen, men allerede på denne øvelsen kan dere bruke leker for å bli kjent med teksten som for eksempelpusle teksten eller finne ut hvilke del i teksten som mangler (se metode kapittel). Dette er metoder som dere kan gjøre mer og mer utfordrende (ved å utelate vanskeligere deler eller ved å klippe teksten opp i flere deler) jo nærmere gudstjenesten kommer. Det er også viktig at dere forteller barna at vi skal lage en gudstjeneste som vi skal feire sammen med alle i kirken (hele menigheten) som skal handle om den bestemte Jesusfortellingen. Fellesskapsaspektet i en gudstjenestefeiring er viktig uansett hvem som lager gudstjenesten og dette er det viktig at barna blir bevisst på.

I den første øvelsen er det også greit at deltakerne får fortalt liturgiens fortelling. Det er viktig at du som tilrettelegger ikke har noe forventning om at de skal kunne liturgiens fortelling, men de skal få høre den og få se at de skal gjøre dypdykk inn i denne fortellingen og prege den med Jesusfortellingen. Og husk; ikke vær redd for at de ikke forstår! Forståelsen kan komme lenge etterpå. For å bli kjent med de ulike liturgiske leddene er det viktig å kunne begreper som brukes i gudstjenesten. Her er det derfor en god ide å bruke hviskeleken, liturgisalat eller andre metoder som gjør at deltakerne lærer seg navn på ledd (poenget er ikke å her lære hva leddene betyr eller inneholder). Å lære navn på ledd er også smart å kjøre i gang med på første øvelse. Når du da på senere øvelser skal jobbe med for eksempel kyrie eller trosbekjennelse, er dette begreper de da kan og du kan fint bruke det og legge innhold inn i det. Samtidig som leken betyr mye er det også viktig å bruke det nonverbale i arbeidet. Ha for eksempel et bord pyntet som et alter med symboler fra tiden og dagen. Du kan også legge inn et nytt symbol på hver øvelse som illustrer det leddet eller de leddene dere skal jobbe med.

Underveis i denne fasen er det også viktig at deltakerne får komme med tilbakemeldinger om hva de synes. Her kan for eksempel tilbakemeldingstavlen være god å ha (se metode). Dette er en metode som gjør at deltakerne kan gi tilbakemeldinger hele tiden uten at du trenger å sette av direkte tid til det. Andre tilbakemeldingsmetoder må du sette av tid til. Det er viktig å bruke disse metodene i tillegg til tilbakemeldingstavlen fordi du her vil få direkte og tydelige tilbakemeldinger fra alle. Eksempel på slike metoder er «vote with youre feet» og å tegne forventninger på ene siden av arket og tegne hvordan du synes det var på andre siden av arket

Når deltakerne skal utarbeide sine egne liturgiske ledd er det også her viktig at de kjenner til det som er. For nettopp kunnskap om det som er gir utgangspunktet til å kunne si noe om det på sin egen måte. Vi pleier da å vise hvordan leddet brukes på gudstjeneste ved for eksempel å ta deltakerne med på gudstjeneste slik at de kan se leddet sitt, eller ved å leke det på øvelsen. Som regel vil ikke deltakerne få noe grunnlag for å utarbeide egne ledd ut fra dette. Men leddenes fortelling er gode til å gi dette grunnlaget. Ved at deltakerne får fortellinger knyttet til leddene finner de ofte selv egne erfaringer knyttet til fortellingene, eller egne fortellinger knyttet til fortellingene. Slik vil muligheten for forståelse for leddet åpnes. Men det er ikke nødvendig med en forståelse for å

kunne lage leddet, det sentrale er at alle kan fortellingene. Både de fortellingene som er knyttet til leddet og Jesusfortellingen er deltakernes utgangspunkt. Gjennom disse fortellingene skal de selv utarbeide en måte å forme dette leddet på. Og her kan det være nyttig å bruke et bilde de kjenner; at vi skal leke leddet sammen med resten av menigheten slik at alle får være med i leken (se å være tilrettelegger). Barna er gode på å leke og de vil da være opptatt av å finne regler og uttrykk som gjerne kan være nonverbale og nærmere deres språk – noe som kan berike de voksnes språk.

For at deltakerne skal kunne leke den hellige leken og selv lage en hellig lek er det viktig å bruke leken også i utarbeidelsen. Hvis du går til metodekapittelet vil du finne noen slike leker. Det er viktig at du velger leker ut fra hvilke gruppe du har og at du ikke er redd for å lage egne leker. De metodene vi presenterer er det fullt mulig å forandre eller videreutvikle! Det er også viktig at deltakerne får lov til å være med å leke hele leken i utarbeidelsen. Ofte utarbeider vi den siste delen av arbeidet selv, som for eksempel i en forbønn der deltakerne har lekt frem en bønn gjennom forskjellige bevegelser og tilrettelegger setter sammen delene i en rekkefølge slik at de kan vise dem frem for menigheten. Det finnes flere grunner til at dette oppleves som nødvendig. Det kan hende du føler at ting ikke henger helt sammen eller at dere har knapt med tid. Men selv om du har gode grunner til å ta avgjørelser selv så er det viktig å prøve å la deltakeren få være med å ta avgjørelsene. Deltakerne ville kanskje valgt å ta en annen avgjørelse hvis de hadde fått leke siste delen også? Og kanskje dette ville være både bedre og tydeligere. Det er uansett stor sannsynlighet for at hvis deltakerne får leke hele leken så vil den få et uttrykk som er nærmere knyttet til barnas språk.

Det må sies at denne delen kan være en utfordring for tilretteleggerne da vi ikke har mulighet til å lage en metode som går direkte på det gruppen har lekt frem. Det finnes heldigvis så mange utenkte tanker som er fantastisk gode, og som vi ikke har tenkt på. Vi vet altså ikke hvordan dine deltakere vil gjøre sitt ledd. Vi har prøvd å lage noen generelle metoder som kan brukes, men vi vil oppfordre dere til å prøve å lage egne metoder. For det første fordi dette kan gjøre prosessen deres enda bedre, men også fordi det er fantastisk gøy å lage egne metoder.

Feiring og evaluering

Feiringen av gudstjenesten vil nok ofte oppleves som prosessens høydepunkt. Det er nå vi skal få gjennomføre alt vi har planlagt, jobbet med og utarbeidet. Gudstjenesten kan slik noen ganger gi en spennende følelse og nervøsitet blant både deltakere og tilretteleggere er ofte til stede. Litt nervøsitet fordi du er spent er bra fordi det skjerper konsentrasjonen, men noen ganger kommer nervøsitet på grunn av usikkerhet. Det

kan føre til rare utbrudd og dårlige opplevelser. Derfor er det viktig at dere øver på gudstjenesten. Og som sagt, er det viktig at alle som har roller i gudstjenesten øver på gjennomføringen av gudstjenesten. La deltakerne få øve det de skal gjøre i det rommet dere skal være i, la dem få bruke det utstyret dere skal bruke på gudstjenesten, og la dem få øve på når de skal inn og ut i det rommet dere skal feire gudstjeneste i. Da vil dere oppleve at deltakerne vet hva de skal gjøre og når de skal gjøre det. Slik vil gudstjenesten få en god flyt (noe som gir en god opplevelse for hele menigheten). I denne prosessen er det viktig å minne alle deltakerne på at vi ikke skal ha et show for resten av menigheten, men at vi alle skal leke sammen. Det betyr at når dere har gjennomkjøringer med alle tilstede så skal alle være med. Altså om din gruppe ikke er fremme og leder så skal du delta på det de andre gruppene gjør.

Det er lov å være stolt etter gudstjenesten og det er lov å gi hverandre tilbakemeldinger. Etter gudstjenesten er det viktig at deltakerne nettopp får lov til å fortelle om opplevelsene sine. Men husk at rett etter gudstjenesten er det viktig at du som tilrettelegger ikke «overkjører» opplevelsene hvis du opplever dem som urette (se under kapittelet om å være tilrettelegger). Hvis noen for eksempel er overdrevent skuffet over seg selv og sine prestasjoner så si heller at du synes det er dumt at de opplever det slik og spør dem hva som kunne vært gjort annerledes for at de skulle fått en god opplevelse. Selvfølgelig er ikke dette en absolutt måte å gå frem på. Her må det brukes skjønn. Men det er viktig at deltakerne får tid til å evaluere selv før du gir dem din evaluering. Dette fordi din evaluering lett kan oppfattes som absolutt.

Evaluering av både prosessen og gudstjenesten er viktig for alle på et liturgisk verksted fordi det gir grunnlag for forståelse og utvikling. Her er det viktig at alle får gi sin evaluering. Du kan komme til å bli overrasket over hvor mye dere husker og kan, men like viktig er det å få tilbakemelding om hva som funket og ikke, og at dere får gått gjennom opplevelsen deres. Her er det igjen viktig at alle som har roller i gudstjenesten er tilstede.

Det kan være fristene å kalle evalueringen etter gudstjenestefeiringen for en sluttevaluering, men vær bevisst på at dette ikke er slutten. Dette er begynnelsen på siste fase på det liturgiske verkstedet og det kan være begynnelsen på et nytt verksted.

Forstå

Denne fasen kan kanskje oppleves som rar å ta med. Det er mulig at du aldri vil få oppleve at deltakerne får en forståelse og det er ingenting du skal gjøre i denne fasen annet en å be deltakerne. Det kan oppleves som frustrerende og det kan oppleves som befriende; frustrerende fordi det hadde vært deilig å gi en forståelse, og befriende fordi Gud og hans rike er vanskelig å forstå og da igjen vanskelig å forklare. Til og med Peter mangler noen ganger forståelse, noe Jesus påpeker under fotvaskelsen (Joh 13,1-17). Her sier Jesus til Peter: «Det jeg gjør, forstår du ikke nå, men du

skal forstå det siden» (Joh 13,7). Selv da nekter Peter Jesus å vaske hans føtter. Det er først da Jesus sier at hvis han ikke får vaske Peter sine føtter så har Peter ingen del i ham, at Peter godtar at Jesus skal vaske føttene hans. Det ser nesten ut som at Peters godkjennelse kommer uten at han nødvendigvis forstår betydningen av fotvaskelsen...

Råd og tips til prosessen

Noen bare tuller og prøver å boikotte prosessen. Ta innspillende de kommer med seriøst. Dette gjør ofte at det blir mindre interessant å ødelegge.

Vær ikke redd for stillhet. At det er stille betyr ikke at du må snakke.

Husk at det er forskjell på folk (noen må løpe, noen begynner å grine hvis de må løpe). Ta derfor utgangspunkt i din gruppe når du velger metoder.

La barna få være med å bestemme. Lar du barna få være med vil du se et ønske om å få være med å feire flere gudstjenester – gir du, får du ...

Ikke gi opp selv om det ikke gikk på skinner første gangen – øvelse gjør mester!

Få med alle som har roller i gudstjenesten til å delta på verkstedene og øvelsen. Hvis barna skal høre på dem må de høre på barna. Hvis ikke blir det lett et show der de ulike deltakerne kommer opp og viser hva de har gjort/kan.

Husk å øve på gudstjenesten sammen med alle deltakerne i det rommet dere skal være. Få inn overgangen mellom leddene, hvor i rommet skal dere stå, når skal de ulike gruppene frem.

Del gjerne gruppen opp i mindre grupper (5-10) som jobber med ulike ledd, men la dem føle at det de gjør henger sammen. Gudstjenesten er en hellig lek der de ulike delene er ulike akter/kapitler i leken

Å planlegge, utprøve og øve til en gudstjeneste er tidkrevende og det kan være greit å ta litt pauser innimellom. Tenk derfor gudstjenestearbeidet inn i en øvelse. Syng kjente sanger, øv inn nye sanger og la for eksempel andakten bli memorering og øyevitneobservasjon av teksten.

Det er viktig å huske på å ha fellessamlinger. Ikke bare jobb i mindre grupper. La alle barna bli kjent med det som skapes og la dem få følelsene av at dette er noe vi eier sammen. Fellesskapsfølelsen er viktig!

Husk at gudstjenesten skal være en felleskapshandling for hele menigheten, det er ikke bare barnas gudstjeneste. Det er viktig å minne barna på dette også

Om ting ikke går som planlagt så er det viktig at vi ikke lager en stor krise av det. Dette er det viktig at barna også får høre. Vi leker en hellig lek og i alle leker kan det skje forandringer eller overraskelser i forhold til planen.

Metoder

Innledning

I dette kapitlet har vi gjengitt noen metoder vi har anvendt på liturgiske verksteder. Vi håper dette utvalget kan fungere som en hjelp og en inspirasjon, ikke minst til å lage egne metoder. Vi har delt metodene inn i underoverskriftene: Bli kjent; arbeid; evaluering og avbrekk. Dette har vi gjort for at du raskt skal kunne finne en metode til det formålet du trenger. Denne inndelingen må likevel ikke forstås som absolutt. Det finnes metoder vi har plassert under «bli kjent» som også kan fungere til evaluering og avbrekk (noe vi også gjør dere oppmerksom på i beskrivelsen av metoden). Inndelingen er altså ikke ment som en begrensning, men som en hjelp som du står helt fritt til å gå utenfor.

Hver metode er bygd opp rundt overskriftene: Mål; fremgangsmåte; tid; utstyr, og tips og kommentarer. Slik håper vi at du raskt kan finne ut hvordan metoden fungerer og om dette er en metode som egner seg for din gruppe. Noen av de metodene vi har beskrevet egner seg for mindre grupper (for eksempel klapp leddet videre), mens andre har ingen begrensning på antall (for eksempel menigheten kommer). Hvis det er noen begrensninger har vi valgt å kommentere det i beskrivelsen av metoden.

Lykke til med bruken av metodene!

LITURGISALAT!

Mål:

- Lære navn på liturgiske ledd
- Skape godt humør og lett stemning som utgangspunkt for en arbeidsprosess rundt for eksempel gudstjenestearbeid
- Blander folk godt sammen; bytting av plasser skjer underveis og man blir sittende sammen med nye uten at det kjennes trykkende og rart
- Både voksne og barn kan delta

Fremgangsmåte:

Gruppen sitter på hver sin stol i en sirkel, med ansiktet vendt mot lederen som står i midten uten stog lignende. Lederen deler ut liturgiske ledd som navn til hver enkelt person. Dette kan gjøres ved å peke på personer i sirkelen og si det liturgiske leddet personen skal være. For eksempel: den første lederen peker på er Gloria; nummer to er Kyrie; nummer tre er Oftring; nummer fire er Forbønn osv. Lederen velger selv hvor mange ledd som deles ut, men erfaring tilsier at: Jo mindre gruppen er, og jo mindre kjennskap gruppen har til de ulike leddene, dess færre ledd.

Dersom dere allerede er inndelt i arbeidsgrupper kan dere bruke disse og la de få hvert sitt liturgiske ledd som navn.

Lederen som står i midten er nå den eneste i gruppen uten stog lignende. Han/hun sitt mål er å få tak i en stol å sitte på. Dette gjør han/hun ved å si et av de liturgiske leddene som gruppen har fått ut som navn. Da må de personene som «er» det liturgiske leddet bytte plass og lederen kan snike seg til en stog lignende. Det er ikke lov til å sitte seg ned på den plassen du akkurat satt på.

For eksempel: Leder sier/roper «Gloria!», da må alle som har fått utdelt navnet Gloria bytte plass, og lederen kan prøve å sette seg. Det vil nå være en ny person som blir stående uten stol,

og denne personen må prøve å lure seg til en plass ved å gjøre akkurat det samme som lederen gjorde. Hvis den i midten ønsker at alle skal bytte plass samtidig roper han/hun «Liturgi!».

Leken er ferdig når lederen ser at det er tid for å avslutte. Da fungerer det bra at lederen passer på å være den som ikke får stog lignende Han/hun får da naturlig en rolle som gjør at alle hører etter på det han/hun sier.

Tid:

Du kan holde på så lenge du vil, føl på stemningen i gruppen. Vår erfaring er at det fungerer bra å leke den i ca maks 10 minutter

Utstyr:

- Stoler i en ring. Setet skal være vendt inn mot midten og det skal være like mange stoler som det er personer minus en stol
- Trenger et rom eller en plass som er stor nok til at det antall stoler du trenger kan settes i en sirkel

Tips og kommentarer:

Denne leken kan også fungere som en lek til avbrekk eller humørspreder under arbeidsprosessen

Denne leken kan brukes som utgangspunkt for å lage tilfeldige sammensatte grupper. Altså, når du har lekt litt setter du sammen for eksempel tre og tre som sitter ved siden av hverandre i en gruppe

I en gruppe der det er ca 20 personer fungerer en inndeling med fire til fem liturgiske navn bra

Det er smart å bestemme de ulike liturgiske leddene dere vil dele ut før leken skal starte

MENIGHETEN KOMMER!

Mål:

- Lære navnet på (sitt) liturgiske ledd
- Bli kjent med ansiktene på alle som er med, spesielt i sin gruppe
- Skape godt humør og lett stemning som utgangspunkt for prosessen

Fremgangsmåte:

Del barna og de **voksne** inn i mindre grupper (minimum 3 i hver gruppe). Gi hver gruppe navn ut fra hvilke liturgiske ledd dere skal jobbe med, for eksempel: Trosbekjennesle; nattverd; syndsbekjennelse; inngangord; tekstlesning; kollektbønn.... (Hvis dere har faste grupper som jobber med faste ledd kan dere gjerne bruke disse gruppene). Når hver gruppe har fått sitt navn finner hver gruppe et felles sted i ytterkanten av rommet som de definerer som hjemme. Den som leder leken stiller seg midt i rommet. Leklederen skal nå rope de opp de ulike liturgiske gruppene og den gruppen som er leddet som blir ropt opp, skal komme ut på gulvet og bevege seg (småløpe) i sirkel rundt leklederen. Leklederen kan rope ut så mange liturgiske ledd han/hun vil. Når leklederen ønsker det roper han/hun: «Menigheten kommer!» og løper ut for å fange de som beveger seg rundt ham/henne. De liturgiske gruppene må da, så fort som mulig, uten å bli tatt, løpe tilbake til den plassen de har definert som hjem. De som blir tatt blir en del av menigheten sammen med leklederen og skal løpe ut og fange ledd/personer når leklederen roper «menigheten kommer». Hvis leklederen ønsker å få alle de liturgiske gruppene ut på en gang roper han/hun: «Liturgi!». Da må alle de liturgiske gruppene komme ut og små løpe rundt leklederen og hans/hennes eventuelle menighet. Når leklederen roper: «Menigheten kommer!» skjer det samme som tidligere, gruppene prøver å løper hjem mens lekleder og menigheten prøver å fange «ledd»/personer.

Leken er ferdig når alle de liturgiske leddene er fanget eller når leklederen ser at nå er det tid for å avslutte.

Tid:

Så lenge man ønsker, men vi synes ofte at 10 minutter er nok

Utstyr:

- En stor plass enten ute eller inne som er stor nok til at hele gruppen din kan løpe

Tips og kommentarer:

Vi anbefaler at leklederen er en leder eller en av de eldste barna de første gangene dere leker denne leken. Dette fordi å være lekleder innebærer å huske alle de liturgiske leddene som er med i leken, noe som kan være vanskelig hvis man ikke kan navnene fra før. Men etterhvert som barna blir kjent med de ulike leddene, eller hvis dere har noen/ett barn som kan leddene, er det veldig gøy med barna som lekleder

Utvidelse av leken: la de ulike liturgiske gruppene få lage sin gruppebevegelse som passer til sitt ledd/navn. Denne bevegelsen skal gruppen gjøre hver gang de hører sitt liturgiske navn bli ropt av lekleder

Det er smart å bestemme de ulike liturgiske leddene dere vil dele ut før leken skal starte

Kan også fungere som et avbrekk i arbeidsprosessen

PUSLESPILL

Mål:

- Bli kjent med en bibletekst

Fremgangsmåte:

Print ut bibelteksten du vil barna skal bli kjent med. Klipp den opp i biter og la barna pusle den sammen slik at teksten gir sammenheng. Du kan også dele opp i to lag som konkurrerer om å bli først ferdig med å pusle samme tekst.

Tid:

Når teksten er ferdig printet og klippet opp tar det fra 5 til 10 minutter å gjennomføre

Utstyr:

- Tekstene skrevet og klippet opp

Tips og kommentar:

Denne metoden passer best for barn som behersker lesing godt.

LITURGIFANTASI

Mål:

- Bli kjent med ulike liturgiske ledd
- Spillet utvidet: bli kjent med gudstjenesten
- Få i gang egne assosiasjoner og tanker knyttet til ulike liturgiske ledd
- Skape en løs og morsom stemning
- Avkreftede at det å jobbe med liturgi er noe man ikke kan

Fremgangsmåte:

Del gruppen inn i to til fire lag á ca 4 personer. Hvert lag får en spillebrikke som de skal bruke på brettet. Brettet er en tegning av et paradys. Først to ruter, så en dobbelrute, så to ruter og til slutt en sirkel. Grunnen til at spillebrettet er et paradys er for det første fordi det minner veldig om en kirke der sirkelen er koret. I tillegg er det å hoppe paradys en gammel lek som har røtter i den kristne tro. Målet for hvert lag er å få slappe av i paradys.

For å bevege seg oppover spillebrettet må én fra laget lydløst mime et liturgisk ledd slik at de andre på gruppen greier å tippe hvilke ledd det er. Den som mimer trekker en lapp fra en bolle, leser på lappen og begynner å mime. Når den som mimer begynner å mime snus

et timeglass og mimeren kan mime helt til timeglasset går ut. Greier ikke mimerens gruppe å tippe det liturgiske leddet som mimes innen timeglasset er rent ut, blir laget stående på samme sted på spillebrettet og det blir neste lag sin tur til å prøve seg. Hvis laget greier å tippe det liturgiske leddet som mimes, må en annen på laget løpe frem, trekke en lapp fra bollen, og begynne å mime. Man har lov til å mime helt til timeglasset er rent ut. For hver gang man tipper riktig ledd får man flytte brikken sin en rute oppover mot paradys. Når timeglasset er rent ut blir det neste lag sin tur å mime og tippe.

Forslag til hva som kan mimes:

- Nattverd
- Trosbekjennelse
- Kyrie
- Gloria
- Forbønn
- Salmer

Tid:

Ca 20 minutter

Utstyr:

- Spillebrett: Et ark med tegning av et paradys på
- Timeglass
- Spillebrikker
- Mimekort – lag kortene ut fra ledd dere skal jobbe med
- Bolle eller lignende til å trekke lapper fra

Tips og kommentarer:

Hvis du kun har ett spillebrett kan denne leken fungere best i mindre grupper

Du kan utvide spillet ved å ha flere spillebrett (med utstyr). Da kan du kjøre konkurranse mellom brettene og lagene – Det er om å gjøre å bli først ferdig som lag, men det er også om å gjøre for alle lagene som er rundt ett brett å bli først ferdig med brettet

Hvis du underveis i spillet går tom for mimekort blander du alle kortene på nytt opp i bollen

Spillet kan også utvides ved å trekke inn de tre andre grunnfortellingene i gudstjenesten. For eksempel kan teksten dere skal bruke på gudstjenesten være ett mimekort, eller fortellinger fra rommet (himmelretninger) eller kirkeåret (liturgiske farger). Det er bare fantasien som setter begrensinger. Velger dere denne versjonen kan det være smart å ha kategorier som

sies før miming. Kategoriene blir da: Liturgi; kirkerommet; kirkeåret; og evangeliefortelling. Kategorien bør også stå på mimekortet

Hvis dere ikke har timeglass kan dere bruke stoppeklokke. Et timeglass renner ned på ca et minutt

LITURGI BEAT FOR BEAT

Mål:

- Å bli kjent med sangene (salmer og liturgi som brukes i gudstjenesten)

Fremgangsmåte:

Del gruppen din inn i to lag. Denne leken består av flere deler og du kan selv velge hvor mange og hvilke deler du vil bruke. Det er selvsagt mulig å lage egne oppgaver hvis du vil det.

«Røde ord»: Her skriver du ned noen ord fra en salme eller liturgi som deltakerne skal komme frem til gjennom å avdekke ord for ord. Hvor mange ord du vil bruke bestemmer du selv, men vi anbefaler minimum fire og maks 6. Bruker du fire ord er det ett ord som er skrevet med rødt, bruker du seks ord er det to ord som er skrevet med rødt. Ordene dekkes over ved hjelp av ark nummerert med tall. Et lag velger et tall og får opp ordet som ligger under. For å kunne velge et nytt tall må deltakeren synge en sang som har det ordet i seg. Greier de det får de velge nytt tall. Greier de det ikke går turen over til neste lag som får velge. Når deltakerne får frem et rødt ord går turen automatisk over til motsatt lag. Hvis et av lagene greier å komme frem til riktig sang får de ett poeng og eventuelt bonusspørsmål.

«Sprett opp»: Du hører en del av en sang. Førstemann til å reise seg og begynne å synge får poeng og eventuelt et bonusspørsmål.

«Ett og ett instrument»: Hvis du har band tilgjengelig kan gruppen få tippe hvilken sang som gemmer seg ved at det ligger lapper med instrumenter på under tallene. Altså i stede for ord under tall-lappene (slik som i røde ord) er det skrevet eller tegnet instrumenter. Det instrumentet som kommer opp får deltakerne høre og så er det om å gjøre å kjenne sangen igjen. Poeng får du etter antall instrumenter du trenger å høre før du tipper sangen (for eksempel: 4 poeng hvis du bare trenger å høre et instrument for å tippe sangen, 3 poeng for to instrumenter 2 poeng for tre instrumenter og 1 poeng for fire instrumenter).

«Mime»: Den som leder mimer en sang. Det laget som først greier å tippe hvilken sang det er spretter opp og begynner å synge. Det laget får et poeng og eventuelt et bonusspørsmål.

«Bonusspørsmålene» er knyttet til den sangen de akkurat har fått poeng for. Hvis for eksempel gloria var sangen de hadde løst kunne bonusspørsmålet være: «Det finnes en fortelling knyttet til denne sangen. Hvilken fortelling er det? Eller, hva betyr gloria?» Greier de å svare på bonusspørsmålet får de et ekstrapoeng.

Tid:

Avhengig av hvor mange oppgaver du lager. Vi anbefaler å ikke holde på mer enn ca 35 minutter. Dette fordi det er bedre å gi seg mens vi enda har det gøy

Utstyr:

- En som spiller piano eller gitar som kan spille til når lagene synger. Ev. et helt band
- Ark med ord, instrumenter, og tall
- En tavle eller lignende, som gjør at alle ser arkene
- Bonusspørsmål (hvis du ønsker det)

Tips:

Du må ikke ha en eller flere som spiller til, men dette gjør det morsommere å leke

Bonusspørsmål er ikke nødvendig, men kan være en fin måte å bli kjent med gudstjenesten på

«Mime» kan også brukes slik: Man trekker ut en fra laget som får hvisket en sang i øret, denne personen skal i løpet av en viss tid klare å få laget til å forstå hvilken sang det er ved bare å mime

VELKOMMENLAPP

Mål:

- Gi barna opplevelsen av å bli sett
- Ønske alle personlig velkommen
- La barna bli kjent med bibelvers som formidler Guds omsorg og kjærlighet

Fremgangsmåte

Del ut lapper til deltakerne når de kommer med et bibelvers som inkluderer deres navn og formidler velkomst, omsorg og kjærlighet. Det kan for eksempel stå: «For så høyt har Gud elsket _____ at han ga sin Sønn, den enbårne, for at _____ ikke skal gå fortapt, men ha evig liv.» (Joh 3,16). I de åpne rommene skrives navnet på personen som kommer inn. Personen får lappen med seg inn i rommet.

Tid:

Tiden varierer alt etter hvor mange deltakere man er. Det som tar tid er å notere ned navnene på deltakerne når de kommer. Denne tiden kortes gjerne ned hvis man er flere som står og skriver ned navnet på deltakerne

Utstyr:

- Lapp med Joh 3,16 eller et annet passende bibelvers som barna kjenner og som kan inkludere deres navn på en god måte
- Penn

Tips og kommentar:

Passer godt når man skal jobbe med inngang og det er ønskelig å formidle hvordan Gud ønsker oss velkommen

Pynt gjerne lappen slik at den blir litt innbydende, gjerne med utgangspunkt i den søndagen dere skal ha gudstjeneste

DRAMATISERING AV DEN LITURGISKE FORTELLING

Mål:

Bli kjent med fortellingen som ligger i gudstjenestefeiringen

Fremgangsmåte:

En person som skal gå fra en enden av rommet til andre siden. På veien mimer (uten lyd) han/hun det som skjer i gudstjenesten.

- Du starter med å gå helt vanlig inn
- Så bøyer du hode og knær (som om du har gjort noe galt og ber om tilgivelse)
- Så retter du deg ut i et enormt hyl om hjelp (uten lyd)
- Så lovsynger du
- Så du går over til å be (gjerne i en stilling som viser noe om tema for din gudstjeneste)

Du har nå dramatisert/mimet innledningen i gudstjenesten.

- Videre lovsynger du
- Så hører du eller leser tekst
- Så synger du
- Så hører du/leser tekst
- Så mimer du at du tror på Gud ved for eksempel peke opp mot himmelen og lage korstegn på deg selv

- Så synger du igjen
- Så hører eller holder du en preken
- Så synger du.

Du har nå mimet forkynnelsen av Guds ord. Etter forkynnelsen av Guds ord er det menighetens forbønn som kommer.

- Da mimer du først ulike aktiviteter som skjer i menigheten
- Så ber du for verden, kirken, skolen, miljø og lignende
- Så samler du inn eller gir penger.

Videre er det nattverden du skal mime.

- Da synger du først
- Så lovpriser og viser du at Gud er hellig
- Så ber du Fader vår
- Så er det innstiftelsesordene der Jesus sier at vinen er hans blod og brødet er hans legeme som mimes
- Så ber du Jesus om å ha omsorg med oss
- Før det mimer du at du går til nattverd
- Etter dette ber du en bønn der du takker for nattverden

Nå er du kommet til gudstjenestens avslutning.

- Den starter med at du mimer at du synger
- Før du mimer velsignelsen og utsendelsen ved å løfte hendene opp (slik presten gjør til slutt på gudstjenesten) for så å lage korstegn
- Deretter mimer du at du går ut av kirken.

Hvis det er dåp kan du mime den slik:

- Start med å mime at du forteller menigheten at barnet skal bli døpt
- Så synger du
- Så forteller du dåpsbefalingen (Mat 28,18-20) og fortellingen om Jesus og barna (Mark 10,13-16)
- så ber du foreldre og faddere om å reise seg og du forteller at de nå får noen oppgaver
- Så mimer du at du ikke vil ha noe med djevelen og alt som tilhøre ham å gjøre fordi du tror på Gud
- Så mimer du at barnet blir døpt
- Så lovpriser du Gud fordi barnet er døpt og ber bønnen Jesus lærte oss å be (Fader vår)
- Før du til slutt mimer at du synger.

Tid:

Ca 10 minutter til fremføring

Utstyr:

- Ingenting. Ev. det dere trenger hvis dere lager dramatiseringen selv

Tips og kommentar:

Vi anbefaler at dere lager deres egen dramatisering fordi dette vil gjøre deg mer fortrolig med gudstjenestens liturgi

Kan gjøres mer ut av ved å inkludere mennesker og ting mime-personen møter på veien. Og ved å legge til lyd som replikker eller musikk

Sett sammen delene slik som gudstjenesten deres kommer til å se ut

Detaljnivå i mimingen kan forandres. For eksempel kan nattverden mimes med spising og drikking, og dåpen med selve dåpshandlingen.

HVISKELEKEN

Mål:

- Lære en setning som er sentral for den gudstjenesten dere skal feire

Fremgangsmåte:

Alle sitter/står i en ring. En person som har forberdt en setning starter med å hviske setningen til den personen som står til venstre for seg, som igjen hvisker til sidemannen, som igjen hvisker til sidemannen osv. Slik går setningen runden rundt – alle skal ha hørt og hvasket setningen. Setningen stopper hos personen som står til høyre for den som startet hviskingen. Denne personen sier setningen han/hun fikk hvasket høyt så alle hører det. Den som startet hviskingen forteller så om setningen er lik den setningen han/hun startet med å hviske. Hvis den ikke er lik, så fortell hvordan setningen i utgangspunktet var.

Tid:

Denne leken er i tid avhengig av hvor mange personer dere er, men sett av ca 5-10 minutter

Utstyr:

- Setning som skal hvikes

Tips og kommentar:

Denne leken er god for at barna skal huske hovedtemaet for gudstjenesten eller huske en viktig setning i gudstjenestens tekst

SANGLEK

Mål:

- Bli kjent med sanger som kan brukes som salmer under gudstjenesten
- Gi deltakerne mange forslag til salmer som idé/utgangspunkt når salmeseddelen skal lages
- Ha det gøy sammen

Fremgangsmåte:

Del gruppen av deltakere i to eller flere lag, der det er 5-7 personer i hver gruppe. En tilrettelegger har en liste over mange (ca 10) sanger som kan fungere som salmer til neste gudstjeneste. En person fra hvert lag kommer frem til tilrettelegger og får hvasket en sang. Nå skal personen løpe ned til laget sitt og tegne den sangen han/hun har fått hvasket slik at laget forstår hvilke sang det er. Den som tegner kan bare si ja hvis det er rett sang og nei hvis det er feil sang. Når laget tipper rett sang løper den som tippet frem og hvisker hvilken sang det var til tilretteleggeren. Hvis det er rett sang hvisker tilretteleggeren neste sang på listen, og deltakeren løper tilbake til laget sitt for å tegne denne. Den personen på laget som tipper rett nå, løper så opp hvisker sang til tilrettelegger og får en ny sang. Slik fortsetter leken helt til alle lag har tippet siste sangen på listen til tilretteleggeren. Det laget som først har tippet ferdig sanglisten har vunnet.

Tid:

Ca 10 minutter

Utstyr:

- Ark som lagene kan tegne på
- Blyanter eller annet skriveredskap
- En sangliste med ca ti sanger

Tips og kommentar:

Hvis lagene bruker veldig lang tid på å tippe sanger kan du kutte ned på sanglisten.

Tilrettelegger bør stå slik at alle lag kommer like lett frem til henne/han. Dette er viktig for deltakerne for leken skal oppleves som rettferdig

Hvis lagene bruker lang tid kan du prøve å øke tempoet ved å heie på dem

VOTE WITH YOU'RE FEET

Mål:

- Få tankene i gang rundt et bestemt tema
- At man prater med deltakere man ikke alltid er sammen med
- At deltakerne blir kjent med hverandre

Fremgangsmåte:

Be alle som er med på verkstedet om å samle seg midt i rommet. Så ber du de som liker best ... om å gå til venstre i rommet mens de som liker best ... gå til høyre (pek retningen ut). Der kan de snu seg til den som står nærmest og snakke om et tema du gir dem. Samtidig som folk står to og to sammen og snakker spiller du bakgrunnsmusikk. Ikke la dem snakke mer enn to minutter sammen, fordi dette skal bare få tankene i gang. Når du vil de skal komme tilbake til midten skrur du ned musikken og ber dem komme til midten igjen. Musikken vil slik være med og hjelpe deg med å få oppmerksomhet når du vil det.

Her er et konkret eks.: Alle står midt i rommet. Så får alle beskjed om at de som liker best bløtekake går til venstre, mens de som liker best sjokoladecake går til høyre. Så får de beskjed om å snu seg til en som står i nærheten og fortelle om en gang de var på gudstjeneste. Du setter på musikk. Hvis du ser at noen står alene kobler du dem sammen. Går det ikke opp med to og to, kan noen være tre. Etter en kort stund (max 2 minutter) skrur du ned musikken og ber dem komme inn til midten igjen. Nå ber du de som liker best kino om å gå til venstre mens de som liker best teater skal gå til høyre. Be dem komme til midten igjen. De som liker best Donald Duck går til høyre, mens de som liker best Mikke Mus går til venstre. Nå ber du dem gå sammen to og to og fortelle om sin beste gudstjenesteopplevelse. Osv...

Forslag til valg:

- Appelsin eller eple?
- Aviser eller blader?
- Internett eller bøker?
- Spagetti eller pizza?
- Hund eller katt?
- Juice eller melk?
- Chips eller kjeks?
- Kokt potet eller stekt potet?
- Godteri/snop eller frukt?

Forslag til tema

- Hvordan er en bra gudstjeneste?
- Hvis du skulle laget en samling der du sammen med mange andre skulle be og møte Gud, hvordan ville du gjort det?

- Hva er favoritt sangen din som handler om Gud?
- Hva synes du var best på gudstjenesten dere lagde?
- Hva ville du gjort annerledes på gudstjenesten dere lagde og hvorfor?
- Nevn navnene på noen av de (leddene) dere har laget på gudstjenesten.
- Fortell Jesusfortellingen som tilhører din gudstjeneste

Tid:

Er avhengig av hvor mange spørsmål du har. Men ikke hold på mer enn 10 minutter

Utstyr:

- Du må lage valgene og temaene de skal snakke om
- Musikkspiller med sangen du vil spille
- Stor nok plass til at alle kan bevege seg

Tips og kommentarer:

Variert hvor mange ganger du lar dem gå fra midten og ut til sidene før du kommer med spørsmålet/temaet de skal snakke om. Dette fordi de da ikke kan planlegge hvem de skal snakke med neste gang

Noen har alltid problemer med å velge. Hvis det er helt umulig å velge kan de stå midt i rommet

Gå gjerne litt rundt i rommet og hør hva de forteller. Kanskje det kommer opp gode ideer du kan bruke

Denne metoden kan også brukes til evaluering

ENGLEKOR

Mål:

- Bli kjent med ulike typer gloria som brukes under gudstjenesten
- bli kjent med en fortelling bak gloria

Fremgangsmåte:

Fortell historien om hyrdene og englene på marken fra juleevangeliet (Luk 2,8-15). Og fortell: «Under gudstjenesten synger vi slik som englene om hvor glad vi er for at Gud er i verden sammen med oss. Vi skal nå lage et englekors og lære oss en jubelsang. I gudstjenesten kalles jubelsangen for Gloria.»

La alle lage en tvilling av seg selv ved å tegne omrisset av seg selv på et hvitt stort papir. Man må da være to og to sammen, en som ligger som modell og en som tegner rundt. Deretter bytter man. Klipp ut omrisset på et dobbelt ark slik at du har deg selv som en papirperson, en forside og en bakside. Stift langs kanten og fyll papirpersonen med avispapir el. Nå maler eller tegner du ansikt, hår og klær på papirpersonen din. Så klipper du ut to vinger av papir som du fester/limer bak på ryggen til papirpersonen. Du har nå en engletvilling som du kan ta med deg i et englekor under Gloria. Samtidig som dere lager tvillingenglene deres synges eller spilles ulike Gloria som brukes under gudstjenesten. Innimellom kan dere avbryte engleproduksjonen ved å synge/lære melodien og teksten på Gloria. Når englene er ferdige og noen av gloriaene er innøvd er det bare å stille seg opp i englekoret og synge.

Tid:

ca 11/2-2 timer tilsammen

Utstyr:

- Papirrull
- Maleskrin (med pensler og vann til å skylle med) eller tusjer/farger
- Stiftemaskin
- Masse avispapir eller annen fyllmasse
- Lim
- En gloria å øve inn

KIMS LEK

Mål:

- Bli kjent med ulike symboler som kan være tilstede i deres gudstjeneste
- Bli kjent med tiden som denne gudstjenesten er i
- Øke konsentrasjon
- Bli bedre til å samarbeide

Fremgangsmåte:

Ha noen symboler liggende på et bord (jo flere symboler dere har jo vanskeligere blir det). La deltakerne få se dem. Legg så et teppe eller lignende over symbolene. Nå skal deltakerne huske hvilke symboler som finnes under teppet. De tingene deltakerne husker tar dere frem fra teppet. Når deltakerne har husket alle symbolene er leken ferdig.

Eksempel på en søndag og symboler knyttet til den dagen: 1.søndag i advent kan ha symboler som for eksempel; palmegren; et stykke lilla stoff; en konge krone; en adventsstjerne; adventskrans; adventskalender; og esel.

Tid:

Avhengig av hvor godt deltakerne husker men ca 5 minutter

Utstyr:

- Et bord til å legge symboler på
- Symboler
- Et teppe eller noe annet tøy som kan dekke over symbolene

Tips og kommentarer:

Denne metoden er god å bruke hvis du har en gruppe som skal jobbe med utsmykking av rommet

Se under symboler å få tips til hvordan finne symbolene

Arbeid

DEN MAGISKE FYRSTIKKESKEN

Mål:

- Å lære et nytt ledd som deltakerne har bestemt at skal fremføres nonverbalt

Fremgangsmåte:

- 1 Send rundt til deltakerne en liten fyrstikkeske der det ligger en liten gjenstand eller et bilde ned. (Det som er oppi esken er knyttet til det leddet man skal jobbe med). Ingen har lov til å si noe eller vise til sidemannen – man åpner esken, ser oppi, lukker den og sender den videre til sidemannen.
- 2 Når alle har sett spør tilretteleggeren hva de så oppi fyrstikkesken, men ingen skal si svaret høyt. Alle får komme frem til tilretteleggeren og hviske hva de så. Tilretteleggeren skriver det på et stort ark/overheadsark og lignende (noe alle kan se etterpå). Når alle har fått hviske viser tilretteleggeren frem arket og lar det stå fremme.
- 3 Nå spør tilretteleggeren hva de følte når de så det de så oppi fyrstikk esken. Ble de glad, sint, lei seg ... og lignende. Skriv dette opp på samme ark (hva de så arket).

- 4 Spør om noen av deltakerne begynte å tenke på/fikk en assosiasjon til noe de har opplevd eller hørt. La dem få fortelle.
- 5 Fortell fortellingen som er utgangspunktet for det som ligger i esken.
- 6 Fortell og lær deltakerne hvordan denne fortellingen formidles under gudstjenesten i dag. Fremhev fellesskapsaspektet
- 7 Spør så: Hvordan ville du fortelt denne fortellingen/ det du så i esken hvis du ikke kunne snakke? Og hvordan ville du fått alle (på gudstjenesten) med i fortellingen? La deltakerne gå sammen to og to for å vise/snakke om dette. Sammen skal de komme frem til to forslag som de skal vise de andre deltakerne.
- 8 Bruk en av evalueringsmetodene for å avgjøre hvilke fremstilling/forslag dere synes er best.
- 9 Lag en liste over hva som trengs, hva som må gjøres og hvem som har ansvar for de ulike tingene som må til for å gjennomføre forslaget.
- 10 Gjennomfør listen og øv på fremføringen.

Tid:

Minimum 60 minutter

Utstyr:

- En fyrstikkeske med en gjenstand i
- Stort ark eller overheadspapir (da trengs en overhead også)
- En tusj til å skrive med

Tips og kommentarer:

Hvis det er vanskelig å få deltakeren til å komme med ideer (under pkt 7), kan man: Spill musikk mens gruppen går rundt i rommet. Når musikken stopper skal man snu seg til den som er nærmest og gjøre noe som viser hva som lå nedi esken eller man kan løpe bort til et felles ark og tegne en idé

Man kan fordele denne metoden over flere øvelser

Forslag til ting i fyrstikkesken:

- Gloria – engel, julekrybbe
- Kyrie – et skrik, «røde kors»
- Syndsbekjennelse – fengsel, to som sitter og ber (en langt forran, en langt bak)
- Inngang – gule sløyfer (=nådehilsen), en palme/eviggrønn
- Ofring – penger, brød
- Nattverd – pelikanen som hakker seg i brystet, brød og vin, langbord
- Velsignelsen – gule sløyfer, kors

JEG VIL BARE SI...

Mål:

- Få frem barnas tanker og ideer til hva som er bra og hva som kan bli bedre i nærmiljøet, kirka, verden
- Det er like viktig å takke for noe som å be om noe
- Delta på gudstjenesten

Fremgangsmåte:

Gå rundt i rommet mens det spilles musikk. Når musikken stopper skal du snu deg mot den som står nærmest deg og takke for ting i for eksempel nærmiljøet, som skjer på skolen, verden, miljø, kirken (her er det bare å finne på tema). Når de ulike personene takker er det noen som noterer det de hører som det blir takket for. Når dere har gjort det for eksempel fem ganger kan dere sette dere i en ring. Den/de som har notert forteller hva de har fått med seg og spør om det er noe annet som det også ble takket for som ikke er skrevet ned. Skriv ned det som kommer fram.

Gå rundt i rommet mens det spilles musikk. Når musikken stopper skal du snu deg mot den som står nærmest deg og fortelle/si hva som burde blitt bedre i nærmiljøet på skolen, i verden og lignende La personer notere ned det som sies her også, og sett dere ned i ring slik som når dere takket (gjør det samme)

Denne øvelsen kan også gjennomføres som en stollek. Alle, unntatt tilretteleggeren og en har stog lignende I forkant av vandringen fortelles det en historie som danner grunnlaget for hva de vil be om og takke for.

For eksempel: «Du går en tur i parken og treffer på en gammel venn. Han sier han har lyst til å begynne i kirken og lurer på hvorfor nettopp dette er en fin kirke å være i?» Når musikken stopper, setter deltakerne seg på ledige stoler, den som ikke får stol må komme på en ting som er bra med kirken og menigheten, For eksempel: snille mennesker. Dette noteres ned slik at deltakerne kan bruke ordene.

Et annet eksempel på førhistorie kan være: Du møter en trollmann som sier han kan oppfylle tre ønsker du har for verden/ nærmiljøet/ Norge.

Tid:

Ca. 10-15 min. til selve leken/ gjennomføringen. Noe tid til formulering av bønnene

Utstyr:

Blokk og blyant for notater, stoler til stollek

Tips og kommentarer:

Denne metoden passer god i forbindelse med forbønnen og andre bønner. Hvis du jobber med disse bønnene kan du hente inspirasjon til tema fra bønnene slik de står i gudstjenesteboken

Les historien om takke-kurven først. Gruppen kan deles i to slik at den ene gruppen jobber med takking mens den andre jobber med ønsker

Det er fint om deltakerne er med og bestemmer hvordan vi skal vise bønnene. Bruk for eksempel «løpe frem og skrive/tegne» eller «matrisen» for å komme frem til hvordan dere vil presentere/ be. Kan det for eksempel være ulike presanger? Er det noe som hadde passet bra å gjøre i forhold til din søndags tekst?

SPINDELARKET

Mål:

- Formulere et liturgisk ledd på deres egen måte

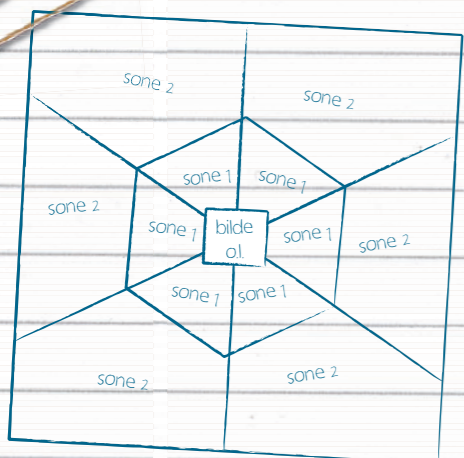
Fremgangsmåte:

- 1 Gruppen sitter rundt et stort ark. Midt på arket kan du ha et bilde, en gjenstand, eller et ord som illustrerer det leddet dere skal jobbe med. Lag like mange områder som det er deltakerne fra midten og ut til sidene. Deltakerne eier ikke et eget område. Områdene lages for at alle deltakerne skal kunne få plass. Del deltakerens område opp i to. (se illustrasjon. 6 deltakere).

- 2 Deltakerne får utdelt hver sitt skriveredskap. De går i sirkel rundt arket mens musikk spilles. Når musikken stopper må de løpe til sone 1 for å skrive eller tegne det de ser i midten av arket eller det de føler /tenker når de ser på det i midten av arket. Gjør dette ca fire ganger. Det er tilretteleggeren som bestemmer når musikken starter og stoppes. Ikke la stoppene vare mer enn ca 10 sek. Det er et poeng at deltakerne skal oppleve at de har dårlig tid – da blir de ikke så opptatt av å skrive eller tegne fint.

- 3 Deltakerne går igjen rundt arket til musikk, men når musikken stopper skal de nå løpe til sone 2 (det er som sagt ikke viktig å løpe til samme området hver gang). Der skal de skrive ned eller tegne ulike måter å fortelle det de ser i midten (eks. Danse, modellere i plastelina, tegnspråk...). La deltakerne få skrive/tegne i sone 2 ca 4 ganger.

- 4 La alle gå rund for å se og lese det som er skrevet ned på arket.

- 5 Fortell fortellingen til det leddet som er utgangspunktet for «illustrasjonen» i midten.
- 6 Synes de «illustrasjonen» passer til fortellingen? Passer den til noe av det som er skrevet på arket?
- 7 La alle få hver sin plastelinaklump. La deltakerne velge seg hver sitt ord fra spindelarketets sone 1 som de synes illustrerer/passet til fortellingen til leddet. Det ordet skal de bruke som utgangspunkt for å forme plastelinaklumpen.
- 8 Samtidig som deltakerne former plastelina skal de tenke på hvordan de ville formidlet det som er avbildet i midten. Er det best å fortelle det eller finnes det andre måter å gjøre det på?
- 9 Skriv alle ideene opp på post-it-lapper. Lag en linje med en pil i ene enden, som er delt opp i felt. (Se illustrasjon). Plasser alle ideene i begynnelsen av pilen.

- 10 Hver deltaker får tre trinn hver. Ved hjelp av disse trinnene kan deltakerne flytte en lapp tre trinn eller en lapp to trinn + en annen lapp ett trinn, for så å få sin favoritt lengst opp. Den ideen som kommer høyest opp har vunnet og skal gjennomføres.
- 11 Forbered dere på det gruppen har bestemt. Hva trengs, hvem gjør hva?
- 12 Øv på det dere har bestemt dere for.

Tid:

Ca 60 minutter, men man kan også velge å bruke lenger tid

Utstyr:

- Spindel ark
- Skriveredskap
- Plastelina/formingsleire
- Post it-lapper
- Pilark

Tips og kommentarer:

Spindelarket og pilarket bør være laget på forhånd

TENKEBØTTE

Mål:

- Lage en ny tekst til for eksempel en sang, et dikt, en bønn, en preken...

Fremgangsmåte:

- 1 Fortell dagens tekst (prekenteeksten for den søndagen dere skal jobbe med)
- 2 Fortell noe du har opplevd i forhold til dagens tekst
- 3 Spør om det er noen andre som har en opplevelse eller fortelling de har hørt som minner om de fortellingene de har hørt.
- 4 Alle skriver noe ned på en lapp ut fra samtalen/fortellingene som er fortalt, som de ønsker Gud skal høre om. Det er viktig å opplyse om at andre vil se/lese disse lappene senere.
- 5 Alle legger lappen sin i ei bøtte – «tenkebøtten»
- 6 La deltakerne trekke en lapp hver opp fra tenkebøtten. De lappene de får skal de i fellesskap prøve å stokke slik at det som står på lappene gir sammenheng. For eksempel hvis det er fire lapper i tenkebøtten som er trekt opp – rop, høre, ønske, hjelp – så skal deltakerne prøve å lage en setning av dem. Så trekker deltakerne igjen hver sin lapp og prøver å lage en ny setning. Kanskje er det bedre å bytte om ordene i setningen og noen ganger er det ikke plass til alle ordene i første setning, men i neste setning kommer det med. Slik jobbes det med å lage setninger til alle lappene er trekt opp.
- 7 Nå skal deltakerne prøve å lage sammenheng mellom setningene. Da er det smart å ha setningene skrevet ned og klippet opp i lapper. Slik kan deltakerne prøve å flytte rundt på setningene til de er fornøyd.
- 8 Når deltakerne er fornøyd er det viktig å få skrevet ned teksten på et ark.
- 9 Det er helt greit hvis deltakerne ønsker å fylle ut med andre setninger enn dem som er laget ut fra tenkebøtten.

Tid:

Minst 60 minutter

Utstyr:

- En tenkebøtte
- Penner, blyanter eller/og farger
- Ark

Tips og kommentar:

I denne metoden kan man velge å lage tegninger i stede for å skrive hva de ønsker Gud skal høre om. Da kan deltakerne ta opp lappene og lage en sammenheng med tegningene. Altså de setter de opp i en bestemt rekkefølge. Disse tegningene kan vises frem (for eksempel ved å kopiere dem på overhead) under gudstjenesten som en bønn og lignende

Denne metoden kan brukes over flere øvelser. Kan for eksempel lage sammenheng av lappene en annen øvelse enn den dere skriver lappene.

Pynt gjerne tenkebøtten slik at den blir attraktiv for deltakerne. Kanskje de/dere vil bruke den som et element i gudstjenesten.

MATRISEN

Mål:

- Komme til enighet
- Velge demokratisk
- La alle bli hørt og sett

Fremgangsmåte:

Før denne matrisen gjennomføres må alle deltakerne ha notert ned egne ideer og valgt ut en idé de ønsker å gjennomføre. Den de har valgt ut blir satt opp som forslag i matrisen. Du kan også velge at deltakerne skal henge opp på veggen de ideene som de selv har kommet på og som de synes er best. Da kan de velge en av alle ideene på veggen som de ønsker å gjennomføre.

Lag et skjema der valgene (forslagene) det skal velges mellom settes vannrett bortover. Tegn en strek under forslagene og tegn så lodrette streker ned langs siden på valgene. Til venstre nedenfor forslagene skriver du valg og tegner en vannrett strek bortover. Under der igjen skriver du resultat og tegner en vannrett strek bortover. Skjemaet vil da se slik ut:

Antall ruter vannrett er avhengig av hvor mange forslag det er.

Alle deltakerne får utdelt tre prikker hver (som de tegner med et skriveredskap). De skal plassere sine prikker på det forslaget de ønsker å gjennomføre. De kan da velge å plassere alle prikkene sine på ett forslag, fordele dem utover på tre forskjellige forslag, eller de kan velge å plassere en prikk på et forslag og to prikker på et annet forslag.

Når alle har tegnet inn sine prikker teller du prikkene og skriver inn i resultatrutene under forslaget hvor mange prikker det var. Har for eksempel forslag 1 fått tre prikker skriver du tallet tre i resultatrutene. Det vil da se slik ut:

	Forslag 1	Forslag 2	Forslag 3	Forslag 4
Valg	••••	••	••••••	••
Resultat	4	2	6	2

Det forslaget som har fått flest prikker er det forslaget dere skal gjennomføre.

Tid:

Litt avhengig av hvor mange forslag dere har, men ca 10 minutter

Utstyr:

- Et ferdigtegnet skjema der du kan skrive eller lime inn forslag
- Blyanter eller annet skriveredskap til alle i gruppen

Tips og kommentarer:

Du kan bruke klistremerker til å avgi stemmene med i stedet for å tegne prikker

La alle få tegne sine prikker inn samtidig. Da vil det bli litt mindre styring fra de andre i gruppen

Matrisen kan brukes under evaluering, for eksempel for å finne ut hva folk synes var gøy eller kjedelig, eller for å avgjøre hvilke forslag en burde velge for å gjøre det bedre neste gang. La da deltakerne få komme med forslag før du lar dem stemme

STREKEN

Mål:

- La alle stemmer bli hørt og sett
- Ha et demokratisk valg
- Komme til enighet

Fremgangsmåte:

Dette er en variasjon av pilen som står oppført under spindelarket. Vi har valgt å ta med denne variasjonen også. Dette fordi vi synes metoden med enkle justeringer fungerer godt alene.

Før streken gjennomføres må alle deltakerne ha notert ned egne ideer og valgt ut en idé de ønsker å gjennomføre. Den idéen de har valgt ut blir satt opp som forslag i streken. Du kan også velge at deltakerne skal henge opp på veggen de ideene som de selv har kommet på og som de synes er best. Da kan de velge en av alle ideene på veggen som de ønsker å gjennomføre.

Du tegner en lang strek vannrett bortover et ark. På den streken tegner du korte loddrette streker. Feltet mellom de korte loddrette strekene kalles hakk. Streken med hakk ser da ca slik ut:

Den ideene de ulike deltakerne ønsker å fremme, skrives ned på en post it-lapp og plasseres til venstre, i starten av linjen. Deltakerne får så presentere sin ide. Så kan alle deltakerne flytte en lapp tre hakk bortover. Alle deltakerne får altså tre flytt, men deltakerne kan flytte en lapp tre hakk bortover, eller flytte tre lapper et hakk hver bortover, eller flytte en lapp to hakk bortover og så en lapp et hakk bortover. Den lappen som kommer lengst til høyre er den ideen dere skal gjennomføre.

Tid:

Avhengig av hvor mange forslag som kommer, men maks 10 minutter

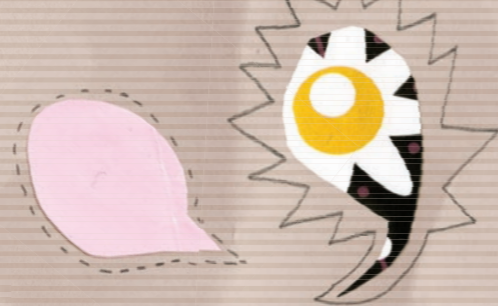
Utstyr:

- En ferdig tegnet strek
- Post it-lapper
- Penner eller annet skriveredskap til alle i gruppen

Tips og kommentar:

Denne metoden er enklest å gjennomføre i mindre grupper

Hvis dere har en gruppe med veldig tydelige ledere kan det være en god ide å ikke la alle se mens man flytter lapper. La for eksempel gruppen vente utenfor mens en og en kommer inn og flytter lapp

FORVENTNINGER OG OPPLEVELSER

Mål:

- Få vite hvilke forventninger som er til stede før arbeidet
- Finne ut om opplevelsene svarte til forventningene
- Høre hva deltakerne opplevde som positivt og mindre bra
- Få en oversikt over gruppens opplevelser ut fra den enkeltes opplevelser

Fremgangsmåte:

Alle får utdelt hver sitt ark og skriveredskap. På ene siden lager de et spørsmålstegn oppe i hjørnet, på andre siden (snu arket) lager de en sirkel. Spørsmålstegnet er tegnet for forventninger, mens sirkelen er tegnet for opplevelser. Be deltakerne skrive hva de tenkte om å ha liturgisk verksted når de fikk høre at de skulle ha det (forventninger). På siden med sirkelen skal de skrive ned hvordan de synes det har vært (opplevelser). Deltakerne skal ikke skrive navn på arket. Når dere er ferdige samler tilrettelegger inn arkene. Det er viktig å ikke lese dem mens barna er der fordi dette kan gjøre barna usikre og opptatt av hvilket ark du leser. Tilretteleggeren leser derfor arkene senere, og bruker dem i evaluering og planlegging.

Et alternativ er å be deltakerne om å tegne forventninger og opplevelser i stedet for å skrive. Gå da rundt mens deltakerne tegner og observer litt. Spør hvis du er usikker på hva de har tegnet.

Tid:

10 minutter er en passende lengde. Da vil som regel de raskeste være ferdige for en stund siden, mens noen vil oppleve at de ikke er helt ferdig

Utstyr:

- Ark til alle deltakerne
- Skriveredskaper, eventuelt farger
- Eventuelt cd-spiller for musikk til arbeid

Tips og kommentarer:

Spill musikk mens deltakerne skriver/tegner. Dette kan gjøre at det blir mindre snakk mellom deltakerne, og det skaper god stemning

Denne metoden kan også fungere som utgangspunkt for at deltakerne får fortelle noen av sine opplevelser

PLUSS - MINUS

Mål:

- Få vite hva deltakerne synes var kjekt og hva de ikke likte
- Få grunnen til de positive opplevelsene
- Få forslag til forandring på de negative opplevelsene

Fremgangsmåte:

Alle får utdelt et ark og et skriveredskap. På ene siden av arket skriver de et plusstegn, på andre siden skriver de et minustegn. På siden med plusstegnet skal de skrive ned ting de synes har vært bra, morsomt, flott, vakkert... Altså positive opplevelser. På den siden av arket der det er et minus tegn skal de skrive ned ting de ikke synes har vært så bra. Når de har gjort det, skal de på pluss siden skrive hvorfor de synes det de har skrevet var positivt. Det de synes var positivt og grunnen bindes sammen med en strek mellom. På minus siden skal de skrive hva som kunne vært gjort for at det ikke skulle blitt en dårlig opplevelse. Den dårlige opplevelsen og forslag til forandring bindes sammen med en strek.

Tid:

Maks 10 minutter til sammen

Utstyr:

- Ark til alle
- Skriveredskaper

Tips og kommentarer:

Denne er god å bruke som utgangspunkt til å finne ut hva en burde gjort annerledes

Her kan du velge å la dem tegne i stedet for å skrive. Dette kan være smart hvis du har veldig mange 8åringer som ikke er sterke i å skrive

Kan være bra å bruke bakgrunnsmusikk fordi dette kan gjøre at barna blir mer opptatt av hva de selv skriver

REIS DEG HVIS...

Mål:

- Få evaluert underveis i prosessen
- Få et lite avbrekk i øvelsen
- Finne ut hva deltakerne liker og hva de ikke liker

Fremgangsmåte:

Alle sitter på stoler (eller lignende) eller gulvet. Så ber du alle som liker for eksempel en bestemt sang/salme som skal brukes i gudstjenesten, om å reise seg. De som liker salmen reiser seg, mens de som ikke liker den sitter. Når alle har valgt, setter alle seg igjen og du kommer med et nytt forslag å reise seg for. Slik holder du på til du ikke har noe flere forslag eller føler det er tid for å gi seg. Bruk metoder, ledd og symboler dere har brukt på verkstedet.

Eksempler på hva de kan reise seg for:

- Kyrie
- Kirkeklokkene
- Menigheten kommer
- Nådehilsen
- Bibelen
- Velsignelsen
- Korstegningen
- Korset
- Altertavlen

Tid:

Fra to til fem minutter

Utstyr:

Ingen ting

Tips og kommentarer:

Denne kan brukes som avbrekksmetode også

Etter hvert som deltakerne kjenner leken god kan du ta i mot forslag fra deltakerne om hva man skal reise seg for

Det går an å legge inn mer hverdagslige ting for å brette opp og som hjelp i begynnelsen for å forstå leken. Da kan du foreksempel be alle som liker skolen, fiske, synge, tegne... om å reise seg

Hvis du er usikker på om en metode eller et arbeid fungerer bra er det smart å legge dette inn i denne leken. Men vær oppmerksom på at det kan være vanskelig for deltakerne å ta stilling til aktiviteter dere akkurat har gjort og at barna kan føle seg usikker på å si det de vil

Du kan bruke denne metoden flere ganger i løpe av prosessen og legge inn det/de samme spørsmålet/spørsmålene hver gang. Da kan du se om det er en utvikling i om deltakerne liker det eller ikke

Metoden kan også brukes etter gudstjenestefeiringen som «slutt»evaluering

TILBAKEMELDINGSTAVLEN

Mål:

- Gi og få kommentarer når som helst
- Gi kommentarer uten at de blir sagt
- Du har mulighet til å korrigere prosessen

Fremgangsmåte:

Heng opp et stort ark på veggen. Du kan skrive tilbakemeldingstavle øverst. Under legger du farger eller penner. Så informerer du deltakerne at de når som helst kan gå bort til det arket og skrive eller tegne hva de synes er kjekt eller kjedelig.

Tid:

Det er veldig forskjellig fra gruppe til gruppe

Utstyr:

- Stort ark
- Fargestifter, penner eller/og andre skriveredskaper

Tips og kommentarer:

Kan være smart å ha arket hengende oppe hver øvelse. Da er det også smart å minne om at arket finnes hver øvelse

Les på arket hver øvelse

Avbrekk

GLORIABØLGEN

Mål:

- Løse opp stemningen
- Få et kort avbrekk i stede for å ta pause
- Riste litt løs og strekke seg

Fremgangsmåte:

En tilrettelegger står foran og leder deltakerne. Bølgen kan gjøres på to måter.

Alternativ 1: Alle bøyer seg ned, med hendene hengende ned mot gulvet. Så begynner alle å riste med armene og små løpe på stedet mens de roper «gloooooo-ria!». Når «-ria» sies spretter alle opp med hendene strekt opp mot taket/himmelen.

Alternativ 2: Alle stå med hendene ned, men kroppen opp. Så begynner alle å riste med armene mens de roper «gloooooo-ria!» Når «-ria» sies, slenger de som står lengst til venstre armene opp i luften (mot taket/himmelen), de som står til høyre for dem slenger armene opp rett etter, og så slenger de til venstre for dem igjen armene opp osv. Når denne bevegelsen gjøres raskt ser det ut som en bølge som reiser seg bortover mot høyre.

Tid:

Et par sekunder. Hvis du tar bølgen flere ganger vil det ta lenger tid

Utstyr:

- Ingen ting

Tips og kommentar:

Det går an å legge nye ord til bølgen som for eksempel: «Haaaa-leluja!» og «Trrrrr-o!» (rull på r'n)

Det går også an å lage bølger mot hverandre

Det går an å stivne med armene oppe og når bølgen i alternativ 2 er komt helt til høyre, gjøres bølgen motsatt vei på vei ned. Altså fra høyre til venstre mens armene tas ned

KLAPP LEDDET VIDERE

Mål:

- Løse opp stemning
- Øke konsentrasjonen
- Lage en liten pause uten at folk går ut

Fremgangsmåte:

Alle deltakerne står i en sirkel og får utdelt et ledd som navn («ledd-navn»). Bruk de leddene dere jobber med i gruppen som ledd-navn. Deltakerne må huske det ledd-navnet de får. Så lærer de en rytmefigur som er slik: Slå begge håndflatene mot låret, klapp, sleng høyre tommel bak skulderen, sleng venstre tommel bak skulderen. Denne rytme-figuren skal gå rytmisk som om du teller jevnt en, to, tre, fire (en = klaps mot lår; to = klapp; tre = høyre tommel; fire = venstre tommel). Denne rytmefiguren går om igjen og om igjen i en jevn rytme.

Når dere kan denne rytmefiguren setter dere ledd-navnene inn i rytmen på denne måten: En person begynner med å si sitt ledd-navn når høyre tommel slenges bak skulderen, når venstre tommel slenges bak skulderen sies et av de andres ledd-navn. Denne overtar nå og sier sitt ledd-navn når høyre tommel går bak skulderen, og en annen persons ledd-navn når venstre tommel går bak skulderen. Slik sendes leken rundt. Rytmen skal være jevn hele veien uten pauser, og alle er med og klapper rytmen uansett om de skal sende eller ikke.

Her er et eksempel: (lårklaps) – (klapp) – «kyrie» – «gloria» – (lårklaps) – (klapp) – «gloria» – «trosbekjennelse» – (lårklaps) – (klapp) – «trosbekjennesle» – «velsignelse» – (lårklaps) – (klapp) – «velsignelse» – «sanctus» – (lårklaps) – (klapp) – «velsignelse» – «Kyrie» osv.

Tid:

Fra 5 til 10 minutter

Utstyr:

- Ingenting

Tips og kommentar:

Dette leken passer best i mindre grupper, som for eksempel dem dere har når dere jobber med ulike ledd

Det er viktig at alle ser hverandre

I begynnelsen kan det være greit å sende til sidemannen rundt i sirkelen, men etter hvert kan dere godt sende på kryss og tvers i sirkelen

Kan også brukes for å bli kjent med ledd

MENIGHETEN SIER...

Mål:

- Bli kjent med liturgiske ledd
- Løse opp stemningen
- Få et avbrekk i det som skjer

Fremgangsmåten:

En tilrettelegger står foran resten av gruppen og sier: «menigheten sier kyrie», «menigheten sier gloria». Når tilretteleggeren sier kyrie tar han/hun hendene opp foran ansiktet og former den rundt munnen som om du roper. Når tilretteleggeren sier gloria løftes hendene høyt over hodet. Deltakerne skal være med på å gjøre bevegelsene samtidig som tilretteleggeren. Men tilretteleggeren kan velge å bare si kyrie med bevegelse eller gloria med bevegelse (Altså ikke si menigheten sier først). Da skal ikke deltakerne gjøre bevegelsen. Her er et eksempel på hvordan en runde kan være.

- Tilrettelegger: «Menigheten sier kyrie». Deltakerne gjør kyrie bevegelse.
- Tilrettelegger: «Menigheten sier gloria». Deltakerne gjør gloria bevegelse.
- Tilrettelegger: «Menigheten sier kyrie». Deltakerne gjør kyrie bevegelse.
- Tilrettelegger: «Menigheten sier gloria». Deltakerne gjør gloria bevegelse.
- Tilrettelegger: «Kyrie». Deltakerne skal ikke gjøre kyrie bevegelse.

De som gjør bevegelse når de ikke skal gjøre det er ute. Her har du to alternative avslutninger. Alternativ 1: De som er ute må sette seg og du fortsetter til du har en vinner. Alternativ 2: Alle blir med igjen og du holder på til du føler det er tid for å fortsette arbeidet.

Tid:

Så lenge du vil

Utstyr:

- Ingenting

Tips og kommentarer:

Jo raskere tilrettelegger leder leken, jo vanskeligere blir den. Det kan derfor være smart å starte rolig slik at alle lærer leken (eventuelt ta noen prøverunder) for så å øke tempoet. Du kan bruke andre liturgiske ledd og lage egne bevegelser til

Du kan legge lyd til bevegelsene. Når tilrettelegger sier «menigheten sier kyrie» roper deltakerne kyrie samtidig som de gjør bevegelsen. Når tilrettelegger sier «menigheten sier gloria» roper deltakerne gloria samtidig som de gjør bevegelsen. De skal ikke rope eller gjøre bevegelse hvis tilrettelegger bare sier «kyrie» eller «gloria»

PARADIS-STREKKEN

Mål:

- Slappe av og roe ned
- Få en pause

Fremgangsmåten:

Stå med beina litt fra hverandre og en liten knekk i knærne. Løft skuldrene helt opp til ørene og hold dem der i fem sekunder før du lar skuldrene falle ned. Løft skuldrene halvveis opp til ørene og hold dem der i 7 sekunder før du lar skuldrene falle ned. Løft skuldrene to millimeter opp og hold dem der i 10 sekunder før du lar dem falle ned. Så ruller du skuldrene rolig bakover, før du faller rolig fremover slik at du står bøyd med hendene hengende ned mot bakken og beina i bakken. Gå opp igjen ved å rulle opp virvel for virvel i ryggen. Plasser til slutt hodet på toppen og rull skuldrene bakover, før du sukker.

En tilrettelegger må lede metoden ved å snakke rolig gjennom hva som skjer, samtidig som vedkommende står foran og viser.

Tid:

Ca 3 minutter

Utstyr:

- Eventuelt musikkspiller hvis du ønsker bakgrunnsmusikk

Tips og kommentar:

Du kan bruke en rolig musikk som spilles litt lavt i bakgrunnen

Hvis dere har problemer med å roen ned noen har vi hatt god erfaring med å si navnet på vedkomne helt rolig (ikke strengt) samtidig som vi sier hva som skal skje. For eksempel: «Kari, nå ruller vi skuldrene rolig bakover». Så fortsetter vi i programmet. For mye oppmerksomhet til den som skaper uro, kan skape uro i hele gruppen

Fortellinger i liturgien

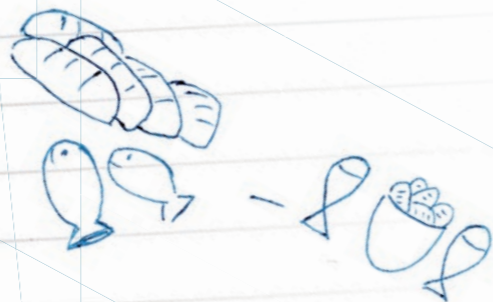
LITURGI	BIBEL-FORTELLING	SØNDAG/TID	FARGE
<i>Innledning: bønn og lovsang</i>			
Inngang: Preludium, inngangssalme	<ul style="list-style-type: none"> Matt 21,1-10 "Jesus rir inn i Jerusalem" 	<ul style="list-style-type: none"> Palmesøndag 	Lilla
Nådehilsen (og inngangssord)	<ul style="list-style-type: none"> Luk 24,36 "Fred være med dere" Matt 28,9-10 "Vær hilset. Frykt ikke" Joh 20,21-22 "Fred være med dere..." 	<ul style="list-style-type: none"> 1. og 2. Påskedag 	Hvit
Synsbekjennelse	<ul style="list-style-type: none"> Matt 25,31-46 "Lignelsen om de kloke og dårlige jomfruer" Matt 4,1-11 "Jesus fristes i ørkenen" Luk 15,11-31: Den bortkomne sønnen 	<ul style="list-style-type: none"> Domssøndag (siste søndagen i kirkeåret) 1. Søndag i faste 	Grønn Lilla
Bønnerop Kyrie	<ul style="list-style-type: none"> Matt 8,23-27 "Jesus stiller stormen" Luk 18,31-43; Matt 20,29-34; Mark 10,46-52 "Bartimeus" 	<ul style="list-style-type: none"> Fastelavn (søndag før faste) 4. søndag etter Kristi åpenbaring 	Grønn

LITURGI	BIBEL-FORTELLING	SØNDAG/TID	FARGE
Lovsang Gloria	<ul style="list-style-type: none"> Matt 2,1-12 "Vismennene finner Jesusbarnet" Luk 2,8-20 "Englene på marken" 2. Mos 15,20f "Mirjam danser med kvinnene på stranden" Luk 1,26-38 "Budskapet til Maria" <p>Videre kan mange fortellinger om Jesu møte med menneskelig lidelse brukes til å si noe om Kyrie og Gloria sammen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Julaften Kristi åpenbaringsdag Maria budskapsdag 	Hvit
Dagens kollektbønn	<ul style="list-style-type: none"> Matt 7,7-11 "Be så skal dere få" Mark 8,1-9 "Brønderet" 	<ul style="list-style-type: none"> 8. søndag etter pinse 	Grønn
<i>Forkynnelse av guds ord</i>			
La oss høre Herrens ord.			
Tekstlesning	<ul style="list-style-type: none"> Luk 4,16-21 "Jesus leser fra skriften" 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Søndag i advent 	Lilla
Høymessesalme	<ul style="list-style-type: none"> 2. Mos 15,20f "Mirjam danser med kvinnene på stranden" Ef 5,19 "Syng" 		
Trosbekjennelsen Credo	<ul style="list-style-type: none"> Matt 8,23-27 "Jesus stiller stormen" Joh 2,1-11 "Bryllupet i Kana" Luk 5,17-26 "den lamme mannen" Matt 16,13-19 "Peters bekjennelse" 	<ul style="list-style-type: none"> 2. Og 4. Søndag etter Kristi åpenbaringsdag 20 søndag etter pinse 	Grønn
Preken	<ul style="list-style-type: none"> Gal 3,1f "Male et bilde" Luk 10,38-42 "Marta og Maria" Apg 2 "Pinsefortellingen" 	<ul style="list-style-type: none"> 6. Søndag etter pinse 16. Søndag etter pinse 1. Pinsedag 	Rød Grønn Rød

LITURGI	BIBEL-FORTELLING	SØNDAG/TID	FARGE
<i>Menighetens forbønn</i>			
Kunngjøringer			
Forbønn	<ul style="list-style-type: none"> • 4. Mos 11,1-3 "Moses går i forbønn for folket" • Luk 18,9-14 Fariseeren og tolleren 	• 12. Søndag etter pinse	Grønn
Menighetens takkoffer	• Joh 6,1-15 "Jesus metter 5000"	• 4. Søndag i faste (midtfaste)	Lilla
<i>Samling om herrens bord</i>			
Lovprisning og Herrens innstiftelsesord:			
Lovprisning Prefasjon	• Luk 1,39-56 "Marias lovprisning"	• Maria budskapsdag	Hvit
Hellig Sanctus	<ul style="list-style-type: none"> • Jes 6, 3; Åp 4,8 "Hyllingsrop om Gud" • Matt 21,1-17 "Jesus rir inn i Jerusalem" 	<ul style="list-style-type: none"> • Palmesøndag • 1. søndag i advent 	Lilla
Herrens bønn	• Matt 6,7-13; Luk 11,2-4 "Fader Vår"		
Herrens Innstiftelsesord Verba	<ul style="list-style-type: none"> • Matt 26,26-29 "siste måltid" • 1. Kor 11,23-25 	• Skjærtorsdag	Lilla
Du Guds Lam Agnus Dei.	<ul style="list-style-type: none"> • Joh 1,29-31 "Se Guds lam" • Joh 1,35-37 "Se Guds lam" 	• 2. Påskedag	Hvit
Nattverdmåltidet	• Luk 22,14-23 "Nattverdmåltidet"	• Sjørtorsdag	Lilla
Takkekollekt for nattverden	• Luk 17,11-19 "Den takknemlige samaritanen"	• 15. Søndag etter pinse	Grønn
<i>Avslutning: signing til tjeneste</i>			
Velsignelse og utsendelse: Lovprisning Benedicamus, Hilsen Salutatio	<ul style="list-style-type: none"> • 4. Mos.6,22-27 "velsignelsen" • Luk 12,13-21 "Den rike bonden" 	• Høsttakkefest/ Mikkelmesse	Grønn

LITURGI	BIBEL-FORTELLING	SØNDAG/TID	FARGE
Utgang: Postludium eller utgangssang			
DÅP			
Inngang	• Joh 3,16 "Den lille bibel"	• 1. Påskedag	Hvit
Dåpsbefalingen	<ul style="list-style-type: none"> • Matt.28,18-20 "dåpsbefalingen" • Mark.10,13-16 "Jesus og barna" 	• Treenighetssøndagen	Grønn
Dåpens forpliktelse			
Forsakelsen og troen	<ul style="list-style-type: none"> • Matt 8,23-27 "Jesus stiller stormen" • Joh 2,1-11 "Bryllupet i Kana" • Luk 5,17-26 "Den lamme mannen" • Matt 16,13-19 "Peters bekjennelse" 	<ul style="list-style-type: none"> • 2. Og 4. Søndag etter Kristi åpenbaringsdag • 20. søndag etter pinse 	Grønn
Dåpshandlingen	<ul style="list-style-type: none"> • Matt 3,13-17 "Jesus blir døpt" • Matt 28,18-20 "Dåpsbefalingen" • Joh 1,19-27 "Døperens vitner" 	<ul style="list-style-type: none"> • Treenighetssøndagen • 1. Søndag etter Kristi åpenbaringsdag • 4. Søndag i advent 	Grønn
Lovprisning og bønn	<ul style="list-style-type: none"> • 1 Pet 1,3 "Et levende håp" • Matt 6,7-13; Luk.11,2-4 "Fader Vår" • Luk 2,25-38 "Jesus blir båret frem i tempelet" 	• Søndagen etter jul	Hvit

De bibelfortellingene vi har satt opp her er ment som eksempler til hjelp i arbeidet. Dere kan godt bruke andre bibelfortellinger. Det finnes også fortellinger som ikke er hentet fra bibelen, som kan brukes for å bli kjent med de ulike liturgiske leddene. Noen ganger kan disse fortellingene være nyttig å bruke fordi deltakerne kjenner seg bedre igjen i disse fortellingene. For eksempel kan historien om den gule eiken være god i arbeidet med nådehilsen. En versjon av denne fortellingen finner du på http://www.superseventies.com/1973_1singles.html. I Erlend Loe sin bok *Naiv Super* er det en historie som heter treet. Denne er også fin å bruke i arbeidet med nådehilsen. Hvis dere jobber med forbønn kan du bruke Kjell Aukrust sin «kveldsbønn av Solan Gundersen», eller Kari Vinjes historien om Julie i Havrekleiva og eglene som samler inn bønner. Noen historier passer også til flere ledd. Tor Åge Bringsværd sin historie om *De hellige tre narrer* er en slik fortelling. Denne kan for eksempel brukes til arbeid med gloria, trosbekjennelse, lovprisning og bønn, eller Sanctus.

Symboler

Hvordan finne symbolene?

Ordet «symbol» er gresk og betyr å sette sammen to deler som hører sammen (Schøien 2003:30). Et symbol kan slik sies å bestå av to halvdel. Når du ser på symbolet vil du se den ene delen, og for å forstå et symbol må du vite om den andre halvdel. Om du bare kjenner den ene delen kan et symbol fortsatt være vakkert, men det formidler ingen mening. For de som kjenner symbolets to deler har symbolet en betydning. Et eksempel på dette kan være den femkantede adventsstjernen vi henger opp i adventstiden og juletiden. Den er vakker å se på og det er koselig å ha den. Men vet du hvorfor vi henger opp julestjernen og hvorfor de fleste (i hvert fall eldre) julestjerner har fem spisser? Et annet navn på adventsstjernen er betlehemsstjernen. Stjernen har fem spisser fordi den ene spissen skal peke ned mot stallet mens de fire andre peker mot de fire verdenshjørnene. Slik blir spissene et minne om Jesus som kom til alle på jorden. Stjernen finner vi også i fortellingen om de visemenn som blir ledet til stallet (Matt 2,1-12). Stjernen har slik blitt et symbol for Gud som leder og som ønsker å hjelpe. Adventstjernen henger altså i vinduet for å vise veien til stallet gjennom hele adventen.

Barn er gode til å stille spørsmål! «Hvorfor eller hva betyr det?» Symboler legger opp til spørsmål. Dette betyr ikke at du må være ekspert på symboler, men du må våge å gå inn i spørsmålene selv om du ikke vet svaret. Kanskje kan du en fortelling om gjenstanden som kan gi en mulig tolkning av symbolet. I Det gamle testamente fortelles det en fortelling om å legge til rette for spørsmål og fortellinger. Gud ber Josva (som leder Isralittene etter at Moses er død) om å la en person fra hver av de 12 stammene bære en stein fra Jordanelven med seg til det nye hvilestedet. Når andre så ser disse steinene vil se at de ikke hører til på hvilestedet. Så vil de spørre hvorfor de er der, og da kan isralittene fortelle alle fortellingene sine (Jos 3,7-4,9). Symboler er slike steiner som legger til rette for spørsmål og fortellinger.

Det finnes mange bøker som tar for seg sentrale symboler i vår tro (se under anbefalt litteratur). Men hvordan finner vi de symbolene som passer til vår søndag? Her vil vi anbefale å lete i bibelteksten og se i kirkeårskalenderen eller primstaven. Symbolene vi bruker ved dekking av alteret er for eksempel hentet fra bibelen og kalenderne. Når vi finner sentrale ord i teksten kan vi lete i bøker og på internett etter en halvpart som kan gi gjenstanden en dypere mening. Vi kan også lete i fortellinger som vi kan om de ulike gjenstandene. For eksempel finnes det mange tekster om lam og fisk; to fremtredende symboler for Jesus. Hvis du ser i bøker som «fra torget til vingården» vil du finne at fisken er det eldste symbolet for Jesus. Det greske ordet for fisk (ichthys) danner forbokstaven til «Jesus Kristus Guds Sønn Frelser» og symbolet fungerte som et tegn mellom kristne i en periode da de ble forfulgt (Schøien 2000:107).

Vi trenger ikke nødvendigvis bære symbolene inn i kirken. Kirkens rom og inventar har, som fortalt under kirkerommets fortelling, mange symboler. Du finner dem i fargene, lysene, vannet og døpefonten og ikke minst i nattverdselementene.

Det finnes mange gode bøker der symbolene er beskrevet og tegnet. I stedet for å kopiere disse bøkene vil vi anbefale noen bøker som er til god hjelp. Dette er Kristin Solli Schøien sin bok *Fra torget til vingården – et gudstjenesteverksted der konfirmanter og voksne arbeider sammen*, *En kurv til min datter* av samme forfatter, Ragnar Skottenes bok *Kristne symboler En elementær innføring*, boken *Barn og gudstjeneste – om hel deltagelse*, og *dagboken med kyrkoalmanacka* utgitt av Verbum Förlag i Sverige.

Eksempel på hvordan legge opp arbeidsøker

Vi har laget et skjema som vi bruker uansett hvilken gruppe det er vi jobber med. Dette skjemaet tar for seg tidspunkt, hva som skal skje, hvor vi skal være; hva som trengs og eventuelle spesielle beskjeder til den aktiviteten, og hvem som har ansvar for den bestemte aktiviteten. Dette skjemaet fyller vi ut til hver øvelse. I tillegg har vi hatt en person som har hovedansvar for øvelsen. Dette personen har ansvar for at alle husker hva de skal gjøre og sørger for at det som trengs blir skaffet. Vi har brukt forskjellig hovedansvarlig på hver øvelse, men dette er ikke nødvendig.

Her kommer et eksempel på en øvelse vi hadde sammen med et kor. Det var den første øvelsen med liturgisk verksted og øvelsen varte i 1½ time.

Klokke	Hva	Hvor	Trengs/beskjed	Hvem
	Start:			
17:00	Synger fast begynnelses sang	Salen		Petter
	Hei vi forteller hva som skal skje i dag	Salen		Petter
17:07	Jesusfortellingen fortelles og settes inn i tiden	Salen		Therese
	Sang:			
17:15	Deg være ære	Salen	<ul style="list-style-type: none"> Ny sang. Sangen kan brukes på gudstjenesten. Det viktigste er at de kan refrenget, men det er bra hvis de kan alt. 	Petter

Klokke	Hva	Hvor	Trengs/beskjed	Hvem
17:30	Måne og sol	Salen	<ul style="list-style-type: none"> Sang de kan. Sangen kan brukes i gudstjenesten 	Marit
	Felles:			
17:35	Liturgifruksalat	Salen	<ul style="list-style-type: none"> Bruk de leddene som vi skal jobbe spesielt med. 	Benedikte
17:45	Presentasjon av liturgiens fortelling	Salen	<ul style="list-style-type: none"> Her nevnes kort hvilke ledd vi skal jobbe med Tegninger som viser liturgiens fortelling må være hengt opp på veggen 	Therese
17:50	Tegn tre ting som må være i et rom for at det skal bli en kirke	Salen		Eli
	Legg tegningene frem slik at alle får se dem	Salen		Gro
18:00	Hviskeleken	Salen	<ul style="list-style-type: none"> Den første setningen fra Jesusfortellingen hviskes 	Inger
18:05	Presten	Salen	<ul style="list-style-type: none"> Tilrettelegger spør presten spørsmål om hva en prest gjør og er. Barna kan også få spørre hvis de vil. De som vil får prøve prestekjolen Trenger prestekjole 	Therese og Jan Kristian
	Avslutning:			
18:15	Vi lærer å korse oss slik som presten gjør det på gudstjenesten	Salen		Therese og Jan Kristian
	Vi får lyst velsignelsen over oss slik som på gudstjeneste og avslutter med å korse oss selv sammen med presten	Salen		Jan Kristian
	Vi synger velsignelsen som avslutning slik det alltid blir gjort på øvelser	Salen		Marit
18:30	Ha det bra. Alle går hjem			

Her er eksempel på en øvelse som samme gruppe hadde der hovedarbeidet var tekstlesning. Denne gruppen valgte å ikke bare jobbe i grupper hele øvelsen, men å gi koret noe av det de forventer å få når de kommer, som sang. Derfor har de samme tema to ganger. Først kommer eksempel på hvordan hele øvelsen så ut og så kommer eget skjema med eksempel på hvordan en gruppe var lagt opp.

Klokke	Hva	Hvor	Trengs/beskjed	Hvem
	Start:			
17:00	Vi er grener	Salen		Marit
	Hei hva skal vi gjøre i dag	Salen	<ul style="list-style-type: none"> • Fortell at vi skal dele oss i grupper • Fortell bibelteksten 	Marit
17:10	Pusle bibelteksten	Salen	<ul style="list-style-type: none"> • Trenger 5 Jesusfortellinger som er kopiert opp og klippet (likt) i biter, slik at de kan pusles sammen. (Bitene er linjene delt opp) • Må dele koret inn i maks 5 grupper i forskjellige steder i rommet 	Eli
17:15	Sang:			
	De trodde at Jesus var borte	Salen	<ul style="list-style-type: none"> • Ny sang. Sangen kan brukes i gudstjenesten 	Marit
	Jeg er trygg hos deg	Salen	<ul style="list-style-type: none"> • Sang de kan. Sangen kan brukes i gudstjenesten 	Petter
17:30	Grupper:			
	Kims lek	Salen		Benedikte
17:40	Gå i grupper: Tekstlesning/ Preken –Jesusfortellingen og preken –Det gamle testamente – Det nye testamente	Salen, loftet og kjøkkenet	<ul style="list-style-type: none"> • Bruk tegningene fra liturgiens fortelling for å vise hvilke ledd vi skal jobbe med i gruppene • Monika har ansvar for å forklare hvilke ledd vi skal jobbe med +dele inn grupper og si hvilke rom de skal være i. De tre andre har ansvar for hver sin gruppe. • Det er ca 5 i hver gruppe 	Monika Gro, Inger og Eli
18:15	Vise/fortelle for hverandre	Salen		Benedikte

Klokke	Hva	Hvor	Trengs/beskjed	Hvem
18:25	Beskjeder	Salen	<ul style="list-style-type: none"> • Hvis det er noen beskjeder kommer de her. Eventuelle lapper leveres ut i døren når de går. 	Petter
	Avslutning:			
18:27	Velsignelse med korstegn	Salen		Petter
18:30	Ha det bra. Alle går hjem			

Eget skjema til gruppe

Klokke	Hva	Hvor	Trengs/beskjed	Hvem
	Gruppe 1 – Jesusfortellingen			
17:40	De bygger lego mens de hører Jesusfortellingen fortalt.	Loftet	<ul style="list-style-type: none"> • Lego 	Gro
	Mens de bygger kan du fortelle at vi skal fortelle denne teksten til alle i kirken. Fortell også noe om hvordan man fortalte Jesusfortellingen før (ned midtgangen med bibelen).	Loftet		
17:50	La barna vise hva de har laget/holder på å lage. Er det noen som kjenner igjen figuren fra fortellingen?	Loftet		
	La barna sette sammen det de har laget. La barna ved hjelp av de ulike figurene gå på besøk til hverandre.	Loftet	<ul style="list-style-type: none"> • Det gjør ingen ting om barna ikke har laget et levende vesen. Hus og rom kan godt møte hverandre 	

<i>Klokke</i>	<i>Hva</i>	<i>Hvor</i>	<i>Trengs/beskjed</i>	<i>Hvem</i>
18:00	Fortell at vi skal sørge for at alle som kommer i kirken, hele menigheten, skal få høre denne fortellingen. Har de noen forslag på hvordan gjøre dette? La alle skrive eller tegne ideene sine ned på egne små lapper.		<ul style="list-style-type: none"> • Blyanter og mange små lapper 	
18:05	Heng lappene opp på veggen. Si forslagene høyt. Hvis noen lapper er uklare så be om utdyping. La alle velge hver sin lapp som de synes er en god idé.			
18:10	Bruk Matrisen for å avgjøre hvilken ide dere går for.		<ul style="list-style-type: none"> • Et ark der matrisen er laget. Heng lappene der ideene skal stå. • Blyanter til alle • (Neste øvelse skal vi jobbe med ideen som vant + jobbe med hva vi vil at folk skal huske og hvordan vi tror folk kan dra nytte av denne fortellingen i våre liv i dag.) 	

Ressurser

Anbefalt litteratur:

Anbefalt litteratur er litteratur vi ikke har sitert i teksten, men som vi anbefaler på det sterkeste fordi det har gitt oss inspirasjon og hjelp i arbeidet.

- Barnesalmeboka. Oslo: Verbum IKO forlaget AS, 1999.
- Berntsen, Heidi Tanum og Kristin Solli Schøien (1994): *Når skoen trykker. Om tro og troverdighet.* Norge. IKO-Forlaget i samarbeid med Norges KFUK-KFUM
- Bjørkvold, Jon-Roar (1985): *Det musiske mennesket.* Oslo: J. W. Cappelens Forlag a.s
- Christoffersen, Svein Aage: «I dåpens kjølvann. Om å kommunisere midt i kulturen.» i: Prismet 2-3/06 ss.131-140
- Dønnestad, Eva og Marit Sanner (2006): *Håndbok for forandrere. Om verdighet i møte med de som vokser opp og de som vil vokse.* Norge. Forandringsfabrikken forlag.
- Eide, Brit Johanne og Nina Winger (2003): *Fra barns synsvinkel. Intervju med barn - metodiske og etiske refleksjoner.* Norge. Cappelen forlag
- Hagen, Ingunn (2002): *Gudstjenesteleken. Om aktiv liturgi.* Norge. Verbum forlag
- Johnsen, Elisabeth Tveito (red.): *barneteologi og kirkens ritualer. Perspektiver på trosopplæring, barn og konfirmanter* Oslo: Praktisk-teologisk seminar, 2007
- Kaul, Dagny (2003): «Voksnes holdning til barns religion: barnekirken som dåpsopplæring.» I: *Dåp – konfirmasjon- kateketisk praksis. Et ritetperspektiv på sosialisering.* Heggem, Synnøve og Dahl, Espen (red.) Det praktisk-teologiske seminars skriftserie nr 8. ss.67-94
- Lannem, Turid Skorpe og Stifoss-Hansen, Hans (red.): *Metode, mål og mening i Den norsk kirkes trosopplæringsreform.* KIFO Perspektiv, Tapir 2006
- Lathrop, Gordon W (1998): *Holy things. A Liturgical Theology,* Minneapolis
- Modéus, Martin (2005): *Mänsklig gudstjänst. Om gudstjänsten som relation och rit.,* Verbum Förlag.
- Norsk salmebok. Norge: Verbum,1985
- Sagberg, Sturla og Steinsholt Kjetil (red): *Barnet. Konstruksjoner av barn og barndom.* Universitetsforlaget 2003 ss. 19-43

Salmer 1997. Norge: Verbum, 1997.

Selmer-Olsen, Ivar: «Angsten for barnet. Barnomsforståelse og gudstjenestefeiring» i: Nytt norsk kirkeblad 26/98 ss 12-25. (Tilgjengelig i: KRIS 4217 Hva er da et barn? Perspektiver på barneteologi og trosopplæring 2006 ss.303-318 (blandingskompendium))

Stålsett, Sturla Johan (2006): «Å lære seg å bli barn? Om barneteologi, dåp og trosopplæring.» i: Prismet 04/1 ss 4-13. (Tilgjengelig i: KRIS 4217 Hva er da et barn? Perspektiver på barneteologi og trosopplæring ss.33-44 (blandingskompendium))

Wyller, Trygve: «Felleskapet som ikke er så tett. Noen perspektiver på trosopplæringens ekklesiologi» i: Prismet 2-3/06

Litteraturliste

Litteratur som er brukt i teksten. Vi anbefaler også denne litteraturen.

Amundsen, Arne Bugge (1983): *Dåp og tradisjon. Dåpstro og dåpspraksis i noen Østfold-distrikter på 1700- og 1800-tallet* Norge: Universitetsforlaget

Barn og gudstjeneste – om hel deltagelse Stavanger: Cantando Musikkforlag AS, 2005.

Bibelen

Bibelen.no URL: <http://www.bibelen.no/chapter.aspx?submit=Vis&parse=Luk+24.13-35> [lesedato 09.10.2007]

Biederman, Hans (1989/1992): *Symbolleksikon.* Münschen/Norge: Cappelen

Dagboken med kyrkoalmanacka. Stockholm: Verbum

Danbolt, Gunnar (2005): «Barn i det liturgiske rom.» I: *Barn og gudstjeneste – om hel deltagelse.* Norge: Cantando Musikkforlag AS

Dønnestad, Eva, Marit Sanner (2001): *KreAktiv 40 metoder Kommunikasjonsøvelser for å la ulike grupper barn og unge medvirke.* Norge: Redd barnas Rettighetssenter

Gudstjenestebok for den norske kirke. Oslo: Verbum, 1996

Sanner, Marit, Hildegunn Brattvåg (2000): *Vi sa vi vi sa vi. PLA «Participatory Learning and Action» – deltakelse, læring og handling.* Norge: Redd Barnas Rettighetssenter og PRESS Redd Barna Ungdom (2. Utgave).

Schumacher, Jan Henrik (2002): *Kirkehistorisk latinleksikon. Begreper fra middelalderens kirke og klosterliv.* Oslo: Spartacus

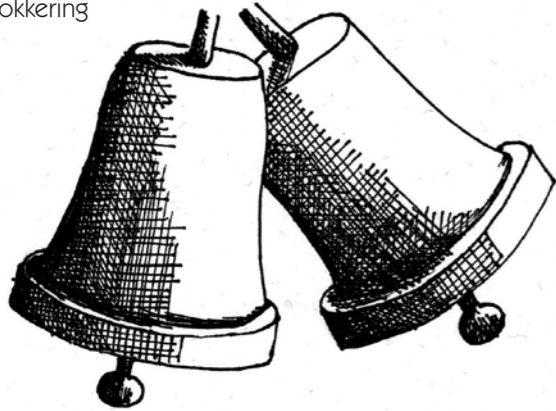
Schøien, Kristin Solli (2000): *Fra torget til vingården – et gudstjenesteverksted der konfirmanter og voksne arbeider sammen.* Oslo: Luther Forlag

Schøien, Kristin Solli (2003): *En kurv til min datter* Oslo: Avenir Forlag

Skottene, Ragnar (2002): *Kristne symboler En elementær innføring.* Stavanger: Verbum.

Kopigrunnlag

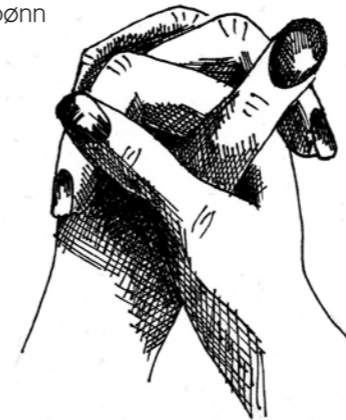
Klokkering

Inn-/utgang

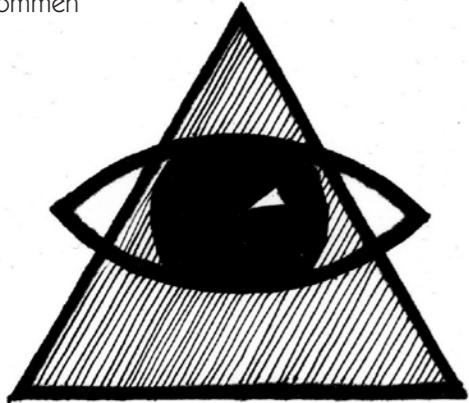
kollekt bønn

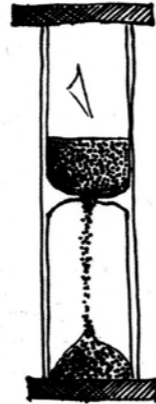
Tekstlesning

Velkommen

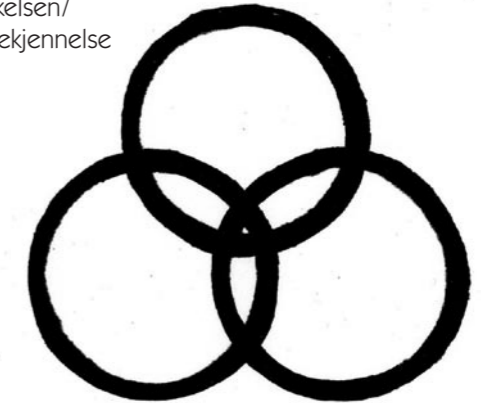
syndsbekjennelsen

Salme

forsakelsen/
trosbekjennelse

Kyrie

Gloria

Preken

Kungjøringer

JANUAR 2009							
UKE	MAN	TIRS	ONS	TORS	FRE	LOR	SON
1			1	2	3	4	5 9.4.
2	6 Klubb	7	8	9	10	11	12
3	13 Klubb	14	15	16	17 Klubb	18	19 Klubb
4	20 Klubb	21	22	23	24	25	26
5	27 Klubb	28	29	30	31		

Forbønn

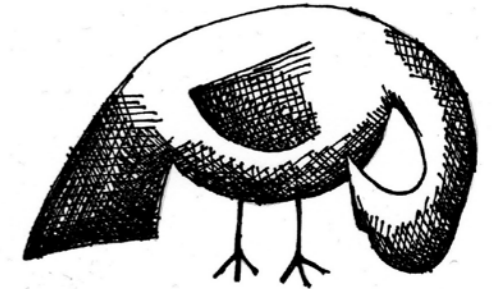
Ofring

Du Guds Lam

Nattverds måltid

Lovprisning og bønn

Hellig

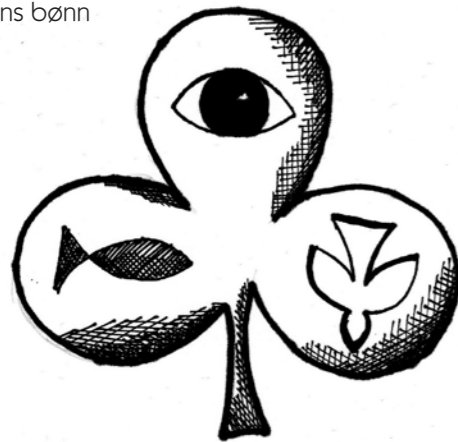
Takke kollekt

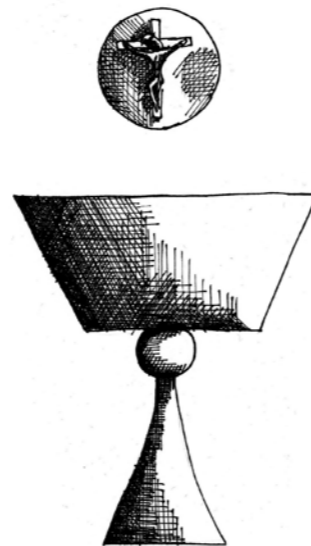
velsignelsen

Herrens bønn

Innstiftelsesordene

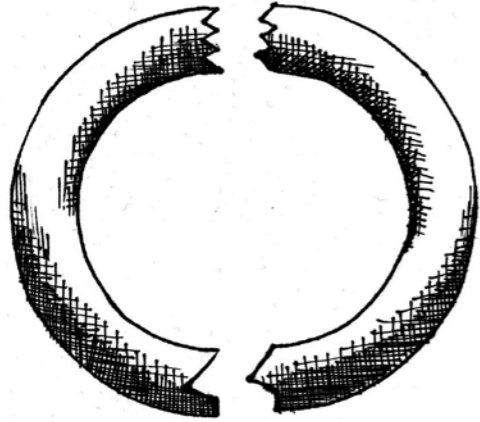
Inngang dåp

Dåpsbefalingen

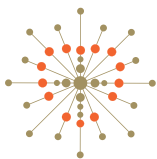
dåpens
forpliktelse

Dåprshandlingen

Dette er en arbeidsbok for alle som ønsker å lage gudstjenester sammen med barn, ikke bare for barn. Det blir feiret mange flotte gudstjenester som er laget for barn, men vi har erfart at mange ønsker å la barna ta del i utarbeidelsen av gudstjenesten. Utfordringen er å vite hvordan. I denne arbeidsboken presenterer vi arbeidsmåter/metoder som gjør at barna selv skaper Gudsmøter i gudstjenesten. Ved å ta utgangspunkt i blant annet leken, lar vi barna bidra på egne premisser. Vi håper arbeidsboken kan være til nytte og inspirasjon for deg og ditt arbeid.

STØRST AV ALT

